

Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije, kao ni Vlade Švajcarske. Svi pojmovi upotrebljeni u publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Dizajn publikacije: MaxNova d.o.o. Beograd

POSLEDICE **KOVID-19** NA POLOŽAJ
OSETLJIVIH GRUPA | GRUPA U RIZIKU
UZROCI, ISHODI I PREPORUKE

Beograd, 2020.

SADRŽAJ

UVOD.....	3	UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA OSOBE KOJE ŽIVE SA HIV	70
UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA ROME I ROMKINJE	4	UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA BRANITELJE I BRANITELJKE LJUDSKIH PRAVA	74
UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA MLADE	18	UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA NOVINARE, NOVINARKE I MEDIJE.....	82
UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA BESKUĆNIKE I BESKUĆNICE	30	SIROMAŠTVO U REPUBLICI SRBIJI.....	92
UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA LGBTI OSOBE.....	40	PREDLOG MERA ZA PREVENCIJU I ODGOVOR NA DODATNE RANJIVOSTI IZAZVANE KOVID-19 EPIDEMIJOM.....	98
UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA OSOBE SA INVALIDITETOM	50	PREPORUKE ZA DELOVANJE U SLUČAJU NOVOG TALASA/ POSTKRIZNOM PERIODU	106
UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA LICA LIŠENA SLOBODE	64		

UVOD

Analiza „Posledice Kovid-19 na položaj osetljivih grupa i grupa u riziku - uzroci, ishodi i preporuke“

je sveobuhvatni mehanizam za adresiranje uzroka društvenog isključivanja određenih grupa u Republici Srbiji. U njoj su opisane negativne posledice aktuelne epidemije na osetljive grupe i grupe u riziku i identifikovani direktni, osnovni i strukturalni uzroci čije je intenziviranje (tokom vanrednog stanja i celokupne krize) dovelo do pojačanih ili novih oblika nejednakosti. Nalazi i preporuke su namenjeni Vladi Republike Srbije, razvojnim partnerima i drugim akterima čijim delovanjem se može unaprediti položaj navedenih grupa.

Analiza polazi od društvenih grupa koje se tradicionalno suočavaju sa najvećim stepenom rizika od diskriminacije, siromaštva ili socijalnog isključivanja, a obuhvata i one grupe koje su identifikovane kao grupe u riziku na osnovu nalaza UN mehanizama, kao i kontinuirane razmene sa organizacijama civilnog društva. Stoga, analiza razmatra ishode i uzroke koji se tiču Roma i Romkinja, osoba sa invaliditetom, LGBTI osoba, beskućnika i beskućnica, osoba koje žive sa HIV/AIDS, lica lišenih slobode, mladih, branitelja i braniteljki ljudskih prava, te novinara i novinarki.

U metodološkom smislu, analiza je zasnovanom na ljudskim pravima i pristupu „da niko ne bude izostavljen“ (Leave No One Behind) u kontekstu Agende 2030 i Ciljeva održivog razvoja. Pored ovog analitičkog dela, analiza otvara i razmatranja na temu kretanja siro-

maštva u Republici Srbiji, i u tu svrhu koristi i najnovije podatke iz SILC istraživanja objavljene u oktobru 2020. godine (Anketa o prihodima i uslovima života – SILC u 2019. godini). Analizom je obuhvaćen period od marta do septembra 2020. godine, dok su podaci o kretanju siromaštva ažurirani poslednjim nalazima koji su objavljeni u oktobru 2020. godine.

U davanju ocene o uticaju vanredne situacije, usvojenih mera i Kovid-19 krize na pojedinačne društvene grupe, pored analize postojećih izveštaja sa nacionalnog, regionalnog i globalnog nivoa, veliki doprinos dale su i organizacije civilnog društva, kako nacionalne tako i lokalne, koje su u periodu vanrednog stanja i kasnije imale ključnu ulogu u kontinuiranoj interakciji sa građanima i građankama, i u pružanju direktne podrške različitog tipa. Odgovore na upitnike u okviru ovog istraživanja dalo je ukupno 54 organizacija civilnog društva, od kojih većina jesu one koje ili predstavljaju grupe u fokusu istraživanja ili se aktivno i kontinuirano zalažu za ostvarivanje njihovih prava.

Analiza je nastala u partnerstvu Tima Ujedinjenih nacija za ljudska prava u Srbiji (uz podršku Kancelarije Visoke komesarke UN za ljudska prava - OHCHR) i Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije (uz podršku Vlade Švajcarske). Uvereni smo da su nalazi i preporuke polazište za sve zainteresovane aktere da investiraju u ostvarivanje većeg stepena ravnopravnosti u pristupu pravima, uslugama i podršci, te višoj otpornosti društva u celini.

1 UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA ROME I ROMKINJE



Izveštaji koji proizlaze iz pregleda UN mehanizama za ljudska prava¹ kao i drugi relevantni izvori² kontinuirano ukazuju na veoma težak položaj romske nacionalne manjine u Republici Srbiji. Pojavom epidemije izazvane koronavirusom može se pretpostaviti da je došlo do višestrukog uvećanja rizika od diskriminacije, široko zastupljene društveno-ekonomske marginalizacije i socijalne isključenosti, a došlo je i do pojave novih rizika koji su naročito uticali na najsiriromašnije slojeve romske zajednice, bez održivih prihoda i pristupa osnovnim životnim uslovima (čista voda, struja, kanalizacija i dr).

Prema Popisu stanovništva 2011. godine, Romi i Romkinje čine oko 2,1% stanovništva u Srbiji (49% žene)³ i prepoznati su kao jedna od najugroženijih grupa po stepenu društvene isključenosti i stope siromaštva.⁴

Uprkos značajnim pomacima u prethodnim godinama, obrazovna struktura Roma i Romkinja je i dalje veoma nepovoljna.⁵ Ukupan broj nezaposlenih pripadnika/ca romske nacionalnosti na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje je u 2019. godini iznosio 25.918 lica (49,6% Romkinje)⁶ i s tim u vezi prepoznati su kao jedna od prioritarnih grupa za podršku u zapošljavanju. Adekvatno stanovanje i dalje predstavlja veliki problem, naročito u odnosu na najsiriromašnije kategorije romskog stanovništva iz neformalnih naselja, bez pristupa osnovnoj infrastrukturi i uslugama.⁷

Upozorenja i preporuke koje su uputila međunarodna tela i mehanizmi za ljudska prava u situaciji COVID-19 pandemije i hitnog reagovanja, a tiču se i položaja i prava Roma i Romkinja mogu se grupisati u nekoliko ključnih oblasti:

- 1 Zaključna zapažanja Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava u vezi sa drugim periodičnim izveštajem Srbije; Zaključna zapažanja Komiteta za ukidanje rasne diskriminacije u vezi sa kombinovanim drugim, trećim, četvrtim i petim periodičnim izveštajem Srbije; Zaključna zapažanja Komiteta za eliminisanje diskriminacije žena u vezi sa četvrtim periodičnim izveštajem Srbije; Zaključna zapažanja Komiteta o pravima deteta u vezi sa drugim i trećim periodičnim izveštajem Srbije; Izveštaj Specijalne izvestiteljke za adekvatno stanovanje o poseti Srbiji, Izveštaj Specijalnog izvestioca za ljudska prava interno raseljenih lica o poseti Srbiji, sve dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/RSIndex.aspx>
- 2 Godišnji izveštaji Evropske komisije o napretku Srbije, (2006-2019), dostupno na: <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>
- 3 Svetlana Radovanović, Aleksandar Knežević, *Romi u Srbiji: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji*, Republički zavod za statistiku, Beograd (2014).
- 4 Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine, dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19980>
- 5 19,5% Roma starijih od 14 godina nema završenu školu (od toga 66,6% žene); 33,3% je završilo osnovnu školu (43,9% žene), 11,05% srednju školu (30,4% žene), 0,7% viša škola i fakultet (32,06% žene), Svetlana Radovanović, Aleksandar Knežević, op.cit.
- 6 Izveštaj o radu Nacionalne službe za zapošljavanje za 2019. godinu, Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd, 2020, str. 8
- 7 Mehanizmi Ujedinjenih nacija za ljudska prava, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/RSIndex.aspx>; Aleksandar Đorđević, Podstandardna romska naselja u Srbiji: Pregled podataka iz Geografskog Informacionog Sistema za 2016. godinu <https://www.osce.org/files/f/documents/7/0/309401.pdf>; Rezultati analize Svetske banke i Programa Ujedinjenih nacija za razvoj iz 2017. godine pokazuju postojanje značajnih razlika između uslova stanovanja i pristupa osnovnoj infrastrukturi Roma i opšte populacije-21% Roma nema odgovarajući pristup vodi za piće, u odnosu na 4% neromske populacije; 38% Roma nije priključeno na kanizacionu mrežu, prema 24% u slučaju većinske populacije, a 31% Roma nema toalet u objektu u kome živi, prema 6% pripadnika većinske populacije. Značajna razlika postoji i u odnosu na pokazatelj o prenaseljenosti stambenog prostora, pa 65% Roma stanuje u prenaseljenom stanu u odnosu na 21% neromske populacije, dostupno na: <https://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/roma/regional-roma-survey-2017-country-fact-sheets.html>

1. Neometan pristup pravima i uslugama: neophodno je obezbediti neprekidan pristup čistoj vodi u dovoljnim količinama, sapunu i sredstvima za dezinfekciju, kao i zaštitnoj opremi za najsiromašnije kategorije stanovništva, naročito za žitelje/ke neformalnih naselja,⁸ obezbediti zdravstvenu i socijalnu zaštitu,⁹ pristup internetu i drugim sredstvima komunikacije i informisanja¹⁰ i omogućiti neometano kretanje. Države imaju veću odgovornost s obzirom na strukturalnu diskriminaciju kojoj su izloženi pripadnici/ce romske nacionalne manjine.
2. Obezbeđivanje finansijske podrške: potrebno je kreiranje mera za ublažavanje rizika od dodatnog siromaštva Roma i Romkinja koji rade na slabo plaćenim poslovima gotovo isključivo u neformalnoj ekonomiji, bez sredstava da duže vreme ostanu kod kuće, što ih dovodi u situaciju da biraju između ugrožavanja zdravlja i gubitka prihoda.¹¹ Države imaju obavezu da razmotre uvođenje mera za безусловne novčane transfere u cilju održanja adekvatnog životnog standarda, kao i uvođenje

moratorijuma na prinudna iseljenja i isključenja električne energije i vode.¹²

3. Suzbijanje ksenofobije i rasne diskriminacije: neophodno je preduzeti sve raspoložive mere kako se ne bi dozvolilo da odgovor na pandemiju doprinese ksenofobiji i rasnoj diskriminaciji, uključujući i uznemiravanje, govor mržnje, širenje diskriminatorskih stereotipa i teorije zavere prema određenim nacionalnim ili etničkim grupama.¹³ Neophodno je da države bez odlaganja odlučno stanu u zaštitu najugroženijih, uključujući i pripadnike/ce manjina.¹⁴

Tokom juna 2020. godine, organizacije civilnog društva koje se bave promovisanjem i zaštitom prava Roma i Romkinja u Srbiji učestvovala su u istraživanju o socio-ekonomskom uticaju epidemije COVID-19 u Srbiji na prava Roma i Romkinja.

Kao osnovne rizike sa kojima su se suočavali Romi i Romkinje u svakodnevnom životu pre izbijanja epi-

8 Leo Heller, Specijalni izvestilac za ljudsko pravo na vodu i sanitaciju i dr., dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25738&LangID=E>, Leilani Farha, Specijalna izvestiteljka za adekvatno stanovanje, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25727&LangID=E>, Cecilia Jimenez-Damary, Specijalna izvestiteljka za ljudska prava interno raseljenih lica, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25763&LangID=E>

9 Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava: Saopštenje o pandemiji COVID-19 i ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/cescr/pages/cescrindex.aspx>

10 David Kaye, Specijalni izvestilac za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26075&LangID=E>

11 Philip Alston, Specijalni izvestilac za ekstremno siromaštvo i ljudska prava, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25815&LangID=E>

12 Huan Pablo Bohoslavski, Nezavisni ekspert UN za spoljni dug i ljudska prava, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25732&LangID=E>

13 E. Tendaji Ačiume, Specijana izvestiteljka Ujedinjenih nacija za rasizam, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25739&LangID=E>

14 Fernand de Varennes, Specijalni izvestilac za pitanja manjina, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25757&LangID=E>

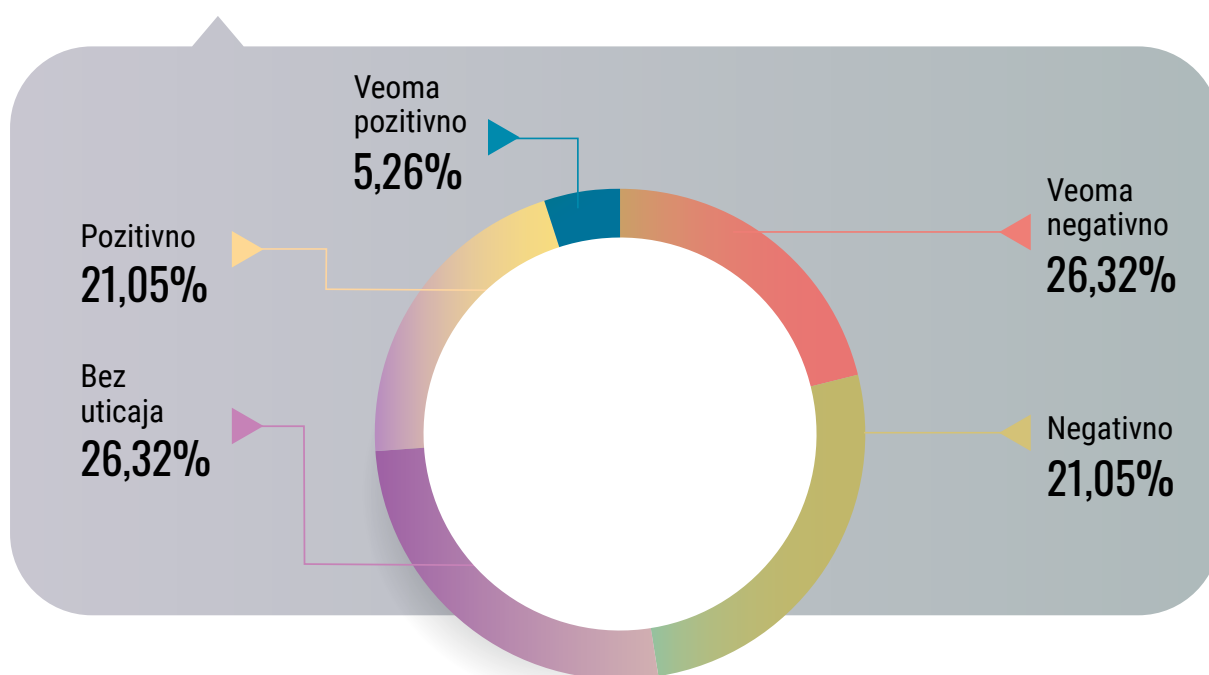
demije izazvane koronavirusom 84,21% anketiranih organizacija civilnog društva navodi rizike u oblasti pristupa radu i izvorima zarade, u istom procentu navode i rizik u oblasti pristupa adekvatnom stanovanju uključujući pristup čistoj vodi i struji, kao i rizik od diskriminacije, dok 78,95% organizacija ukazuje na rizik od siromaštva, kao i rizike u oblasti pristupa infor-

macijama i komunikacije. Čak 73,68% organizacija prepoznaje da se Romi i Romkinje susreću sa rizikom u oblasti pristupa zdravstvenoj zaštiti, 68,42% organizacija navodi rizike u oblastima socijalne zaštite, pristupa ličnim dokumentima i pristupa pravdi, dok 63,16% organizacija ukazuje na rizike u oblasti inkluzivnog obrazovanja.

Tabela: Oblasti u kojima je, prema mišljenju organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u istraživanju, došlo do povećanja rizika tokom trajanja COVID-19 epidemije:

OBLAST	PROCENAT ORGANIZACIJA KOJI SMATRA DA SE RIZIK POJAČAO TOKOM TRAJANJA COVID-19 EPIDEMIJE
Pristup radu/izvorima zarade	84,21%
Pristup adekvatnom stanovanju/čista voda/struja	78,95%
Rizik od siromaštva	78,95%
Socijalna zaštita	78,95%
Nepristupačnost informacija i komunikacija	73,68%
Pristup zdravstvenoj zaštiti/zdravstvene medijatorke	68,42%
Pristup ličnim dokumentima	68,42%
Inkluzivno obrazovanje	68,42%
Diskriminacija	68,42%
Pristup pravdi/pravična suđenja/pravna zaštita	57,89%

Manje od polovine organizacija koje su učestvovala u istraživanju (47,37%) smatra da je uticaj mera Vlade Republike Srbije u toku vanrednog stanja i epidemije COVID-19 na prava i život Roma i Romkinja bio negativan (26,32% ocenjuje kao veoma negativno, a 21,05% kao negativno), dok 26,31% smatra da je uticaj bio pozitivan.



Najveći broj organizacija (94,74%) slaže se da su pojedine grupe građana i građanki romske nacionalnosti bile u dodatnom riziku od veće ranjivosti zbog uvedenih mera tokom vanrednog stanja. Kao posebno osetljive grupe navode se stanovnici/ce neformalnih naselja bez pristupa čistoj vodi i struji; lica koja se bave sakupljanjem sekundarnih sirovina, sezonskim poslovima, trgovinom, pijačnom prodajom i muzikom, a koja su usled ograničenja kretanja i mera usmerenih na zaštitu javnog zdravlja ostali bez osnovnih prihoda; pravno nevidljiva lica koja nisu dobijala humanitarnu pomoć od države jer nisu na evidencijama centara za socijalni rad; deca zbog otežanog ili onemogućenog pristupa inkluzivnom i kvalitetnom obrazovanju; Rom-

kinje zbog povećanog rizika od nasilja, rađanja dece u kućnim uslovima tokom trajanja vanrednog stanja i izvan zdravstvenog sistema, povećanog obima posla oko domaćinstva i gubitka posla tokom trajanja vanrednog stanja; Romi i Romkinje sa invaliditetom, posebno oni koji žive u ruralnim sredinama zbog nepostojanja podrške sistema i pripadnici/ce romske nacionalnosti stariji od 65 godina koji ne primaju penziju, socijalnu pomoć i nemaju pristup narodnoj kuhinji.

Manje od polovine organizacija smatra da su mere uvedene tokom vanrednog stanja drugačije uticale na Romkinje u poređenju sa Romima (42,11%), a oblasti u kojima se ogleda ovaj drugačiji uticaj tiču se pre-

Većina organizacija se ne slaže (52,63%, a 21,05% se uopšte ne slaže) sa konstatacijom da su Romi i Romkinje bili u dovoljnoj meri prepoznati kao grupa u velikom riziku prilikom donošenja i sprovođenja mera Vlade tokom vanrednog stanja. 26,32% organizacija se slaže sa ovom tvrdnjom.



vashodno povećanog rizika od porodičnog i partnerskog nasilja¹⁵ i nedostatka podrške u situaciji nasilja. Takođe, organizacije navode i porast obima posla Romkinja oko domaćinstva, uključujući i svakodnevno pružanje pomoći deci školskog uzrasta oko obavljanja školskih obaveza, brigu o bolesnim i starijim članovima porodičnog domaćinstva i dopremanja vode u naseljima koja nemaju pristup čistoj vodi.

Mladi Romi i Romkinje prepoznati su kao grupa koja je bila izložena posebnim rizicima tokom trajanja

vanrednog stanja (68,42% organizacija), a ističu se oblasti obrazovanja, pristupa radu i izvorima zarade i nemogućnost privređivanja usled ograničenja kretanja, posebno onih lica koja se bave sakupljanjem sekundarnih sirovina, kao i teškoće u pristupu struji, internetu, televiziji, telefonima i drugim sredstvima komunikacije i informisanja.

¹⁵ Organizacije navode porast prijava za nasilja za tokom trajanja vanrednog stanja za 30%.

Pristup radu i izvorima zarade naveden je kao ključna oblast u kojoj su se pojačali rizici po Rome i Romkinje tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju, a najviše su bili pogođeni radnici/ce u neformalnoj ekonomiji, posebno u oblastima sakupljanja sekundarnih sirovina, trgovine, pijačne prodaje, sezonskih i povremenih poslova i muzike. Osnovne manifestacije ovih rizika ogledaju se u nemogućnosti obavljanja delatnosti usled uvođenja vanrednog stanja i mera usmerenih na očuvanje javnog zdravlja, čime je znatan broj ovih ljudi ostao bez osnovnih izvora prihoda. Pored toga, oni nisu bili posebno podržani targetiranim sistemskim merama podrške stanovništvu ili privredi, dok je pomoć donatorske zajednice i organizacija civilnog društva bila kontinuirana, ali prema navodima organizacija ipak nedovoljna.

Podaci pokazuju¹⁶ da se 86% ispitanika našlo u znatno težoj finansijskoj situaciji u odnosu na period pre koronavirusa. Njih 80% je tokom trajanja vanrednog stanja moralo da obustavi sve svoje aktivnosti ili su ih obavljali samo povremeno, dok 46% ispitanika/ca navodi da iz tog razloga nije uopšte moglo da zadovolji svoje osnovne životne potrebe. S tim u vezi, 68% anketiranih sakupljača sekundarnih sirovina je pribeglo pozajmljivanju novca, a 24% se oslonilo na pomoć koju su dobijali od jedinice lokalne samouprave, nevladinih organizacija i različitih donatora. U pogledu korišćenja zaštitne opreme tokom epidemije, 23% anketiranih navodi da nije koristilo nikakvu zaštitnu opremu prilikom sakupljanja sekundarnih sirovina, a 58% ispitanika/ca da se u pogledu zaštitne opreme snalazilo samostalno, na različite načine. Konačno, 62% ispitanika/ca smatra da su izloženi znatno većoj opasnosti po zdravlje i većem riziku od zaraze od ostalog stanovništva.

Romi i Romkinje su u pojačanom riziku od isključivanja, siromaštva i diskriminacije u svim oblastima života, a takva situacija ih stavlja u nepovoljniji položaj i pojačava ranjivost tokom visoko rizičnih situacija.

Mnoge mere uvedene tokom epidemije COVID-19 u Srbiji nisu bile posebno usmerene na pružanje podrške najugroženijim slojevima stanovništva koji su u najvećoj potrebi. Romi i Romkinje nisu bili prepoznati kao jedna od grupa u najvećem riziku i u tom smislu su izostale i targetirane sistemske mere podrške. Nakon što su organizacije civilnog društva ukazale na probleme, neke jedinice lokalne samouprave su samostalno ili uz podršku Crvenog krsta Srbije preduzimale određene aktivnosti kako bi se obezbedio pristup nekim od osnovnih usluga, hrani i dezinfekcionim sredstvima.

Osnovni uzroci ovakvog stanja ogledaju se u nespremnosti sistema da odgovori na potrebe Roma i Romkinja i nedostatku međusektorske saradnje na svim nivoima, dok se kao neposredni uzroci prepoznaju nedostatak kapaciteta državnog aparata i kašnjenje u odgovoru na epidemiju.¹⁷

16 Rezultati istraživanja Ipsos Strategic Marketing koje se tiče uticaja COVID-19 epidemije na rad sakupljača sekundarnih sirovina, sprovedeno u periodu jun/jul 2020. godine na zahtev Tima Ujedinjenih nacija za ljudska prava.

17 Zaključak je izveden na osnovu podataka organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u anketiranju i drugih raspoloživih podataka.

Kao **osnovni problemi u oblasti pristupa adekvatnom stanovanju**, organizacije navode nedostatak pristupa čistoj vodi i struji i to naročito u neformalnim romskim naseljima i naseljima u ruralnim sredinama. Prema najnovijim podacima¹⁸ oko 32.843 stanovnika i stanovnica mapiranih podstandardnih romskih naselja je bez pristupa ili sa neregularnim pristupom čistoj vodi, oko 93.050 ljudi nema pristup kanalizaciji ili je on neregularan, a oko 24.104 žitelja mapiranih naselja je bez pristupa struji ili ima neregularan pristup električnoj energiji samo u određenim delovima dana. Na ove rizike, kao i na veoma loše higijenske uslove u romskim naseljima, veliku količinu smeća koje komunalne službe ne odnose redovno ili u nekim slučajevima ne odnose uopšte, kao i na nedostatak čišćenja naselja ukazao je i Zaštitnik građana u svom izveštaju.¹⁹ Ispoljavanje svih ovih rizika ogleda se pre svega u nemogućnosti ispunjavanja preporuka o sprovođenju higijenskih mera za prevenciju i zaštitu od zaraze, **nedostupnosti pravovremenih i adekvatnih informacija** u vezi sa epidemijom i propisanih mera Vlade za očuvanje javnog zdravlja²⁰ kao i praćenja nastave romske dece koja se odvijala na nacionalnim televizijskim kanalima i online platformama za učenje.

Uvođenjem vanrednog stanja i pratećih mera došlo je do mnogih problema u pristupu uslugama u oblasti **socijalne zaštite**, kao što su isplata novčane socijalne pomoći i jednokratne novčane pomoći za najugroženije stanovništvo. Organizacije navode da je tokom tra-

janja vanrednog stanja priznavanje prava na novčanu socijalnu pomoć i jednokratnu novčanu pomoć bilo onemogućeno ili znatno otežano jer su centri za socijalni rad obustavili terenske posete, a od nadležnog ministarstva nisu dobili nikakvo posebno uputstvo o sprovođenju ovog postupka u novonastaloj situaciji. Osim toga, centri za socijalni rad su obustavljali postupke revizije prava na novčanu socijalnu pomoć u svim slučajevima u kojima su postupci otpočeti, a nisu okončani pre proglašenja vanrednog stanja.

78,95% organizacija navodi da su restriktivne mere uvedene tokom epidemije COVID-19 pojačale **rizik od siromaštva** pripadnika/ca romske nacionalnosti. Ograničenje kretanja tokom vanrednog stanja je uzrokovalo nemogućnost privređivanja, što osobe u teškoj finansijskoj situaciji dovodi u još veći rizik. Nakon kratkotrajne obustave, nastavljena je isplata socijalnih davanja, ali je nesklad između rokova isplate i mera fizičkog distanciranja ili zabrane kretanja doveo do kašnjenja u isplatama, dok su istovremeno troškovi života znatno uvećani. Organizacije takođe navode i da država nije prepoznala Rome i Romkinje kao posebno ugroženu grupu stanovništva, te da su u tom smislu izostale posebno targetirane mere podrške.

18 Zajedničko mapiranje podstandardnih romskih naselja prema rizicima i pristupu pravima u doba COVID-19 epidemije, sprovedeno u periodu mart-jun 2020. godine od strane Tima Ujedinjenih nacija u Republici Srbiji (uz podršku Kancelarije Visoke komesarke za ljudska prava OHCHR) i Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije. U okviru mapiranja do juna meseca su prikupljeni podaci o 702 podstandardna romska naselja. Rizici i pristup pravima koji su u okviru ovog mapiranja obuhvaćeni su pristup čistoj pijaćoj vodi, kanizacionoj mreži i struji, kao i pretežne delatnosti kojima se bave stanovnici i stanovnice ovih naselja.

19 Poseban izveštaj Zaštitnika građana sa preporukama: Uslovi u romskim naseljima u situaciji vanrednog stanja i primene mere zaštite usled epidemije koronavirusa, <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebni-izvestaji/6608-19>

20 Većina stanovnika u naseljima sa kojima su razgovarali predstavnici Zaštitnika građana nije imalo dovoljno informacija i znanja o merama zaštite u cilju sprečavanja zaraze, Poseban izveštaj Zaštitnika građana, op.cit.

Uvođenjem vanrednog stanja, **obrazovni programi** su realizovani na daljinu putem televizijskog kanala RTS 3, platforme RTS Planeta i internet platformi za učenje.²¹ Većina organizacija (68,42%) smatra da su se rizici po Rome i Romkinje u oblasti inkluzivnog obrazovanja pojačali tokom trajanja restriktivnih mera, a osnovne manifestacije ovih rizika vide u nedostatku tehničkih preduslova za praćenje nastave (struja, internet, kompjuteri, tableti, pametni telefoni) i nepostojanje sistemskih mera podrške u učenju. Takođe, navodi se i prestanak pružanja podrške deci od strane asistenata, mentora i fasilitatora u učenju tokom trajanja vanrednog stanja.

Kao osnovni problemi u oblasti **zdravstvene zaštite** navodi se prestanak rada zdravstvenih medijatorki na teritoriji cele Srbije tokom trajanja vanrednog stanja, što se najviše negativno odrazilo na trudnice, porodilje, decu, osobe sa invaliditetom, starija lica i lica koja pate od hroničnih bolesti. Pored toga, cena zaštitne opreme onemogućila je jednom delu najsiromašnijih Roma i Romkinja pristup zdravstvenim ustanovama, a dodatni problem za ovu kategoriju stanovništva predstavljalo je i zakazivanje lekarskih pregleda online ili telefonskim putem.

21 Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokoškolskim ustanovama, srednjim i osnovnim školama i redovnog rada ustanova predškolskog vaspitanja i obrazovanja, „Službeni glasnik RS“, br. 30 od 15. marta 2020.

NEGATIVNI ISHODI KOVID-19 NA ROME I ROMKINJE I SLED UZROKA

PRISTUP RADU/ IZVORIMA PRIHODA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA

Nemogućnost prihodovanja i zadovoljenja osnovnih životnih potreba Roma i Romkinja koji rade u neformalnoj ekonomiji (sakupljanje sekundarnih sirovina, trgovina, pijačna prodaja, sezonski poslovi, muzika)

ADEKVATNO STANOVANJE

Nedostatak pristupa čistoj vodi (u kontekstu nemogućnosti pridržavanja propisanih higijenskih mera zaštite)
Neodnošenje smeća i nedostatak dezinfekcije i čišćenja podstandardnih naselja
Nedostatak pristupa struji (u kontekstu nedostupnosti pravovremenih i adekvatnih informacija)

SOCIJALNA ZAŠTITA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA

Otežan pristup novčanim socijalnim davanjima (novčanoj socijalnoj pomoći i jednokratnoj novčanoj pomoći) i nemogućnost zadovoljenja osnovnih životnih potreba

OBRAZOVANJE

Otežan pristup online obrazovanju u toku trajanja COVID-19

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

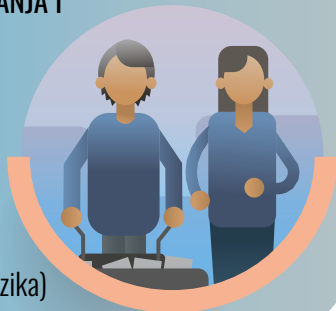
Otežan pristup zdravstvenoj zaštiti i praćenju zdravstvenih indikatora u romskoj populaciji u neformalnim naseljima
Otežan pristup zdravstvenim uslugama (telefonsko ili online zakazivanje pregleda, nedostatak zaštitne opreme)



PRISTUP RADU/ IZVORIMA PRIHODA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA ROMI I ROMKINJE

Negativni ishodi

NEMOGUĆNOST PRIHODOVANJA I ZADOVOLJENJA OSNOVNIH ŽIVOTNIH POTREBA ROMA I ROMKINJA KOJI RADE U NEFORMALNOJ EKONOMIJI
(sakupljanje sekundarnih sirovina, trgovina, pijačna prodaja, sezonski poslovi, muzika)



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Zatvaranje/ ograničenje rada pijaca, zabrana ulične prodaje
Obustava javnog prevoza
Zabrana okupljanja
Nedostatak zaštitne opreme
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti pripadnika/ca romske zajednice

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje Roma i Romkinja koji rade u neformalnoj ekonomiji kao grupe u povećanom riziku
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga
Nedostatak participacije
Široko rasprostranjena diskriminacija u oblasti rada i zapošljavanja kroz izuzetno visok stepen neformalne zaposlenosti Roma i Romkinja u Srbiji
Zavisnost od neformalnih prihoda i socijalnih davanja
Nepostojanje ažuriranih evidencija o socijalno najugroženijim Romima i Romkinjama (koji obuhvataju i lica koja nisu na evidencijama centara za socijalni rad)
Nedostatak participacije/neuključivanje predstavnika romske zajednice u rad kriznih štabova
Nedostatak ličnih dokumenata
Veoma nizak procenat formalne zaposlenosti Roma i Romkinja u Srbiji
Nedovoljna budžetska izdvajanja na svim nivoima za rešavanje sistemske nezaposlenosti Roma i Romkinja

Strukturalni uzroci

Višedecenijska sistemska diskriminacija
Nedostatak političke volje na svim nivoima za rešavanje sistemske nezaposlenosti Roma i Romkinja i uvođenje u formalne tokove na tržištu rada

PRISTUP ADEKVATNOM STANOVANJU

ROMI I ROMKINJE

Negativni ishodi

NEDOSTATAK PRISTUPA ČISTOJ VODI

(u kontekstu nemogućnosti pridržavanja propisanih higijenskih mera zaštite)



Neposredni uzroci

Nepostojanje sistemskih mera za kontinuirano dopremanje cisterni sa vodom naseljima koja nemaju pristup čistoj vodi
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti pripadnika/ca romske zajednice iz podstandardnih naselja
Nedostaci u kapacitetima nadležnih lokalnih institucija i službi za planiranje i pružanje pomoći Romima i Romkinjama
Birokratizacija postupka (koraka)

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Nepostojanje ažuriranih evidencija o podstandardnim romskim naseljima koja nemaju pristup čistoj vodi
Neprepoznavanje Roma i Romkinja kao grupe u povećanom riziku
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga
Nedostatak participacije/neuključivanje predstavnika romske zajednice u rad kriznih štabova i u izradu planova za suzbijanje epidemije
Neusklađena praksa sprovođenja međunarodnih standarda ljudskih prava u delu koje se tiče adekvatnog stanovanja i nesprovođenje preporuka izdatih u kontekstu COVID-19
Široko rasprostranjena diskriminacija Roma i Romkinja u stanovanju i pristupu osnovnoj infrastrukturi i uslugama
Nedovoljna budžetska izdvajanja za obezbeđenje osnovne infrastrukture i usluga Romima i Romkinjama u oblasti stanovanja

Strukturalni uzroci

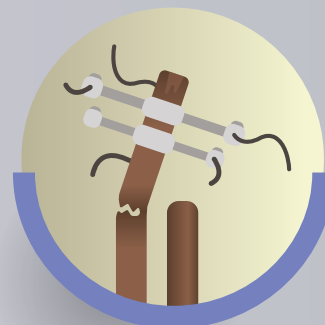
Nedostatak političke volje na svim nivoima za obezbeđenje osnovne infrastrukture i usluga Romima i Romkinjama u oblasti stanovanja
Višedecenijska prostorna segregacija

NEODNOŠENJE SMEĆA I NEDOSTATAK DEZINFEKCIJE I ČIŠĆENJA PODSTANDARDNIH NASELJA



NEDOSTATAK PRISTUPA STRUJI

(u kontekstu nedostupnosti
pravovremenih i adekvatnih
informacija)



Nedostaci u kapacitetima nadležnih lokalnih institucija i komunalnih službi za planiranje i reagovanje u kriznim situacijama

Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti pripadnika/ca romske zajednice iz podstandardnih naselja

Birokratizacija postupka (koraka)

Nepostojanje sistemskih mera podrške stanovnicima podstandardnih romskih naselja bez pristupa struji

Nedostaci u kapacitetima nadležnih službi za planiranje i reagovanje u kriznim situacijama

Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu na specifičnosti pripadnika/ca romske zajednice iz podstandardnih naselja

Birokratizacija postupka (koraka)

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje Roma i Romkinja kao grupe u povećanom riziku

Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga

Nedostatak participacije/neuključivanje predstavnika romske zajednice u rad kriznih štabova i u izradu planova za suzbijanje epidemije

Široko rasprostranjena diskriminacija Roma i Romkinja u stanovanju i pristupu osnovnim uslugama

Nedovoljna budžetska izdvajanja za obezbeđenje osnovnih usluga Romima i Romkinjama u oblasti stanovanja

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju

Neprepoznavanje Roma i Romkinja kao grupe u povećanom riziku

Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga

Nepostojanje ažuriranih evidencija o podstandardnim romskim naseljima koja nemaju pristup električnoj energiji

Nedostatak participacije/neuključivanje predstavnika romske zajednice u rad kriznih štabova i u izradu planova za suzbijanje epidemije

Neusklađena praksa sprovođenja međunarodnih standarda ljudskih prava u delu koje se tiče adekvatnog stanovanja i nesprovođenje preporuka izdatih u kontekstu COVID-19

Široko rasprostranjena diskriminacija Roma i Romkinja u stanovanju i pristupu osnovnoj infrastrukturi i uslugama

Nedovoljna budžetska izdvajanja za obezbeđenje osnovne infrastrukture i usluga Romima i Romkinjama u oblasti stanovanja

Nedostatak političke volje na svim nivoima za obezbeđenje osnovnih usluga Romima i Romkinjama u oblasti stanovanja

Višedecenijska prostorna segregacija

Nedostatak političke volje na svim nivoima za obezbeđenje osnovne infrastrukture i usluga Romima i Romkinjama

Višedecenijska prostorna segregacija

SOCIJALNA ZAŠTITA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA ROMI I ROMKINJE

Negativni ishodi

**OTEŽAN PRISTUP NOVČANIM
SOCIJALNIM DAVANJIMA**
(novčanoj socijalnoj pomoći
i jednokratnoj novčanoj
pomoći) I **NEMOGUĆNOST
ZADOVOLJENJA
OSNOVNIH ŽIVOTNIH
POTREBA**



Neposredni uzroci

Nedostaci u kapacitetima nadležnih lokalnih
institucija i službi za planiranje i pružanje pomoći
Romima i Romkinjama

Zabrana/ograničenje kretanja

Obustava terenskog rada centara za socijalni rad

Kašnjenje sa isplatom socijalnih davanja

Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu
specifičnosti pripadnika/ca romske zajednice

Nedostatak ličnih dokumenata

Nepostojanje ažuriranih evidencija o socijalno
najugroženijim Romima i Romkinjama
(koji obuhvataju i lica koja nisu na evidencijama
centara za socijalni rad)

Birokratizacija postupaka (koraka)

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespремnost države na svim
nivoima da odgovori na epidemiju

Neprepoznavanje socijalno ugroženih Roma i
Romkinja grupe u povećanom riziku

Zavisnost od socijalnih davanja

Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja
i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga

Neuključivanje predstavnika romske zajednice u rad
kriznih štabova i u izradu planova za suzbijanje
epidemije

Neusklađena praksa sprovođenja međunarodnih
standarda ljudskih prava u delu koje se tiče socijalnih
davanja i nesprovođenje preporuka izdatih u
kontekstu COVID-19

Zavisnost od neformalnih prihoda i socijalnih davanja

Strukturalni uzroci

Nedostatak političke volje na svim nivoima za
obezbeđenje adekvatnog životnog standarda za
Rome i Romkinje

Nedovoljna budžetska izdvajanja za obezbeđenje
adekvatnog životnog standarda za Rome i Romkinje

OBRAZOVANJE ROMI I ROMKINJE

Negativni ishodi

**OTEŽAN PRISTUP ONLINE
OBRAZOVANJU U TOKU
TRAJANJA COVID-19**



Neposredni uzroci

Nedostak struje, interneta, kompjutera, tableta,
pametnih telefona i sl.

Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu
specifičnosti obrazovanja romske dece

Izostanak participacije romske dece i njihovih roditelja

Nedovoljne kompetencije i nesenzibilisanost
zaposlenih u obrazovnom sistemu za planiranje i
pružanje podrške romskoj deci

Osnovni uzroci

Visok nivo siromaštva

Nedovoljni kapaciteti i ne pripremljenost države na svim
nivoima da odgovori na epidemiju

Nepostojanje sistemskog pristupa u odgovoru na
inkluzivno obrazovanje romske dece

Nedostaci u kapacitetima obrazovnih institucija za
planiranje i pružanje podrške u obrazovanju romskoj deci

Neprepoznavanje Roma i Romkinja kao grupe u
povećanom riziku

Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i
nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga

Neuključivanje predstavnika romske zajednice u rad
kriznih štabova i u izradu planova za suzbijanje epidemije

Široko rasprostranjena diskriminacija u oblasti
obrazovanja Roma i Romkinja kroz izuzetno nepovoljnu
obrazovnu strukturu

Neusklađena praksa sprovođenja međunarodnih
standarda ljudskih prava i nepoštovanje preporuka
izdatih u kontekstu COVID-19

Nedovoljna budžetska izdvajanja za unapređenje
inkluzivnog obrazovanja Roma i Romkinja

Strukturalni uzroci

Višedecenijska diskriminacija i zanemarivanje Roma i
Romkinja u oblasti obrazovanja

Prostorna segregacija

Nedovoljno uključivanje Roma i Romkinja u kreiranje i
usvajanje politika, mera i sistemskih odluka u oblasti
obrazovanja

Nedostatak političke volje na svim nivoima za obezbeđenje
kvalitetnog inkluzivnog obrazovanja za Rome i Romkinje

Nedostatak političke volje na svim nivoima za obez-
beđenje pristupa adekvatnoj infrastrukturi i uslugama
za Rome i Romkinje

Pojačani rizici

OTEŽAN PRISTUP ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI I PRAĆENJU ZDRAVSTVENIH INDIKATORA U ROMSKOJ POPULACIJI U NEFORMALNIM NASELJIMA



Pojačani rizici

OTEŽAN PRISTUP ZDRAVSTVENIM USLUGAMA (telefonsko ili online zakazivanje pregleda, nedostatak zaštitne opreme)



Neposredni uzroci

Prestanak rada zdravstvenih medijatorki
Zabrana/ograničenje kretanja
Nedostatak zaštitne opreme
Ukidanje/ograničenje javnog prevoza
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti zdravstvene zaštite pripadnika/ca romske zajednice
Birokratizacija postupka (koraka)
Nedovoljne kompetencije i nesenzibilisanost zaposlenih u zdravstvenom sistemu za planiranje i pružanje podrške pripadnicima/ama romske zajednice

Neposredni uzroci

Zabrana/ ograničenje kretanja
Nedostatak zaštitne opreme
Ukidanje/ograničenje javnog prevoza
Nedostatak tehničkih preduslova za zakazivanje zdravstvenih pregleda (internet, kompjuter, telefon i sl.)
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti zdravstvene zaštite pripadnika/ca romske zajednice
Nedovoljne kompetencije i nesenzibilisanost zaposlenih u zdravstvenom sistemu za planiranje i pružanje podrške pripadnicima/ama romske zajednice
Prestanak rada zdravstvenih medijatorki

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Nedostaci u kapacitetima resornog ministarstva i zdravstvenih institucija za planiranje i pružanje podrške u oblasti zdravstvene zaštite pripadnicima/ama romske zajednice
Neprepoznavanje Roma i Romkinja grupe u povećanom zdravstvenom riziku
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga
Neuključivanje predstavnika romske zajednice u rad kriznih štabova i u izradu planova za suzbijanje epidemije
Nedovoljna budžetska izdvajanja za unapređenje položaja Roma i Romkinja u oblasti zdravstvene zaštite

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Nedostaci u kapacitetima resornog ministarstva i zdravstvenih institucija za planiranje i pružanje podrške u oblasti zdravstvene zaštite pripadnicima/ama romske zajednice
Neprepoznavanje Roma i Romkinja kao grupe u povećanom riziku
Visok nivo siromaštva
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga
Neuključivanje predstavnika romske zajednice u rad kriznih štabova i u izradu planova za suzbijanje epidemije
Neusklađena praksa sprovođenja preporuka UN mehanizama za ljudska prava i drugih međunarodnih institucija u kontekstu COVID-19

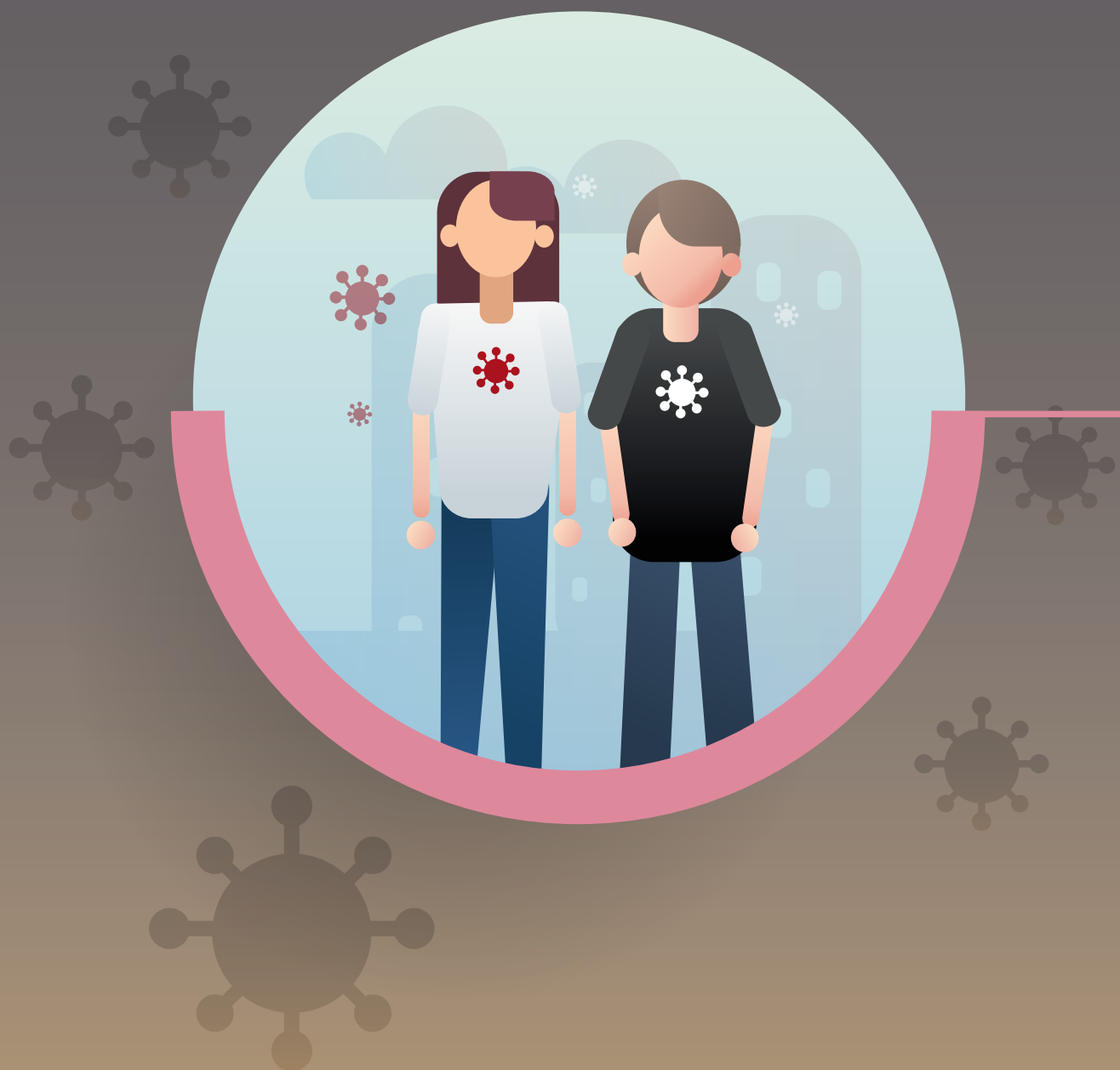
Strukturalni uzroci

Višedecenijska segregacija i isključivanje
Nedostatak političke volje da se formalizuje rad zdravstvenih medijatorki
Nedostatak sistemskih mera za obezbeđenje ravnopravnog pristupa pravu na zdravlje

Strukturalni uzroci

Višedecenijska segregacija i isključivanje
Nedostatak sistemskih mera za obezbeđenje ravnopravnog pristupa pravu na zdravlje

2 UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA MLADE



Mladi predstavljaju kategoriju stanovništva koja prema odredbama Zakona o mladima²² obuhvata sva lica između navršених 15 i 30 godina života. Prema Popisu iz 2011. mladi čine oko 18,4% stanovništva u Srbiji²³ (48,8% žene),²⁴ dok se prema poslednjoj proceni broja stanovnika u Republici Srbiji ovaj procenat smanjio na 16,7%. Obrazovna struktura mladih je znatno unapređena u odnosu na prethodni period, ali je i dalje dosta nepovoljna.²⁵ Naročito zabrinjava nepovoljan položaj mladih na tržištu rada. Ukupan broj nezaposlenih mladih osoba na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje je 104.149 (55% žene)²⁶ a kao prioritetne grupe mladih za podršku u zapošljavanju naročito su prepoznate mlade žene, mladi bez kvalifikacija i niskokvalifikovani, kao i mladi bez radnog iskustva.²⁷ Odlazak iz zemlje mladih obrazovanih ljudi i dalje predstavlja veoma ozbiljan problem u Srbiji, koji je najvećim delom uzrokovan visokom stopom nezaposlenosti i brojnim

ekonomskim problemima kao i kvalitetom života.²⁸ Pristup adekvatnom stanovanju i dalje predstavlja ozbiljan izazov za veliki procenat mladih koji žele da se odvoje od svoje primarne porodice i osamostale ili koji napuštaju ustanove socijalne zaštite.²⁹

Upozorenja i preporuke koje su uputila međunarodna tela i mehanizmi za ljudska prava u situaciji COVID-19 pandemije i hitnog reagovanja, a tiču položaja i prava mladih, mogu se grupisati u nekoliko ključnih oblasti:

1. Obezbeđivanje finansijske podrške i neometan pristup pravima i uslugama, u cilju zaštite od posledica globalne recesije i rasta stope nezaposlenosti, koji se naročito negativno odražava na mlade. Države imaju obavezu da predvide sveobuhvatne mere za ublažavanje finansijskih posledica pandemije kako bi se premostili problemi usled gubit-

22 Nulti izveštaj o ljudskim pravima mladih u Republici Srbiji, Beogradski centar za ljudska prava, 2019, str.19-22.

23 Ukupno 1322021 mlada osoba, Milka Bubalo-Živković, Tamara Lukić: Mladi u Srbiji početkom 21. veka, *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2015.

24 *Ibid.*

25 28,4% mladih je završilo osnovnu školu, 56,6% srednju školu, a 11,9% višu školu ili fakultet. Milka Bubalo-Živković, Tamara Lukić, op.cit.

26 *Izveštaj o radu Nacionalne službe za zapošljavanje za 2019. godinu*, Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd, 2020, str. 115-116.

27 Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2020. godinu, Vlada Republike Srbije („Službeni glasnik RS”, 94/19)

28 Iako se ne može pouzdano utvrditi tačan broj, podaci Evropskog statističkog zavoda pokazuju da Srbiju mesečno napusti više od 4.000 ljudi, a godišnje 51.000, uglavnom mladih. Istraživanje posvećeno migracijama studenata pokazuje da ukupno 3.489 studenata, odnosno trećina anketiranih, planira da po završetku školovanja ode u inostranstvo, a kao glavne razloge za odlazak navode nemogućnost nalaženja posla u struci (27,3%), slabo plaćen posao u struci (21,3%) i nizak životni standard (20,1%), Nulti izveštaj o ljudskim pravima mladih u Republici Srbiji, str. 22-23, dostupno na:

<http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Nulti-izvestaj-o-pravima-mladih.pdf>

29 U uzrastu od 16 do 30 godina, 80% mladih u Srbiji živi sa roditeljima, pri čemu je značajno više muškaraca, oko 90%. Kada je reč o mladima bez roditeljskog staranja koji su napustili ustanove socijalne zaštite, u pojedinim gradovima uvedena je kao mera podrške mogućnost besplatnog stanovanja u tzv. socijalnim stanovima. Međutim, ovo je mera koja zavisi pretežno od lokalnih socijalnih politika, i kao takva ne postoji u većini gradova Srbije., Nulti izveštaj o ljudskim pravima mladih u Republici Srbiji, op.cit. str. 32-33.

ka zarade³⁰ i osiguraju da se u mere oporavka uključuju i one koje posebno targetiraju mlade i njihova prava.³¹ Države takođe treba da pruže direktnu finansijsku pomoć mladima za plaćanje troškova stanovanja ili da omogući odlaganje plaćanja kredita i komunalija svima koji su se suočili sa gubitkom posla i drugim ekonomskim problemima, kao i da obezbedi moratorijum na iseljenja.³²

2. Pristup istinitim i pravovremenim informacijama: države su u obavezi da svima obezbede pristup pouzdanim informacijama o koronavirusu i pretnji koju on predstavlja, kao i merama prevencije i zaštite u odgovarajućim formatima, sa posebnim fokusom na obezbeđivanje pristupa informacijama onima sa ograničenim pristupom internetu. Od suštinskog je značaja da se države uzdrže od blokiranja pristupa internetu imajući u vidu da je pristup informacijama od presudnog značaja, i da se široka ograničenja pristupa internetu ne mogu pravdati razlozima nacionalne bezbednosti.³³
3. Nesmetan pristup obrazovanju: neophodno je obezbediti svim mladima pristup obrazovnim sistemima i programima na ravnopravnim osnovama, sa modelima obrazovanja koji podjednako

uključuju i najsiromašnije učenike i studente koji nemaju pristup struji, internetu i drugim oblicima digitalnih platformi, kao i sve one kojima je neophodna dodatna podrška i pomoć u učenju. U cilju ublažavanja negativnih posledica krize i učenja na daljinu, države moraju da predvide posebne mere za obezbeđenje kontinuiteta u obrazovanju.³⁴

4. Pružanje podrške i pomoći u oblasti mentalnog zdravlja mladih: države moraju da obezbede nove modele psihološke pomoći i podrške mladima u cilju prevazilaženja depresije, anksioznosti i drugih problema uzrokovanih socijalnom izolovanosti, usamljenošću, razdvajanjem od voljenih osoba, porodičnim nasiljem i dr.³⁵

Tokom juna 2020. godine, organizacije civilnog društva koje se bave promovisanjem i zaštitom prava mladih u Srbiji, učestvovala su u istraživanju o socio-ekonomskom uticaju epidemije COVID-19 u Srbiji na prava mladih.

Kao osnovne rizike sa kojima su se suočavali mladi u svakodnevnom životu pre izbijanja epidemije izazvane koronavirusom 75% anketiranih organizacija civilnog

30 Zaštita i mobilisanje mladih u odgovoru na COVID-19, dostupno na:

<https://www.un.org/development/desa/youth/news/2020/05/covid-19/>

31 COVID-19 Guidance, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/COVID19Guidance.aspx>

32 Leilani Farha, Specialna izvestiteljka za adekvatno stanovanje, dostupno na:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25727&LangID=E>

33 David Kaye, Specijalni izvestilac za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja, Harlem Désir, predstavnik OEBS-a za slobodu medija, Edison Lanza, Specijalni izvestilac Međuameričke komisije za ljudska prava (IACHR), dostupno na:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25729&LangID=E>

34 *Ibid.*

35 COVID-19 and the Need for Action on Mental Health, dostupno na: <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-05/UN-Policy-Brief-COVID-19-and-mental-health.pdf>; UN leads call to protect most vulnerable from mental health crisis during and after COVID-19, dostupno na: <https://news.un.org/en/story/2020/05/1063882>

društva navodi rizike u oblasti pristupa radu i izvorima zarade, dok 50% organizacija ukazuje na postojanje rizika od siromaštva, kao i rizika u oblasti pristupa

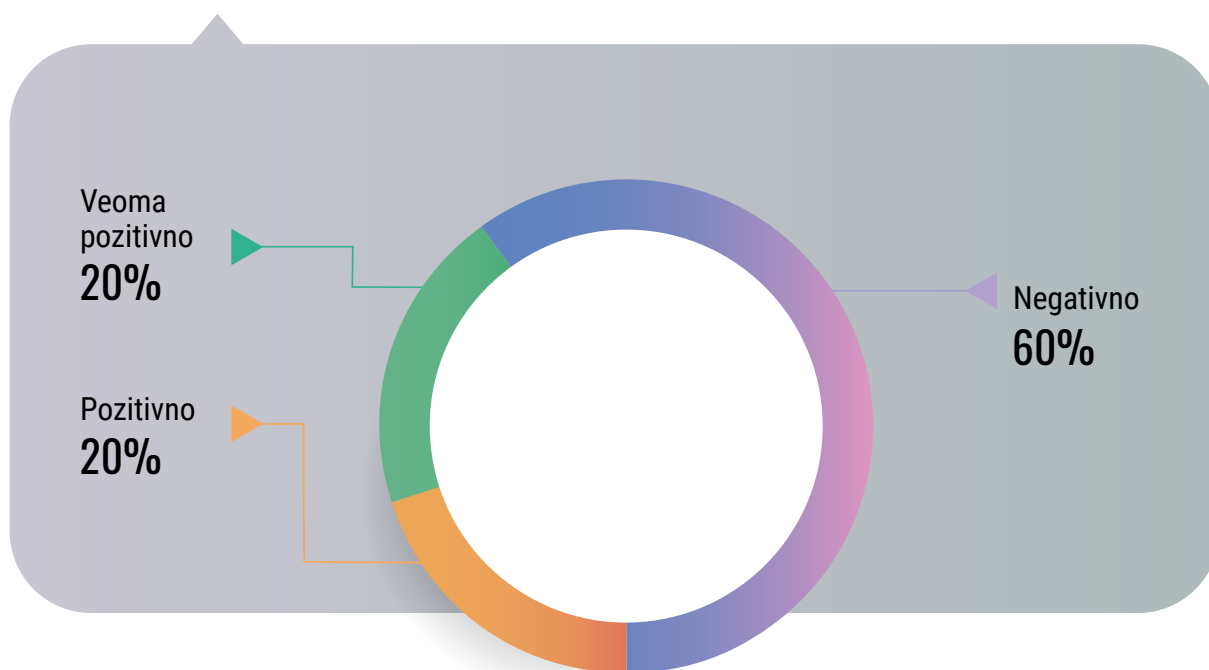
informacijama i komunikacija, ali i rizik po aktivno učešće u donošenju odluka koje se tiču mladih. 25% organizacija prepoznaje rizik od diskriminacije mladih.

Tabela: Oblasti u kojima je, prema mišljenju organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u istraživanju, došlo do povećanja rizika tokom trajanja COVID-19 epidemije:

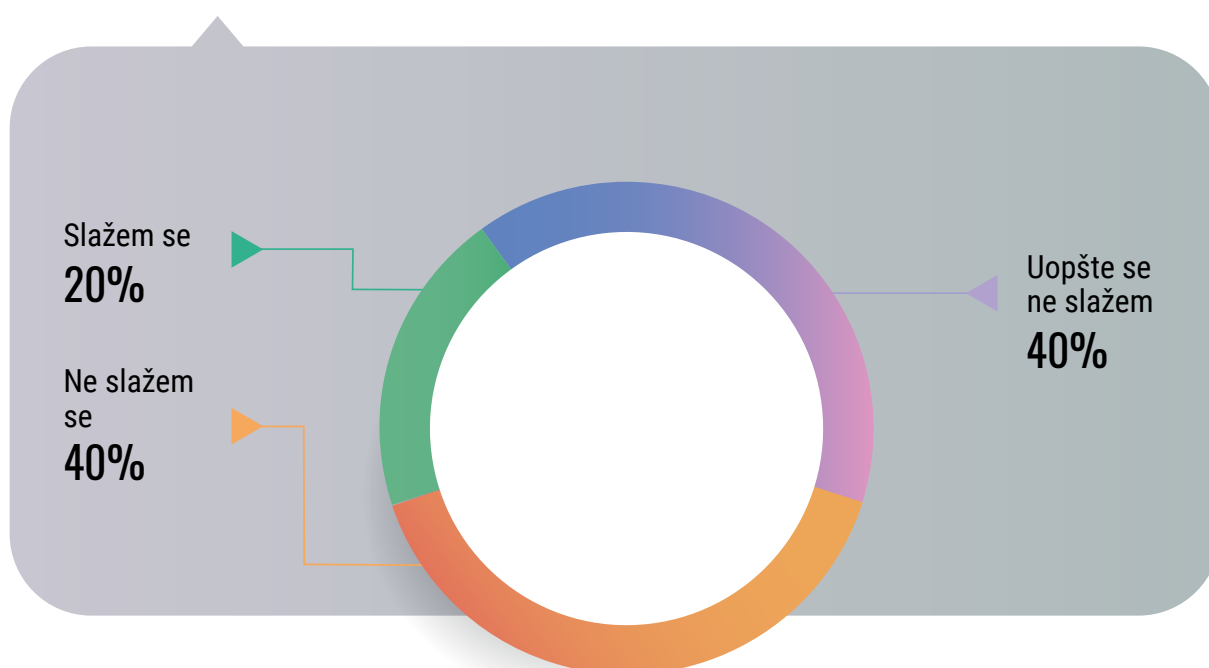
OBLAST	PROCENAT ORGANIZACIJA KOJI SMATRA DA SE RIZIK POJAČAO TOKOM TRAJANJA COVID-19 EPIDEMIJE
Pristup radu/izvorima zarade	50%
Nepristupačnost informacija i komunikacija	50%
Rizik od siromaštva	50%
Aktivno učešće u donošenju odluka koje se tiču mladih	50%
Pristup zdravstvenoj zaštiti	50%
Pristup pravdi/pravična suđenja/pravna zaštita	50%
Inkluzivno obrazovanje	25%
Diskriminacija	25%

MLADI

Većina organizacija (60%) smatra da su mere Vlade Republike Srbije u toku vanrednog stanja i epidemije COVID-19 imale negativan uticaj na prava i život mladih u Srbiji, dok 40% smatra da je uticaj mera bio pozitivan.



80% organizacija se ne slaže (40% se ne slaže, a 40% se uopšte ne slaže) sa konstatacijom da su mladi bili u dovoljnoj meri prepoznati kao grupa u velikom riziku prilikom donošenja i sprovođenja mera Vlade tokom vanrednog stanja.



Najveći broj organizacija (80%) slaže se sa tvrdnjom da su pojedine grupe mladih bile u dodatnom riziku od veće ranjivosti zbog uvedenih mera tokom vanrednog stanja. Kao posebno osetljive grupe navode siromašne mlade i one iz ruralnih područja bez pristupa struji, internetu, računaru i drugim sredstvima neophodnim za komunikaciju, informisanje i učenje na daljinu; učenike/ce i studente/kinje smeštene u učeničkim/studentским domovima zbog zatvaranja domova, izuzetno kratkog roka za iseljenje i otežanih uslova za povratak kućama usled zabrane kretanja, zatvaranja granica i dr.; mlade osobe sa invaliditetom

koje nisu samostalne; LGBTI mlade koji su nakon povratka kućama bili izloženi porodičnom nasilju.³⁶

Više od polovine organizacija smatra da su mere uvedene tokom vanrednog stanja drugačije uticale na mlade žene u poređenju sa mladim muškarcima, a ovo se posebno manifestuje u povećanom riziku od porodičnog i partnerskog nasilja i u nedostatku adekvatne podrške. Takođe, organizacije navode da je prelazak na rad od kuće naročito uticao na mlade majke i samohrane majke i njihovo usklađivanje porodičnih i profesionalnih obaveza.

Mladi su u pojačanom riziku od gubitka posla, a kao dodatni rizici prepoznati su i pristup adekvatnom stanovanju i obrazovanju, nasilje u porodici i stigmatizacija mladih u oblasti javnog informisanja.

Mnoge mere uvedene tokom epidemije COVID-19 u Srbiji nisu bile posebno usmerene na pružanje podrške mladima u najvećoj potrebi. Mladi nisu bili prepoznati kao jedna od grupa u povećanom riziku i u tom smislu su izostale i targetirane systemske mere podrške.

Osnovni uzroci ovakvog stanja ogledaju se u nepripremljenosti sistema da odgovori na epidemiju i rizične situacije u kontekstu specifičnih potreba mladih kao i nedostatku međusektorske saradnje na svim nivoima, dok se kao neposredni uzroci prepoznaju nedostatak kapaciteta državnog aparata i kašnjenje u odgovoru na epidemiju.³⁷

36 Usled restriktivnih mera koje su podrazumevale ostanak kod kućetokom trajanja zabrane kretanja mnogi LGBTI mladi su se našli u neprijateljskom porodičnom okruženju. To je povećalo njihove rizike od porodičnog nasilja, anksioznosti, depresije i samoubistva, dostupno na: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/LGBT/LGBTpeople.pdf>, <https://www.thetrevorproject.org/wp-content/uploads/2020/04/Implications-of-COVID-19-for-LGBTQ-Youth-Mental-Health-and-Suicide-Prevention.pdf>, <https://blogs.unicef.org/east-asia-pacific/reflections-from-copingwithcovid-lives-of-lgbtq-youth-during-the-lockdowns/>

37 Zaključak je izveden na osnovu podataka organizacija civilnog društva koje su učestvovala u anketiranju i drugih raspoloživih podataka.

Organizacije navode **pristup radu i izvorima zarade** kao oblast u kojoj su se najviše pojačali rizici po mlade tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju. Osnovne manifestacije ovih rizika ogledaju se u gubitku posla i osnovnih izvora prihoda, posebno u oblasti neformalne ekonomije, sezonskim poslovima i ugostiteljstvu, kao i nemogućnosti pronalaženja novog zaposlenja i umanjenju zaradi. Prema podacima³⁸ 65% mladih je navelo da nisu mogli da pronađu posao tokom trajanja vanrednog stanja, kao i da im rad od kuće nije omogućio pristup dodatnim izvorima prihoda, dok oni koji su nastavili sa radom navode da su se suočili sa umanjnjem ili kašnjenjem plate, povećanjem broja radnih sati, nemogućnosti korišćenja godišnjeg odmora kao i izazovima u usklađivanju poslovnih i porodičnih obaveza. Preko 37% anketiranih mladih navodi da je radilo bez zaštitne opreme izlažući se povećanom riziku od infekcije na svom radnom mestu. Podaci iz istraživanja Ipsos Strategic Marketing agencije o uticaju epidemije na rad zaposlenih u neformalnoj ekonomiji,³⁹ a koje je obuhvatilo 21% anketiranih uzrasta od 18-29 godina, pokazuju da 71% anketiranih smatra da im se finansijska situacija pogoršala u odnosu na period pre koronavirusa, 18% zaposlenih kod poslodavca je ostalo bez posla, a 45% je prinudno poslato na neplaćeni godišnji odmor. 55% onih koji su radili tokom trajanja vanrednog stanja navodi da im je obim posla bio umanjen kao i zarada, a 19% iz tih razloga nije mogao da zadovolji svoje osnovne životne potrebe. Organizacije navode da je jedan od osnovnih problema bio upravo taj što mladi

nisu bili prepoznati kao grupa u povećanom riziku niti su bili obuhvaćeni posebno targetiranim sistemskim merama podrške.

U **oblasti informisanja i komunikacije** organizacije navode izraženo nepoverenje mladih u izvore javnog informisanja i kontradiktorne izjave kriznog štaba kao i nedostatak formata koji su prilagođeni mladima. Pored toga, rizici u ovoj oblasti manifestuju se i u nedostatku pristupa internetu, televiziji, kompjuterima, tabletima, pametnim telefonima i drugim sredstvima neophodnim za informisanje i komunikaciju. Kao osnovne manifestacije ovih rizika organizacije navode širenje neproverenih informacija o mladima kao jednim od glavnih prenosnika zaraze, njihovu stigmatizaciju i širenje brojnih lažnih vesti na društvenim mrežama. Prema podacima,⁴⁰ 83% učesnika/ca ankete nije imalo uopšte ili je imalo vrlo malo poverenja u izvore informacija o COVID-19 epidemiji. Mladi takođe nisu bili preterano poverljivi ni prema mišljenjima i stavovima struke, kao ni prema informacijama koje su bile iznošene na redovnim dnevnim konferencijama za medije u Srbiji (94,5%). 75,4% anketiranih se svakodnevno informisalo putem internet portala, 78,1% putem televizije i 63,6% društvenih mreža, 7,2% preko radija, a 6,5% se informisalo preko štampanih izdanja dnevnih novina i nedeljnika. 31% anketiranih mladih je tokom pandemije najviše posećivalo sajt Svetske zdravstvene organizacije, World meters/COVID-19 i COVID-19.rs. Njih 47,6% se o epidemiji informisalo putem televizije N1, 33,3% je pratilo programe RTS-a.

38 Online anketa *Efekti pandemije COVID-19 na ljudska prava mladih* sprovedena u okviru online kampanje Mladi u doba COVID-19 pandemije- solidarnost, angažovanje i aktivizam koju sprovodi Omladinski program Beogradskog centra za ljudska prava uz podršku Tima Ujedinjenih nacija za ljudska prava.

39 Rezultati istraživanja agencije Ipsos Strategic Marketing *Uticaj COVID-19 epidemije na rad u neformalnoj ekonomiji*, sprovedeno u periodu jun/jul 2020. godine na zahtev Tima Ujedinjenih nacija za ljudska prava.

40 *Ibid.*

Od inostranih medija 6,5% je svakodnevno pratilo New York Times, 5% BBC, 1,5% The Guardian, 1% Al Jazeera i 1% CNN. Nadalje, 3,5% anketiranih je svakodnevno pratilo informacije preko instagrama, 3,5% Fejsbuka, 1,5% Jutjuba 1,5% i 0,5% Tvitera.

50% organizacija navodi **pristup zdravstvenoj zaštiti** kao oblast u kojoj su pojačani rizici po mlade tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju. Osnovne manifestacije ovih rizika ogledaju se u ukidanju ili odlaganju redovnih terapija i pregleda, posebno mladim osobama sa invaliditetom, mladim hroničnim bolesnicima i onima koji žive sa HIVom i mladim transrodnim osobama, kao i u odsustvu systemske psihološke podrške u oblasti mentalnog zdravlja mladih. Tokom vanrednog stanja i epidemije izazvane koronavirusom 68% anketiranih⁴¹ je navelo da se povodom epidemije i usled socijalne izolacije osećaju veoma neprijatno, od čega je 28% navelo da oseća strah, a 9% zabrinutost, anksioznost, neizvesnost, nervozu, uznemirenost i povećan stres. 22% ispitanika/ca je navelo da nije upoznato sa postojanjem besplatne online ili telefonske psihološke pomoći, dok se 81% za psihološku podršku obraćalo partnerima, članovima porodice i prijateljima.

Uvođenjem vanrednog stanja, **obrazovni programi** su realizovani na daljinu putem televizijskog kanala RTS 3, platforme RTS Planeta i internet platformi za učenje. Rezultati anketa među mladima pokazuju da su se rizici u oblasti obrazovanja pojačali tokom trajanja restriktivnih mera, a osnovne manifestacije ovih rizika ogledaju se u nedostatku tehničkih preduslova za praćenje nastave (kompjuteri, tableti, pametni telefoni) i jasnog plana sprovođenja obrazovnih aktivnosti, kao i kontradiktornim informacijama o polaganju male i velike mature online. Takođe se kao problem navodi i neuključivanje učenika/ca u proces odabira platformi za učenje i načina realizacije obrazovnih aktivnosti. Tako 73% anketiranih⁴² učenika/ca smatra da je proces učenja na daljinu veoma opterećujući iz razloga što nemaju fiksni raspored časova za svaku nedelju, kao što bi imali u normalnim okolnostima, već nastavnici im javljaju za svaki čas posebno vreme održavanja. 45% smatra da treba standardizovati alate koji nastavnici koriste ili bar obavezati nastavnike da konsultuju učenike/ce o tome šta njima najviše odgovara za rad. 48,3% anketiranih poseduje lični računar, 37% deli računar sa ukućanima, dok 14,7% nema pristup računaru uopšte.

41 Online anketa *O jednoj izolovanoj mladosti* sprovedena u okviru online kampanje Mladi u doba COVID-19 pandemije- solidarnost, angažovanje i aktivizam koju sprovodi Omladinski program Beogradskog centra za ljudska prava uz podršku Tima Ujedinjenih nacija za ljudska prava.

42 Istraživanje UNSS o stavovima srednjoškolaca u Republici Srbiji, sprovedeno u okviru Programa #VanrednoObrazovanje, dostupno na: <https://www.srednjoskolci.org.rs/>

Kao dodatni rizik koji se naročito povećao tokom vanrednog stanja i epidemije izazvane koronavirusom organizacije navode **adekvatno stanovanje**. Zbog zatvaranja studentskih i učeničkih domova, ali i zbog gubitka posla ili pogoršane finansijske situacije mladi su bili primorani da se vrate svojim kućama. Prema podacima,⁴³ 46,9% kao ozbiljan problem navodi život u prenaseljenim stanovima, 36,7% nedostatak pristupa čistoj pijaćoj vodi, 26,7% kanalizaciji, dok 3,7% anketiranih mladih navode da su prilikom povratka svojim kućama bili/e izloženi porodičnom nasilju, a 28,4% lošim porodičnim odnosima.

⁴³ *Ibid.*

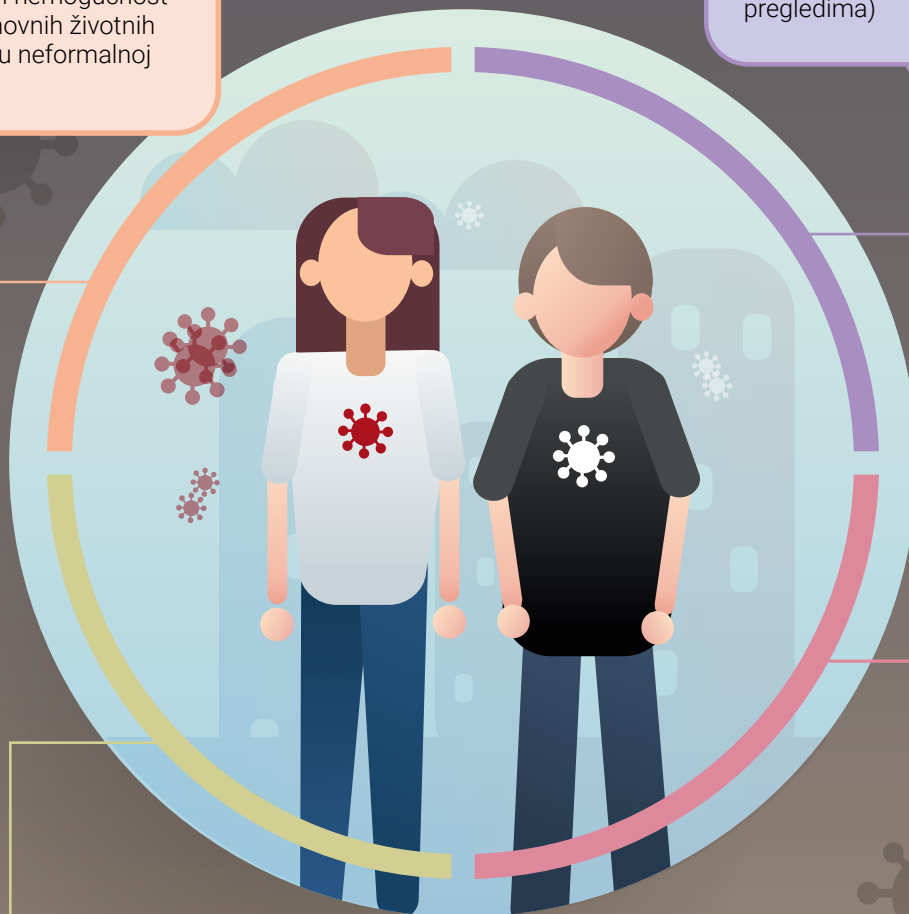
NEGATIVNI ISHODI KOVID-19 NA MLADE I SLED UZROKA

PRISTUP RADU/ IZVORIMA PRIHODA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA

Gubitak poslova i nemogućnost zadovoljenja osnovnih životnih potreba mladih u neformalnoj ekonomiji

PRISTUP ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI

Otežan pristup zdravstvenoj zaštiti (psihološkoj podršci i pomoć, redovnim terapijama i pregledima)



INFORMISANJE I KOMUNIKACIJE

Negativna percepcija mladih kao rizične grupe u sredstvima informisanja

PRISTUP OBRAZOVANJU

Otežan pristup online nastavi u toku COVID-19

PRISTUP RADU/ IZVORIMA PRIHODA RIZIK OD SIROMAŠTVA MLADI

Negativni ishodi

**GUBITAK POSLOVA I
NEMOGUĆNOST ZADOVOLJENJA
OSNOVNIH ŽIVOTNIH
POTREBA MLADIH U
NEFORMALNOJ EKONOMIJI**



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Obustava/ograničenje javnog prevoza
Zabrana/ograničenje okupljanja
Obustava/smanjenje obima posla u svim granama
privrede
Nemogućnost obavljanja poslova od kuće
Smanjena potražnja za radnom snagom i nemogućnost
pronalaženja novog zaposlenja
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu
specifičnosti mladih u neformalnoj ekonomiji

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim
nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje mladih u neformalnom sektoru kao
grupe u povećanom riziku
Nepostojanje targetiranih sistemskih mera za
pružanje finansijske i druge podrške mladima koji su
ostali bez posla u neformalnoj ekonomiji
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja
i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga
Nepoštovanje preporuka međunarodnih tela i
institucija izdatih u kontekstu COVID-19
Niska stopa formalne zaposlenosti mladih/visok
stepen nezaposlenosti mladih i zavisnost od rada u
neformalnoj ekonomiji
Nedovoljna budžetska izdvajanja na svim nivoima za
održive programe rada i zapošljavanja mladih u
formalnoj ekonomiji

Strukturalni uzroci

Nedostatak aktivnog učešća i uključivanja mladih u
kreiranju politika i donošenju odluka na svim nivoima
Nedostatak političke volje za unapređenjem položaja
mladih na tržištu rada
Nedostatak sistemskih mera za sprovođenje održivih
programa finansijske i druge podrške mladima na
tržištu rada

PRISTUP ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI MLADI

Negativni ishodi

**OTEŽAN PRISTUP
ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI**
(psihološkoj podršci i
pomoć, redovnim terapijama
i pregledima)



Neposredni uzroci

Ukidanje ili odlaganje redovnih terapija i pregleda
(mladi sa invaliditetom, koji žive sa HIV, transrodne
mlade osobe, hronični bolesnici i dr)
Ukidanje/ograničenje rada psiholoških savetovališta
Zabrana/ograničenja kretanja
Ukidanje/ograničenje javnog prevoza
Nedostatak zaštitne opreme
Nedostatak lekova/terapije
Nespremnost zdravstvenog sistema za reagovanje u
kriznim situacijama
Orijentisanost celokupnog zdravstvenog sistema na
odgovor na epidemiju COVID-19
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu
specifičnosti sa kojima su se suočile određene
kategorije mladih
Birokratizacija postupka (koraka)

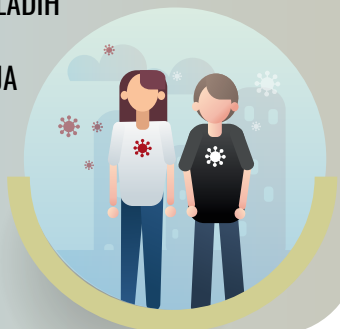
Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim
nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje određenih kategorija mladih kao
grupa u povećanom zdravstvenom riziku
Orijentisanost zdravstvenog sistema na institucije,
a ne na korisnike/ce
Neadekvatan kvalitet postojećih usluga i nedovoljno
razvijena mreža zdravstvenih usluga
Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje
na svim nivoima
Izostanak participacije
Nepoštovanje preporuka međunarodnih tela i instituci-
ja izdatih u kontekstu COVID-19 i pružanja zdravstvenih
usluga mladima u povećanom zdravstvenom riziku
Nedovoljna budžetska izdvajanja za unapređenje
kvaliteta zdravstvenih usluga za mlade u povećanom
zdravstvenom riziku

Strukturalni uzroci

Nedostatak aktivnog učešća i uključivanja mladih u
kreiranju politika i donošenju odluka na svim nivoima
Nedostatak političke volje na svim nivoima za
unapređenje kvaliteta zdravstvenih usluga za mlade
Nedostatak sistemskih mera za obezbeđivanje
ravnopravnog pristupa pravu na zdravlje

NEGATIVNA PERCEPCIJA MLADIH KAO RIZIČNE GRUPE U SREDSTVIMA INFORMISANJA



Označavanje mladih u sredstvima javnog informisanja kao glavnih prenosilaca zaraze
Kontradiktorne i neproverene informacije sredstava javnog informisanja o COVID-19 i mladima kao jednim od glavnih prenosilaca zaraze
Kontradiktorne i neproverene izjave članova/ca kriznog štaba o COVID-19 i mladima kao jednim od glavnih prenosilaca zaraze
Neproverene informacije na društvenim mrežama
Nesagledavanje specifičnosti mladih u vezi sa koronavirusom
Izostanak objektivnog izveštavanja

Nepoštovanje etičkog kodeksa od strane novinara
Stereotipi i predrasude prema mladima kao jednim od glavnih prenosilaca zaraze
Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Izostanak participacije mladih
Nepoštovanje preporuka međunarodnih tela i institucija izdatih u kontekstu COVID-19 i mladih
Nepoštovanje postojećeg krivičnog pravnog okvira u oblasti izazivanja panike zbog širenja lažnih vesti

Nedostatak aktivnog učešća i uključivanja mladih u kreiranje i donošenje odluka koji se tiču njihovog života, na svim nivoima
Nedostatak političke volje za sprovođenje postojećeg pravnog okvira u oblasti medija i informisanja

OTEŽAN PRISTUP ONLINE NASTAVI U TOKU COVID-19



Nedostatak struje, interneta i tehničke opreme (kompjuter, tableta, pametnih telefona i sl.)
Neusaglašena praksa u pogledu sprovođenja jedinstvenog plana o načinima implementacije obrazovnih aktivnosti
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti obrazovanja na daljinu
Nedovoljne kompetencije i nesenzibilisanost zaposlenih u obrazovnom sistemu u kontekstu online obrazovanja mladih u povećanom riziku
Nedostatak kapaciteta i tehničkih preduslova zaposlenih u obrazovnim institucijama
Izostanak participacije
Birokratizacija postupaka (koraka)

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Siromaštvo
Nepostojanje posebnih sistemskih mera podrške mladima u obrazovanju (obezbeđenje pristupa struji i drugim tehničkim preduslovima za praćenje nastave na daljinu)
Nedostaci u kapacitetima obrazovnih institucija za planiranje i pružanje podrške mladima koji nemaju tehničke preduslove za praćenje online nastave
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga
Nepoštovanje preporuka međunarodnih tela i institucija izdatih u kontekstu COVID-19 i obrazovanja mladih
Nedovoljna budžetska izdvajanja za unapređenje obrazovanja mladih

Nedovoljno uključivanje mladih u kreiranje i usvajanje politika, mera i sistemskih odluka u oblasti obrazovanja na svim nivoima
Nedostatak političke volje za sprovođenje i unapređenje politika u oblasti obrazovanja mladih

3 UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA BESKUĆNIKE I BESKUĆNICE



Izveštaji koji proizlaze iz pregleda UN mehanizama za ljudska prava⁴⁴ kao i drugi relevantni izveštaji⁴⁵ ukazuju na problem beskućništva u Srbiji. Prema Popisu iz 2011. u Srbiji živi 18.287 beskućnika, od toga 49,25% su žene.⁴⁶ Prvi put su prikupljeni podaci i o primarnim⁴⁷ i o sekundarnim⁴⁸ beskućnicima/cama, među kojima najbrojniju kategoriju čine žene preko 65 godina starosti, a evidentiran je i izuzetno visok procenat pripadnika romske nacionalne manjine 31,3% (31% Romkinje).⁴⁹ Popisom međutim nisu obuhvaćeni podaci o beskućnicima u odnosu na neki drugi vid ugroženosti, tako da trenutno nemamo zvanične

podatke o broju beskućnika osoba sa invaliditetom, pripadnika LGBTI populacije i dr. Prema evidencijama centara za socijalni rad, u Srbiji su u 2018. beskućnici/ce činili 0,17% od ukupnog broja korisnika usluga socijalne zaštite.⁵⁰ Obrazovna struktura beskućnika/ca je prilično nepovoljna.⁵¹ Većina beskućnika/ca spada u kategoriju teže zapošljivih lica, njihova radna aktivnost je na niskom nivou, sa velikim udelom neaktivnog stanovništva.⁵² Nedovoljni i neadekvatni smeštajni kapaciteti i dalje predstavljaju veliki problem u Srbiji, kao i pristup ličnim dokumentima.⁵³

-
- 44 Zaključna zapažanja Komiteta za ukidanje rasne diskriminacije u vezi sa kombinovanim drugim, trećim, četvrtim i petim periodičnim izveštajem Srbije, Zaključna zapažanja Komiteta o pravima deteta u vezi sa drugim i trećim periodičnim izveštajem Srbije; Izveštaj Specijalne izvestiteljke za adekvatno stanovanje o poseti Srbiji, sve dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/RSIndex.aspx>
- 45 Redovni godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2019. godinu, dostupno na: <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/6542/Redovan%20godisnji%20izve%C5%A1taj%20za%C5%A1titnika%20gra%C4%91ana%20za%202019.%20godinu.pdf>
- 46 Mirjana Bobić, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova: Beskućnici, 2014, dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2014/Pdf/G20144011.pdf>
- 47 Primarni beskućnici su lica bez stana ili privremene adrese stanovanja, koja žive na ulici, u parkovima i sl., i povremeno traže smeštaj u nekom od prihvatilišta, prema Popisu 2,4% čine primarni beskućnici/ce, Mirjana Bobić, op.cit.
- 48 Sekundarni beskućnici su lica koja žive u prostorijama nastanjenim iz nužde (npr. podrum, šupa, šator, vagon, šlep i sl.), prema podacima iz Popisa 97,6% beskućnika/ca čine sekundarni beskućnici/ce, Mirjana Bobić, op.cit.
- 49 Prema izveštajima civilnog sektora, jedan broj Roma i Romkinja su postali beskućnici nakon iseljenja iz neformalnih naselja, kao posledica neobezbeđenja a adekvatnog alternativnog smeštaja. Amnesty International, „Romi još uvek čekaju na odgovarajući smeštaj“, str. 2-3, dostupno na: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR7013082015SERBIAN.PDF>; „Dom je više od krova nad glavom“ str. 42., dostupno na: <https://www.amnesty.org/download/Documents/32000/eur700012011sr.pdf>; Praxis, Izveštaji, dostupno na: <http://www.praxis.org.rs/index.php/sr/reports-documents/praxis-reports>.
- 50 Republički zavod za socijalni rad: Punoletni korisnici u sistemu socijalne zaštite u 2018. godini, dostupno na: <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1879/punoletni-korisnici-u-sistemu-socijalne-za%C5%A1tite-2018.pdf>
- 51 33% primarnih beskućnika je završilo osnovnu školu, 33% srednju školu, a 5,1% ima više ili visoko obrazovanje. 48,5% sekundarnih beskućnika ima niže nivoe obrazovanja, 30% je završilo srednju školu, a 4,6% ima više ili visoko obrazovanje.
- 52 Većina primarnih beskućnika nezaposleno je duže od 5 godina (a svaki četvrti duže od 10 godina), s tim da većina i ne traži posao i nije prijavljena Nacionalnoj službi za zapošljavanje.
- Nijedno lice ne poseduje prihod od imovine, a mali je udeo lica sa ličnim primanjima, što sveukupno svedoči o niskom ekonomskom statusu, slaboj socijalnoj podršci okoline i generalno visokoj depriviranosti ove populacije. Mirjana Bobić, op.cit.
- 53 *Ibid.*

Upozorenja i preporuke u vezi sa položajem i pravima beskućnika/ca koje su uputile međunarodna tela i mehanizmi za ljudska prava u situaciji COVID-19 pandemije i hitnog reagovanja, mogu se grupisati u nekoliko ključnih oblasti:

1. Neometan pristup pravima i uslugama: neophodno je obezbediti pristup stanovanju i prihvatilištima, zdravstvenoj zaštiti i hrani. Države moraju da odgovore na urgentne potrebe beskućnika/ca i to naročito u pogledu adekvatnog smeštaja tokom trajanja epidemije, zaštitne opreme i dezinfekcionih sredstava, pristupa čistoj vodi, toaletima, tuševima i sredstvima za ličnu higijenu, hrani, psihosocijalnoj podršci i ažuriranim i za sve razumljivim informacijama o COVID-19 i predloženim merama prevencije i zaštite. Naročita pažnja se mora posvetiti najugroženijim kategorijama beskućnika/ca kao što su žene i deca, lica starija od 65 godina, osobe sa invaliditetom i hronični bolesnici.⁵⁴
2. Zaštita od kažnjavanja: potrebno je obezbediti zaštitu beskućnika/ca od sprovođenja kaznenih politika zbog boravka na ulici tokom trajanja zabrane/ograničenja kretanja. Države moraju da posvete naročito pažnju ovoj kategoriji stanovništva kako ne bi došlo do njihove povećane marginalizacije i dodatne socijalne isključenosti.⁵⁵
3. Pristup pravdi: države su u obavezi da osiguraju neometan pristup pravdi svima koji su usled postupaka deložacije postali beskućnici, suprotno obavezi da se tokom trajanja epidemije obustave

postupci evikcija i obavezi da se svima koji se iseljavaju obezbedi adekvatan alternativni smeštaj.⁵⁶

4. Komunikacija i informisanje: države svima moraju učiniti dostupnim adekvatne informacije o koronavirusu i merama prevencije i zaštite u odgovarajućim formatima, sa posebnim fokusom na obezbeđivanje pristupa informacijama onima sa ograničenim pristupom internetu. Od suštinskog je značaja da se države uzdrže od blokiranja pristupa internetu imajući u vidu da je pristup informacijama od presudnog značaja, i da se široka ograničenja pristupa internetu ne mogu pravdati razlozima nacionalne bezbednosti.⁵⁷

Tokom juna 2020. godine, organizacije civilnog društva koje se bave promovisanjem i zaštitom prava beskućnika i beskućnica u Srbiji, učestvovala su u istraživanju o socio-ekonomskom uticaju epidemije COVID-19 u Srbiji na prava beskućnika/ca.

Kao osnovne rizike sa kojima su se suočavali beskućnici i beskućnice u svakodnevnom životu pre izbijanja epidemije izazvane koronavirusom 100% anketiranih organizacija civilnog društva navodi rizik u oblasti pristupa adekvatnom smeštaju, odnosno pristup održivim stambenim rešenjima. Čak 80% organizacija smatra da se beskućnici i beskućnice nalaze u rizicima u oblasti zdravstvene i socijalne zaštite, pristupa radu i izvorima prihoda, riziku od siromaštva, riziku u oblasti pristupa čistoj vodi i struji, riziku od diskriminacije, riziku u oblasti pristupa ličnim dokumentima i pristupa pravdi, kao i u riziku u oblasti pristupa infor-

54 Leilani Farha, Specijalna izvestiteljka za adekvatno stanovanje, dostupno na: https://www.ohchr.org/SR_housing_COVID-19_guidance_homeless.pdf, Leo Heller, Specijalni izvestilac za ljudsko pravo na vodu i sanitaciju i dr., dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25738&LangID=E>, Philip Alston, Specijalni izvestilac za ekstremno siromaštvo i ljudska prava, dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25815&LangID=E>

55 *Ibid.*

56 *Ibid.*

57 David Kaye, Specijalni izvestilac za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja, Harlem Désir, predstavnik OEBS-a za slobodu medija, Edison Lanza, Specijalni izvestilac Međameričke komisije za ljudska prava (IACHR), dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25729&LangID=E>

macijama. Pored toga, 60% organizacija prepoznaje da se beskućnici i beskućnice nalaze u riziku u oblasti pristupa hrani i narodnim kuhinjama, dok 40% orga-

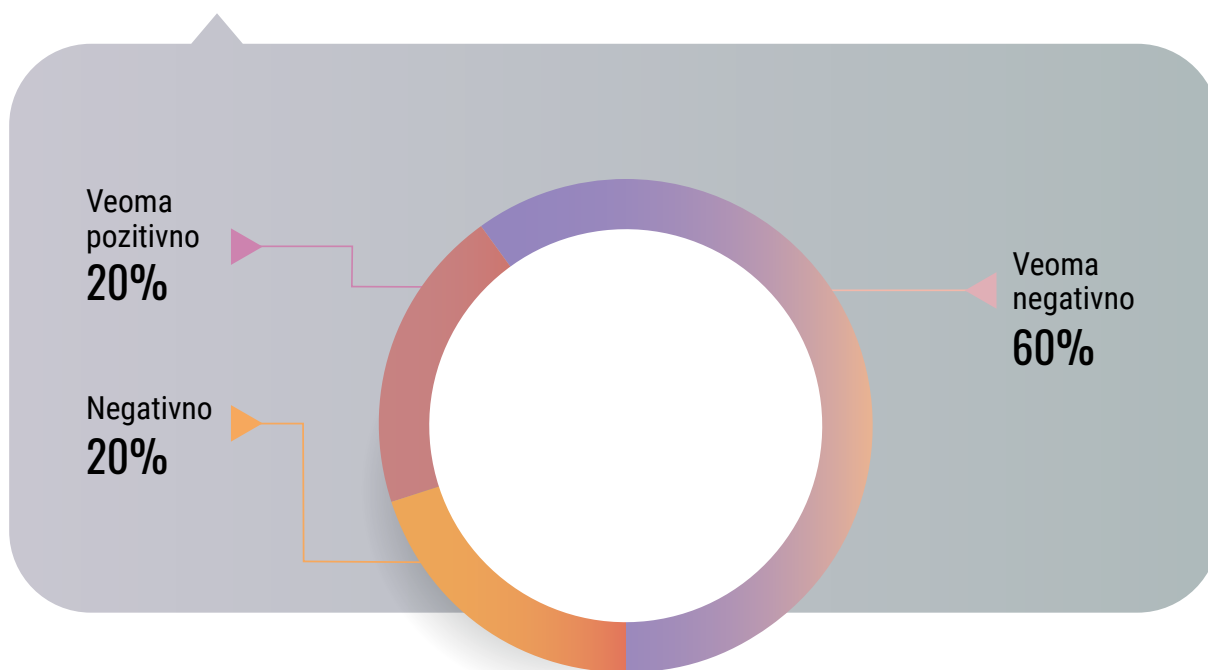
nizacija ukazuje na rizik u oblasti inkluzivnog obrazovanja.

Tabela: Oblasti u kojima je, prema mišljenju organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u istraživanju, došlo do povećanja rizika tokom trajanja COVID-19 epidemije:

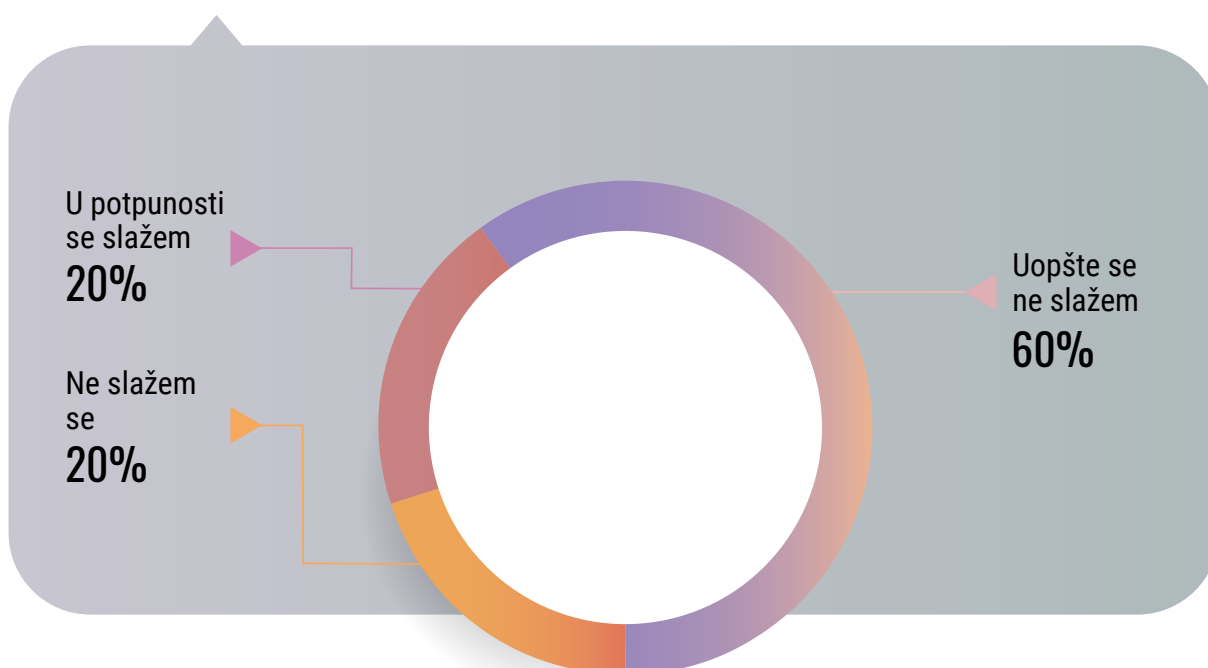
OBLAST	PROCENT ORGANIZACIJA KOJI SMATRA DA SE RIZIK POJAČAO TOKOM TRAJANJA COVID-19 EPIDEMIJE
Nepristupačnost adekvatnog smeštaja/održivih stambenih rešenja	100%
Nepristupačnost informacija i obaveštavanja	80%
Pristup radu/izvorima zarade	80%
Socijalna zaštita	80%
Pristup čistoj vodi/struji	80%
Diskriminacija	80%
Rizik od siromaštva	80%
Pristup hrani/narodne kuhinje	80%
Pristup ličnim dokumentima	60%
Pristup pravdi/pravična suđenja/pravna zaštita	60%
Pristup zdravstvenoj zaštiti	40%
Inkluzivno obrazovanje	40%

BESKUĆNICI I BESKUĆNICE

80% organizacija smatra da je uticaj mera Vlade Republike Srbije u toku vanrednog stanja i epidemije COVID-19 na prava i život beskućnika i beskućnica bio negativan (60% ocenjuje kao veoma negativno, a 20% kao negativno), dok 20% smatra da je uticaj bio pozitivan.



Većina organizacija se ne slaže (60% se uopšte ne slaže, a 20% se ne slaže) sa konstatacijom da su beskućnici i beskućnice bili u dovoljnoj meri prepoznati kao grupa u velikom riziku prilikom donošenja i sprovođenja mera Vlade tokom vanrednog stanja. 20% organizacija se slaže sa ovom tvrdnjom.



Sve organizacije se slažu da su pojedine grupe beskućnika/ca bile u dodatnom riziku od veće ranjivosti zbog uvedenih mera tokom vanrednog stanja. Kao posebno osetljive grupe navode se lica starija od 65 godina, beskućnici/ce osobe sa invaliditetom, bez ličnih dokumenata i prijave na evidencije centara za socijalni rad, deca, hronični bolesnici.

Više od polovine organizacija smatra da su mere uvedene tokom vanrednog stanja drugačije uticale na

žene beskućnice u poređenju sa muškarcima beskućnicima (60%), a kao ključnu oblast u kojoj se ogleda ovaj drugačiji uticaj navode povećani rizik od porodičnog i partnerskog nasilja.

Mladi beskućnici i beskućnice prepoznati su kao grupa koja je bila izložena posebnim rizicima tokom trajanja vanrednog stanja (60% organizacija), a ističu se oblasti informisanja, rada i dodatne brige prema starijima.

Beskućnici i beskućnice su u pojačanom riziku od isključivanja, ekstremnog siromaštva i diskriminacije u svim oblastima života, a takva situacija ih stavlja u nepovoljniji položaj i pojačava ranjivost tokom visoko rizičnih situacija.

Mnoge mere uvedene tokom epidemije COVID-19 u Srbiji nisu bile posebno usmerene na pružanje podrške najugroženijim slojevima stanovništva koji su u najvećoj potrebi. Beskućnici i beskućnice nisu bili prepoznati kao jedna od grupa u najvećem riziku i u tom smislu su izostale i targetirane systemske mere podrške. Organizacije civilnog društva i pojedine jedinice lokalne samouprave su preduzimale određene aktivnosti kako bi se obezbedio pristup nekim od osnovnih usluga, hrani i dezinfekcionim sredstvima.

Osnovni uzroci ovakvog stanja ogledaju se u nespremnosti sistema da odgovori na potrebe beskućnika i beskućnica i nedostatku međusektorske saradnje na svim nivoima, dok se kao neposredni uzroci prepoznaju nedostatak kapaciteta državnog aparata i kašnjenje u odgovoru na epidemiju.⁵⁸

Pristup adekvatnom smeštaju naveden je kao ključna oblast u kojoj su se pojačali rizici po beskućnike/ce tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju. Smeštajni kapaciteti u prihvatilištima koja

su nastavila sa radom bili su maksimalno popunjeni, dok su u nekim gradovima bili zatvoreni zbog rizika od širenja zaraze.⁵⁹ Organizacije navode da je usled izuzetno malih smeštajnih kapaciteta u prihvatilištima,⁶⁰

58 Zaključak je izveden na osnovu podataka organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u anketiranju i drugih raspoloživih podataka.

59 Organizacija Duga navodi da je jedina prihvatna stanica za beskućnike/ce u Šapcu prestala sa radom jer se nalazi u sklopu gerontološkog centra gde je ulaz od početka epidemije bio ograničen samo na zaposlene.

60 Organizacija ADRA navodi da su smeštajni kapaciteti nedovoljni i da ih ima ukupno do 300 na teritoriji cele Srbije, dok se jedan deo nalazi u sklopu gerontoloških centara gde je ulaz od početka epidemije bio strogo ograničen.

većina beskućnika/ca ostala na ulici, a među njima su najugroženija deca, starija populacija, beskućnici/ce osobe sa invaliditetom. Osnovne manifestacije ovih rizika ogledaju se u nemogućnosti sprovođenja preventivnih higijenskih mera zaštite od zaraze i pridržavanja mera koje se tiču zabrane kretanja. Tako organizacije navode da su beskućnicima/ama izricane prekršajne kazne zbog boravka na ulici tokom trajanja policijskog časa.

Organizacije navode da je beskućnicima/cama tokom trajanja restriktivnih mera u potpunosti bio **onemogućen pristup čistoj vodi**. Obustava rada javnih česmi i zatvaranje javnih toaleta rezultirali su apsolutnom nemogućnošću sprovođenja preporuka zdravstvenih institucija za prevenciju i suzbijanje zaraze.

Nedostupnost pravovremenih i adekvatnih informacija u vezi sa epidemijom i propisanim merama Vlade za očuvanje javnog zdravlja 80% organizacija vidi kao rizik koji se po beskućnike i beskućnice dodatno pojačao tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju. Kao osnovni problemi u oblasti informisanja i komunikacije navode se nedostatak formata dostupnih i prilagođenih beskućnicima/ama, kao i sistemskih mera u ovoj oblasti koje posebno targetiraju ovu kategoriju stanovništva, a glavna manifestacija ovih rizika jeste nedostupnost informacija i nedovoljna obaveštenost o COVID-19 i preporučenim merama zaštite. Prema navodima organizacija, beskućnici/ce su informacije uglavnom dobijali od prolaznika, predstavnika organizacija civilnog društva koji im pružaju podršku na terenu i u narodnim kuhinjama.

Uvođenjem vanrednog stanja i pratećih mera došlo je i do problema u **pristupu radu i izvorima zarade**, čime su najviše bili pogođeni beskućnici/ce koji se bave sakupljanjem sekundarnih sirovina, pijačnom prodajom, sezonskim poslovima i sl. Osnovne manifestacije ovih rizika ogledaju se u nemogućnosti obavljanja delatnosti usled uvođenja vanrednog stanja i mera usmerenih na očuvanje javnog zdravlja, čime je znatan broj ovih ljudi ostao bez jedinih izvora prihoda. Pored toga, beskućnici/ce nisu bili posebno podržani targetiranim sistemskim merama podrške stanovništvu ili privredi, dok je pomoć donatorske zajednice i organizacija civilnog društva bila značajna, ali ipak nedovoljna da odgovori urgentnim potrebama ove kategorije stanovništva.

Veliki broj organizacija (80%) navodi da su se tokom trajanja restriktivnih mera pojačali rizici i u oblasti **pristupu hrani i narodnim kuhinjama**, što se najviše negativno odrazilo na beskućnike/ce koji se ne nalaze na evidencijama centara za socijalni rad. Rad narodnih kuhinja je usled zabrane/ograničenja kretanja i nedostaka zaštitne opreme bio znatno ograničen, uključujući i režim rada narodnih kuhinja pri crkvama i drugim humanitarnim organizacijama i institucijama. Na lokalnom nivou, pomoć u hrani dodeljivana je na osnovu dostupnih evidencija centara za socijalni rad, dok su ostali pomoć dobijali od donatorske zajednice i organizacija civilnog društva ili danima ostajali bez hrane.

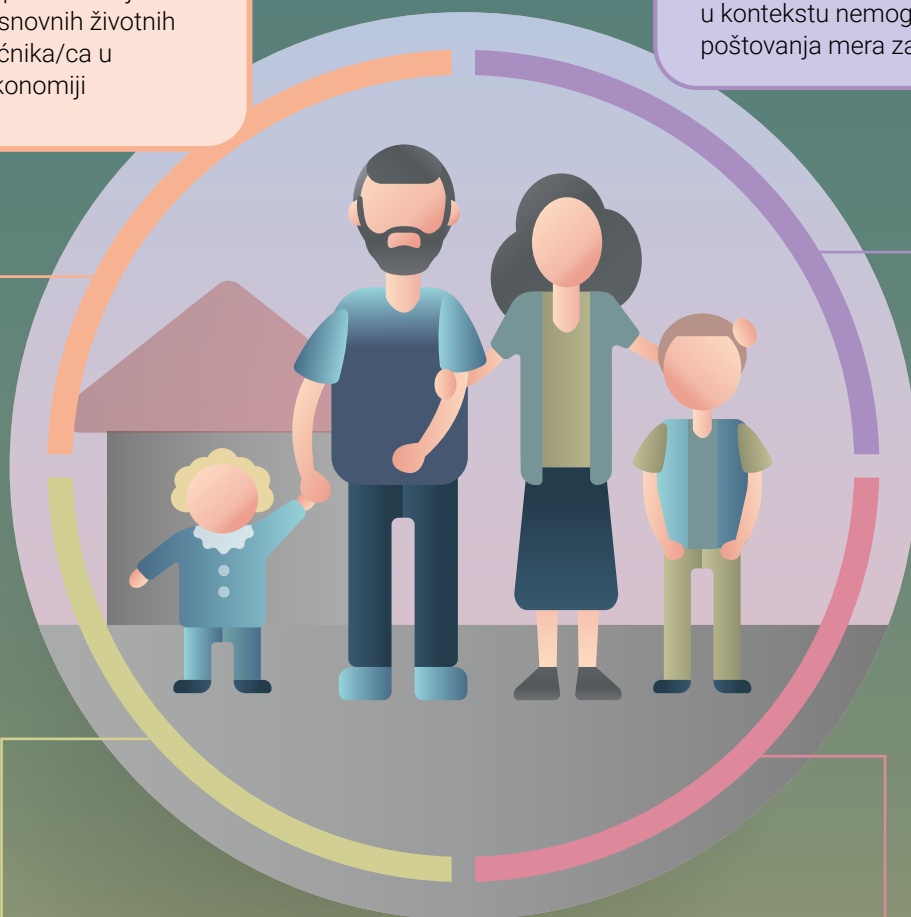
NEGATIVNI ISHODI KOVID-19 NA BESKUĆNIKE I BESKUĆNICE I SLED UZROKA

PRISTUP RADU/ IZVORIMA PRIHODA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA

Nemogućnost prihodovanja i zadovoljenja osnovnih životnih potreba beskućnika/ca u neformalnoj ekonomiji

PRISTUP ADEKVATNOM SMEŠTAJU

Otežan pristup prihvatnim centrima u kontekstu nemogućnosti poštovanja mera zabrane kretanja



PRISTUP ČISTOJ VODI

Nemogućnost pristupa čistoj vodi (u kontekstu nemogućnosti pridržavanja propisanih higijenskih mera zaštite)

PRISTUP HRANI/ NARODNIM KUHNJAMA

Ograničenost pristupa hrani i narodnim kuhinjama

PRISTUP RADU/ RIZIK OD SIROMAŠTVA BESKUĆNICI I BESKUĆNICE

Negativni ishodi

**NEMOGUĆNOST
PRIHODOVANJA I
ZADOVOLJENJA OSNOVNIH
ŽIVOTNIH POTREBA
BESKUĆNIKA/CA U
NEFORMALNOJ EKONOMIJI**



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Zatvaranje/ograničenje rada pijaca, zabrana ulične prodaje
Obustava javnog prevoza
Zabrana okupljanja
Nedostatak zaštitne opreme
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti beskućnika/ca

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje beskućnika/ca koji rade u neformalnoj ekonomiji kao grupe u povećanom riziku
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga
Veoma nizak procenat formalne zaposlenosti
Zavisnost od neformalnih prihoda i socijalnih davanja
Visok stepen siromaštva i socijalne isključenosti
Nepostojanje ažuriranih evidencija o socijalno najugroženijim beskućnicima/ama (koje obuhvataju i lica koja nisu na evidencijama centara za socijalni rad)
Nedostatak ličnih dokumenata
Nedovoljna budžetska izdvajanja za unapređenje položaja beskućnika/ca u oblasti rada i zapošljavanja

Strukturalni uzroci

Negativni stavovi i predrasude prema beskućnicima/ama
Nedostatak političke volje na svim nivoima za kreiranje i sprovođenje politika za uključivanje beskućnika/ca u formalne tokove na tržištu rada

PRISTUP ADEKVATNOM SMEŠTAJU BESKUĆNICI I BESKUĆNICE

Negativni ishodi

**OTEŽAN PRISTUP
PRIHVATNIM CENTRIMA
U KONTEKSTU
NEMOGUĆNOSTI
POŠTOVANJA MERA
ZABRANE KRETANJA**



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Zatvaranje/ograničenje rada prihvatnih centara
Obustava javnog prevoza
Nedostatak zaštitne opreme
Nedovoljni kapaciteti centara
Nedostatak ličnih dokumenata
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti položaja beskućnika/ca
Nedostaci u kapacitetima nadležnih lokalnih institucija za planiranje i pružanje podrške beskućnicima/ama
Birokratizacija postupka (koraka)

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje beskućnika/ca kao grupe u povećanom riziku
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja
Nedostatak sistemskih mera za smeštaj beskućnika/ca u kriznim situacijama i nerazvijena mreža pružanja usluga smeštaja beskućnika i beskućnica
Nepostojanje ažuriranih evidencija o beskućnicima/ama (koje obuhvataju i lica koja nisu prijavljena na evidencijama centara za socijalni rad)
Visok stepen siromaštva
Neusklađena praksa sprovođenja međunarodnih standarda ljudskih prava u delu koji se tiče pristupa adekvatnom stanovanju
Nepoštovanje preporuka međunarodnih tela i institucija izdatih u kontekstu COVID-19 i specifičnog položaja beskućnika/ca
Nedovoljna budžetska izdvajanja za unapređenje smeštajnih kapaciteta i održivih programa stanovanja beskućnika/ca u Srbiji

Strukturalni uzroci

Negativni stavovi i predrasude prema beskućnicima/ama
Višedecenijska diskriminacija i isključenost u kontekstu stanovanja
Nedostatak političke volje na svim nivoima za kreiranje i sprovođenje politika stambene podrške i održivih stambenih rešenja beskućnicima/ama

PRISTUP HRANI BESKUĆNICI I BESKUĆNICE

Negativni ishodi

OGRANIČENOST PRISTUPA HRANI I NARODNIM KUHINJAMA



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Zatvaranje/ograničenje rada narodnih kuhinja/crkava/drugih humanitarnih institucija bez obezbeđenja adekvatnih alternativnih rešenja
Obustava javnog prevoza
Nedostatak zaštitne opreme
Nedostatak ličnih dokumenata/prijave na evidenciju centra za socijalni rad
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti položaja beskućnika/ca
Birokratizacija postupka (koraka)

Osnovni uzroci

Visok stepen siromaštva
Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje beskućnika/ca kao grupe u povećanom riziku
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga
Nedostatak sistemskih mera za pružanje humanitarne podrške beskućnicima/ama
Nepostojanje ažuriranih evidencija o beskućnicima/ama (koje obuhvataju i lica koja nisu prijavljena na evidencijama centara za socijalni rad)
Neusklađena praksa sprovođenja međunarodnih standarda ljudskih prava u delu koji se tiče pristupa adekvatnom životnom standardu i osnovnim uslugama
Nepoštovanje preporuka međunarodnih tela i institucija izdatih u kontekstu COVID-19 i specifičnog položaja beskućnika/ca
Nedovoljna budžetska izdvajanja za unapređenje životnog standarda beskućnika/ca

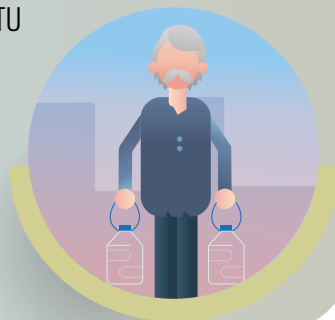
Strukturalni uzroci

Negativni stavovi i predrasude prema beskućnicima/ama
Nedostatak političke volje na svim nivoima za kreiranje i sprovođenje politika unapređenja položaja i pristupa osnovnim uslugama beskućnika/ca u Srbiji

PRISTUP ČISTOJ VODI BESKUĆNICI I BESKUĆNICE

Negativni ishodi

NEMOGUĆNOST PRISTUPA ČISTOJ VODI (U KONTEKSTU NEMOGUĆNOSTI PRIDRŽAVANJA PROPISANIH HIGIJENSKIH MERA ZAŠTITE)



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Prestanak rada javnih česmi
Zatvaranje javnih toaleta
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti položaja beskućnika/ca
Nepostojanje mera za kontinuirano dopremanje cisterni sa vodom na određenim punktovima na lokalnom nivou
Nedostaci u kapacitetima nadležnih institucija i službi za planiranje i pružanje pomoći u kriznim situacijama beskućnicima/ama

Osnovni uzroci

Visok nivo siromaštva
Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje beskućnika/ca kao grupe u povećanom riziku
Neadekvatna međuresorna i međusektorska saradnja i nedovoljno razvijena mreža pružanja usluga
Neusklađena praksa sprovođenja međunarodnih standarda ljudskih prava i nepoštovanje preporuka međunarodnih zdravstvenih institucija u kontekstu COVID-19
Nedostatak sistemskih mera za pružanje podrške beskućnicima/ama
Nedovoljna budžetska izdvajanja za unapređenje položaja beskućnika/ca i obezbeđenje pristupa osnovnoj infrastrukturi i uslugama

Strukturalni uzroci

Negativni stavovi i predrasude prema beskućnicima/ama
Nedostatak političke volje na svim nivoima za unapređenje položaja beskućnika/ca i pristupa osnovnim uslugama u Srbiji

4 UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA LGBTI OSOBE



LGBTI osobe prepoznate su u velikom broju izveštaja i preporuka UN mehanizama za ljudska prava,⁶¹ izveštaja regionalnih organizacija,⁶² nezavisnih institucija⁶³ i civilnog sektora,⁶⁴ kao jedna od naročito ugroženih kategorija stanovništva u Republici Srbiji. Kao takve, LGBTI osobe su izložene različitim oblicima nasilja i suočene su sa visokim stepenom diskriminacije, stigmatizacije i marginalizacije, a iz čega proizlaze mnogi ekonomski i socijalni problemi.

Ranjivost LGBTI populacije u Republici Srbiji najviše se manifestuje u pogledu njihove bezbednosti i mogućnosti ostvarivanja i zaštite prava iz oblasti rada, porodičnih odnosa i zdravstvene zaštite.⁶⁵ U Republici Srbiji, u odnosu na zemlje članice Evropske unije,⁶⁶ daleko je

učestalije fizičko i seksualno nasilje motivisano predrasudama prema stvarnoj ili pretpostavljenoj seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu žrtve,⁶⁷ a takođe su LGBTI osobe u većem procentu izložene diskriminaciji na poslu ili prilikom traženja posla.⁶⁸ Zajednica života istopolnih partnera u Republici Srbiji nije pravno regulisana,⁶⁹ kao ni pravne posledice odnosno dejstva istog, usled čega pripadnici i pripadnice LGBTI zajednice nisu u mogućnosti da pod jednakim uslovima ostvare brojna prava iz oblasti porodičnog prava, nasleđivanja i zdravstvene zaštite.⁷⁰

Ističe se takođe da nedosledno sprovođenje mera za rešavanje seksualnog uznemiravanja prilikom zapošljavanja, negativno utiče na mogućnosti za zapošlja-

61 Zaključna zapažanja Komiteta za eliminisanje diskriminacije žena u vezi sa Četvrtim periodičnim izveštajem o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena ([CEDAW/C/SRB/CO/4](#)); Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima ([CCPR/C/SRB/CO/3](#)); Treći ciklus [Univerzalnog Periodičnog Pregleda Srbije](#), A/HRC/38/17

62 Komesarka za ljudska prava Saveta Evrope, Dunja Mijatovic, [Godišnji izveštaj o radu 2019](#); Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#); European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), [EU-LGBTI II: A long way to go for LGBTI equality](#), 2020; [Freedom House – Nations in Transit Report 2020](#); Freedom House – [Freedom in the World 2020 Report](#); European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) - [Fundamental Rights Report 2020](#)

63 Zaštitnik građana, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#); Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#); Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, [Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja „Odnos građana i građanki prema diskriminaciji u Srbiji“, 2019](#)

64 Centar za istraživanje i razvoj društva IDEAS i Regionalni info centar, [LGBTI+ godišnje istraživanje, 2020](#); Geten, Istraživački izveštaj – [Istraživanje o potrebama transrodnih i nebinarnih osoba u Republici Srbiji, 2020](#); Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

65 Freedom House – [Freedom in the World 2020 Report](#)

66 European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), [EU-LGBTI II: A long way to go for LGBTI equality](#), 2020

67 Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima ([CCPR/C/SRB/CO/3](#))

68 Centar za istraživanje i razvoj društva IDEAS i Regionalni info centar, [LGBTI+ godišnje istraživanje, 2020](#); Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

69 Zaštitnik građana, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#)

70 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#)

vanje i kasnije napredovanje na poslu mladih žena, lezbejki, biseksualnih i transrodnih žena.⁷¹ Posebno ranjivu poziciju sa LGBTI spektra zauzimaju trans osobe koje su posebno podložne nasilju, zlostavljanju i diskriminaciji,⁷² i dalje nisu potpuno pravno vidljive, što im onemogućava pristup osnovnim pravima i uslugama za zadovoljenje osnovnih potreba,⁷³ uključujući i pristup neophodnoj medicinskoj terapiji (hormonima).⁷⁴

Na globalnom nivou se apeluje da države moraju da prepoznaju svoje LGBT građane i građanke i da adekvatno odgovore na sve višestruke i intersektorske oblike diskriminacije i pogotovo da prepoznaju sve negativne efekte pandemije COVID-19 na LGBT osobe, te da ih uključe u kreiranju mera za oporavak.⁷⁵ Upozorenja i preporuke u vezi sa položajem i pravima LGBTI osoba koje su upućene od strane međunarodnih tela i mehanizama za ljudska prava u situaciji COVID-19 pandemije i hitnog reagovanja, mogu se grupisati u nekoliko ključnih oblasti:⁷⁶

1. Neometan pristup zdravstvenoj zaštiti i uslugama: pristup lečenju svima pod jednakim uslovima, pristup testovima i tretmanu za HIV, pristup transrodnih osoba neophodnoj medicinskoj zaštiti;

2. Zaštita od nasilja: pojačani rizik od nasilja prema velikom broju pre svega mladih LGBTI osoba koje su prinuđene da se vrate u svoje primarne porodice koje nisu blagonaklone prema svojim članovima koji su drugačije seksualne orijentacije ili rod-nog identiteta;

3. Pristup radu i izvorima zarade: veliki broj LGBTI osoba radi u sivoj ekonomiji, usled čega je pojačan rizik od ostanka bez primanja.

Tokom juna 2020. godine, organizacije civilnog društva koje se bave promovisanjem i zaštitom prava LGBTI osoba u Srbiji, učestvovala su u istraživanju o socio-ekonomskom uticaju epidemije COVID-19 u Srbiji na prava LGBTI osoba.

71 Zaključna zapažanja Komiteta za eliminisanje diskriminacije žena u vezi sa Četvrtim periodičnim izveštajem o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena ([CEDAW/C/SRB/CQ/4](#))

72 Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#)

73 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#)

74 Zaštitnik građana, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#)

75 Nezavisni ekspert Ujedinjenih nacija za zaštitu od nasilja i diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, Victor Madrigal-Borloz, *ASPIRE Guidelines on COVID-19 response and recovery free from violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity*, Jun 2020

76 Kancelarija Visokog Komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija (OHCHR), [COVID-19 and the Human Rights of LGBTI people](#)

Kao osnovne rizike sa kojima su se suočavale LGBTI osobe u svakodnevnom životu pre izbijanja epidemije izazvane koronavirusom 80% anketiranih organizacija civilnog društva navodi rizike u oblasti pristupa zdravstvenoj zaštiti, dok 70% organizacija ukazuje na postojanje rizika u pristupu radu i izvorima zarade, a u istom procentu prepoznaju i rizik od siromaštva i

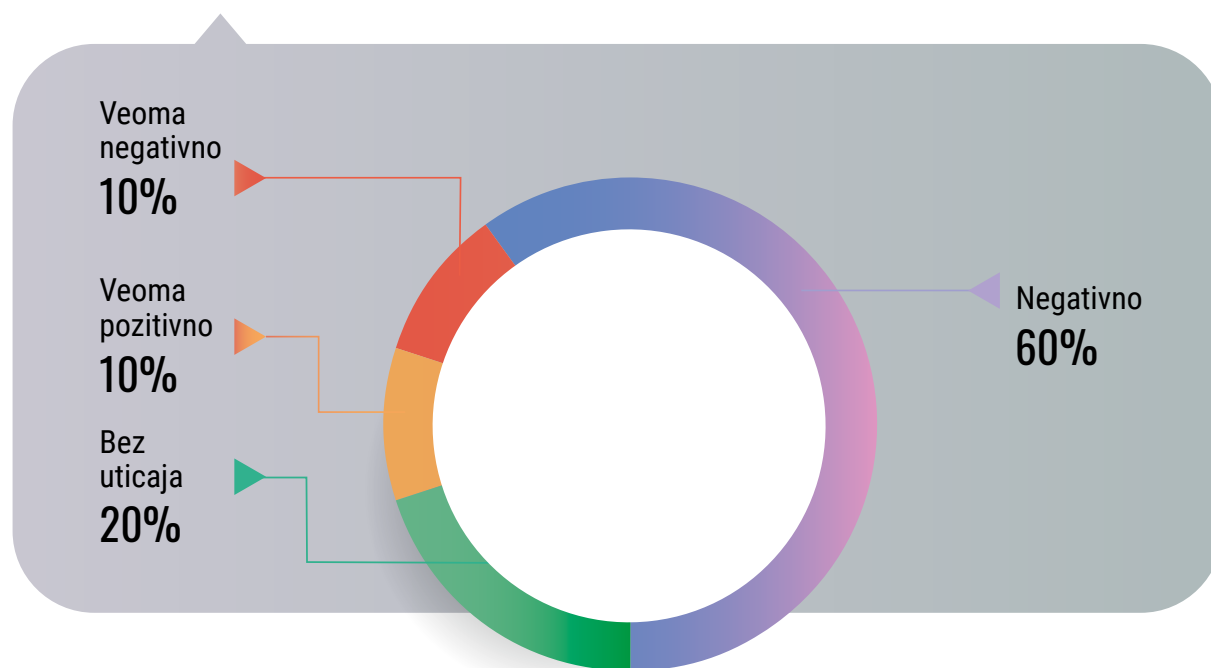
diskriminacije. 60% organizacija smatra da su LGBTI osobe izložene riziku u pristupu ličnim dokumentima, 40% navodi rizike u oblasti socijalne zaštite i inkluzivnog obrazovanja, dok 30% smatra da su LGBTI osobe izložene rizicima u pogledu pristupa informacijama i pristupa pravdi.

Tabela: Oblasti u kojima je, prema mišljenju organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u istraživanju, došlo do povećanja rizika tokom trajanja COVID-19 epidemije:

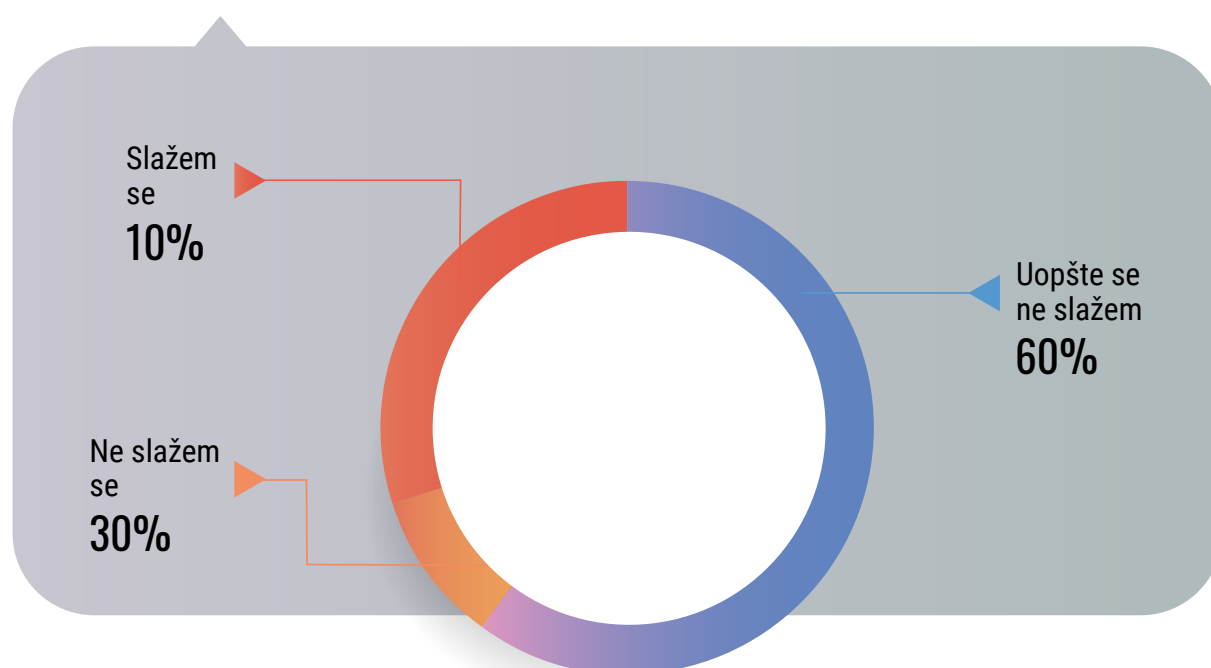
OBLAST	PROCENAT ORGANIZACIJA KOJI SMATRA DA SE RIZIK POJAČAO TOKOM TRAJANJA COVID-19 EPIDEMIJE
Pristup zdravstvenoj zaštiti	70%
Pristup radu/izvorima zarade	70%
Rizik od siromaštva	70%
Pristup ličnim dokumentima	70%
Diskriminacija	60%
Socijalna zaštita	40%
Nepristupačnost informacija i obaveštavanja	40%
Pristup pravdi/pravična suđenja/pravna zaštita	40%
Inkluzivno obrazovanje	30%

LGBTI OSOBE

Većina organizacija (70%) smatra da je negativan uticaj mera Vlade Republike Srbije u toku vanrednog stanja i epidemije COVID-19 na prava i život LGBTI osoba **(60% ocenjuje kao negativno, a 10% kao veoma negativno)**.



Većina organizacija civilnog društva **(90%)** se ne slaže sa tvrdnjom da su LGBTI osobe bile u dovoljnoj meri prepoznate kao grupa u velikom riziku prilikom donošenja i sprovođenja mera Vlade tokom vanrednog stanja (60% - uopšte se ne slaže i 30% - ne slaže se), a bilo je 10% odgovora slažem se.



Najveći broj organizacija (90%) slaže se da su pojedine LGBTI osobe bile u dodatnom riziku od veće ranjivosti zbog uvedenih mera tokom vanrednog stanja. Kao posebno osetljive grupe navode mlade LGBTI osobe koje su bile primorane da se vrate u svoje primarne porodice; trans osobe zbog otežanog ili onemogućenog pristupa zdravstvenoj zaštiti i medicinskoj podršci; osobe koje žive sa HIVom usled onemogućenog pristupa adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti i testovima.

Mlade LGBTI osobe prepoznate su kao grupa koja je bila izložena posebnim rizicima tokom trajanja vanrednog stanja (90% organizacija), a ističe se rizik od nasilja usled povratka u primarne porodice, kao i finansijski rizik usled onemogućenog pristupa izvorima zarade, ali i teškoće u oblasti mentalnog zdravlja usled usamljenosti, izolacije, pojačanog straha.

Pristup zdravstvenoj zaštiti naveden je kao jedna od ključnih oblasti u kojoj su se pojačali rizici po LGBTI osobe tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju. Prethodno zakazani pregledi, intervencije i zdravstvene kontrole su otkazane i primetna je nestašica lekova za hronična oboljenja, što je posebno pogađalo LGBTI osobe sa hroničnim oboljenjima. Pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti i medicinskoj podršci značajno je otežan transrodnim osobama, s obzirom da Tim lekara za tranziciju kao i pojedini hormonski preparati nisu bili dostupni transrodnim osobama s jedne strane zbog smanjenog kapaciteta celokupnog zdravstvenog sistema, a s druge strane usled zatvaranja državnih granica, te sporije nabavke neophodnih medikamenata.

LGBTI osobe su u velikom riziku od nasilja, siromaštva i diskriminacije u gotovo svim oblastima života, a takva situacija ih stavlja u nepovoljniji položaj i pojačava deprivaciju tokom visoko rizičnih situacija. LGBTI osobe nisu bile prepoznate kao jedna od grupa u riziku, te su izostale konkretne mere podrške od strane države.

Osnovni uzroci ovakvog stanja ogledaju se u nedovoljnim kapacitetima i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju, kao i neprepoznavanje LGBTI osoba kao jedne od grupa u povećanom riziku, dok se kao neposredni uzrok ističe kašnjenje Republike Srbije u odgovoru na epidemiju.⁷⁷

77 Zaključak je izveden na osnovu podataka organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u anketiranju i drugih raspoloživih podataka.

Pristup radu, odnosno izvorima prihoda, rizik od siromaštva i rizik od nasilja su međusobno povezani rizici koji su se značajno pojačali tokom trajanja epidemije COVID-19 u Republici Srbiji. Usled mera koje su pogađale celokupan biznis sektor (skraćanje radnog vremena, organizovanje kretanja, nemogućnost obavljanja određenih delatnosti, itd.) došlo je do smanjenja potrebe za radnom snagom kod pojedinih poslodavaca te gubitka finansijskih sredstava. Jedna trećina LGBTI zajednice pretrpela je direktne ekonomske posledice pandemije, među njima je i polovina biznisa u vlasništvu LGBTI osoba.⁷⁸ Posledice se ogledaju u prekidanju radnog odnosa (dobijanja otkaza), značajnog smanjenja primanja ili upućivanja na neplaćeno odsustvo, a takođe, uvođenje vanrednog stanja i mera za suzbijanje epidemije dodatno utiče na dugoročno nezaposlene LGBTI osobe. Loša finansijska situacija, kao i zatvaranje studentskih domova, dovelo je do toga da je svaka deseta LGBTI osoba morala da se iseli tokom početka krize izazvane koronavirusom, dok se 5% LGBTI zajednice i članova i članica njihovih porodica nalaze u riziku od beskućništva.⁷⁹ Većina onih koji su morali da napuste svoje mesto prebivališta bilo je primorano da se vrati u svoje primarne porodice koje često nisu blagonaklone prema svojim LGBTI članovima i članicama. Navedeno je dovelo i do pojačanog rizika od nasilja prema LGBTI osobama, odnosno jedna petina LGBTI osoba živi u strahu od nasilja ili trpi nasilje.⁸⁰

Inače kompleksan proces, **pristup ličnim dokumentima** transrodnim osobama, tokom epidemije COVID-19 dodatno je otežan. Ograničen kapacitet rada institucija doveo je do usporavanja postupaka izdavanja dokumenata, kao i do nemogućnosti pokretanja novih postupaka za promenu podataka u dokumentima i izdavanje novih dokumenata.

78 Loud&Queer i EGAL, [COVID-19 i LGBTI zajednica u Srbiji, 2020](#)

79 Loud&Queer i EGAL, [COVID-19 i LGBTI zajednica u Srbiji, 2020](#)

80 Loud&Queer i EGAL, [COVID-19 i LGBTI zajednica u Srbiji, 2020](#)

NEGATIVNI ISHODI KOVID-19 NA LGBTI OSOBE I SLED UZROKA

PRISTUP RADU/ IZVORIMA PRIHODA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA

Gubitak posla, umanjeno
zarade i nemogućnost
zaposlenja

RIZIK OD NASILJA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA

Povećanje rizika od nasilja
prema LGBTI osobama



PRISTUP ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI

Izostanak medicinske podrške i
pomoći transrodnim osobama i
otežana dostupnost adekvatne
hormonske terapije

PRISTUP DOKUMENTIMA

Nemogućnost pribavljanja i
izmene dokumenata
transrodnih osoba

PRISTUP RADU/ IZVORIMA PRIHODA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA LGBTI OSOBE

Negativni ishodi

**GUBITAK POSLA,
UMANJENJE ZARADE I
NEMOGUĆNOST
ZAPOSLENJA**



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Zabrana/ograničenje okupljanja
Obustava/ograničenje javnog prevoza
Smanjenje obima posla u svim granama privrede
Smanjena potražnja za radnom snagom
Rad od kuće/Nemogućnost obavljanja poslova od kuće
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje LGBTI osoba kao jedne od grupa u povećanom riziku
Nepostojanje targetiranih sistemskih mera za pružanje finansijske podrške neformalnoj ekonomiji
Podložnost diskriminaciji u oblasti rada i zapošljavanja

Strukturalni uzroci

Strukturna diskriminacija i stigmatizacija LGBTI osoba na svim nivoima
Negativni stavovi i predrasude prema LGBTI osobama
Visok stepen siromaštva LGBTI osoba
Dugotrajna i raširena socijalna isključenost LGBTI osoba
Nedostatak političke volje za unapređenje poštovanja prava i položaja LGBTI osoba
Nepotpuna usklađenost sa međunarodnim standardima

RIZIK OD NASILJA/ RIZIK OD SIROMAŠTVA LGBTI OSOBE

Negativni ishodi

**POVEĆANJE RIZIKA OD
NASILJA PREMA
LGBTI OSOBAMA**



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Zabrana/ograničenje okupljanja
Zabrana/ograničenje javnog prevoza
Gubitak posla ili smanjenje zarade
Zatvaranje učeničkih i studentskih domova
Povratak LGBTI osoba u primarne porodice
Neprihvatanje različitosti po osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta u primarnim porodicama i u široj populaciji
Obustava/ograničenje rada nadležnih institucija (Centara za socijalni rad/službi za socijalnu zaštitu)
Nepostojanje psiho-socijalne podrške na lokalnom nivou (SOS telefoni, prihvatni centri)
Nespremnost nadležnih institucija da odgovore na prijave za nasilje prema LGBTI osobama

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje LGBTI osoba kao jedne od grupa u povećanom riziku

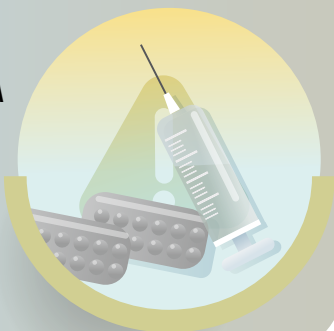
Strukturalni uzroci

Strukturna diskriminacija LGBTI osoba
Negativni stavovi i predrasude prema LGBTI osobama
Visok stepen siromaštva LGBTI osoba
Dugotrajna i raširena socijalna isključenost LGBTI osoba
Nedostatak političke volje za unapređenje poštovanja prava i položaja LGBTI osoba
Nedovoljna budžetska izdvajanja namenjena za unapređenje poštovanja prava i položaja LGBTI osoba

PRISTUP ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI LGBTI OSOBE

Negativni ishodi

**IZOSTANAK MEDICINSKE
PODRŠKE I POMOĆI
TRANSRODNIH OSOBAMA
I OTEŽANA DOSTUPNOST
ADEKVATNE
HORMONSKE TERAPIJE**



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Zabrana okupljanja
Zabrana/ograničenje javnog prevoza
Zatvaranje državnih granica
Umanjen/obustavljen uvoz potrebne
medicinske terapije
Nedostupnost Tima za tranziciju

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim
nivoima da odgovori na epidemiju
Neprepoznavanje transrodnih osoba kao jedne od
grupa u povećanom riziku
Centralizovan sistem zaštite i podrške za transrodne
osobe
Izostanak participacije transrodnih osoba u
donošenju odluka

Strukturalni uzroci

Strukturna diskriminacija transrodnih osoba
Negativni stavovi i predrasude prema transrodnim
osobama
Visok stepen siromaštva transrodnih osoba
Dugotrajna i raširena socijalna isključenost transrodnih
osoba
Nedostatak političke volje za unapređenje poštovanja
prava i položaja transrodnih osoba
Nedovoljna budžetska izdvajanja za zdravstveni sistem
u kontekstu transrodnih osoba
Nepotpuna usklađenost sa međunarodnim standardima

PRISTUP DOKUMENTIMA LGBTI OSOBE

Negativni ishodi

**NEMOGUĆNOST PRIBAVLJANJA
I IZMENE DOKUMENATA
TRANSRODNIH OSOBA**



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Zabrana/ograničenje okupljanja
Zabrana/ograničenje javnog prevoza
Ukidanje/ograničenje rada nadležnih institucija
Birokratizacija postupaka (koraka)

Osnovni uzroci

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost
države na svim nivoima da odgovori na
epidemiju
Neprepoznavanje transrodnih osoba kao
jedne od grupa u povećanom riziku
Izostanak participacije transrodnih osoba
u donošenju odluka

Strukturalni uzroci

Strukturna diskriminacija transrodnih osoba
Negativni stavovi i predrasude prema transrodnim
osobama
Visok stepen siromaštva transrodnih osoba
Dugotrajna i raširena socijalna isključenost transrodnih
osoba
Nedostatak političke volje za unapređenje poštovanja
prava i položaja transrodnih osoba
Nedovoljna budžetska izdvajanja za državnu upravu
Nepotpuna usklađenost sa međunarodnim standardi-
ma što dovodi do nemogućnosti adekvatnog prepozna-
vanja i usklađivanja dokumenata transrodnih osoba

5 UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA OSOBE SA INVALIDITETOM



Osobe sa invaliditetom čine oko 8% stanovništva u Srbiji⁸¹ (58,2% žene)⁸² i one su jedna od najugroženijih grupa stanovništva što se tiče stope siromaštva.⁸³ Obrazovna struktura osoba sa invaliditetom je veoma nepovoljna.⁸⁴ Ukupan broj nezaposlenih osoba sa invaliditetom na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje je 13.331 (41,8% žene)⁸⁵ i one su prepoznate kao prioritetna grupa za podršku zapošljavanju, ali je i dalje mali broj uključen u mere zapošljavanja i samozapošljavanja. Institucionalizacija osoba sa invaliditetom je i dalje veliki problem u Srbiji, a na smeštaju u ustanovama socijalne zaštite čiji je osnivač Republika Srbija ili AP Vojvodina ima 14.512 osoba.⁸⁶

Upozorenja i preporuke u vezi sa položajem i pravima osoba sa invaliditetom koje su uputile međunarodna tela i mehanizmi za ljudska prava u situaciji COVID-19 pandemije i hitnog reagovanja, mogu se grupisati u nekoliko ključnih oblasti:

1. Neometan pristup pravima i uslugama: neophodno je obezbediti zdravstvenu i socijalnu zaštitu, stanovanje, neometano kretanje, zadržavanje zaposlen-

ja uz razumno prilagođavanje.⁸⁷ Država imaju veću odgovornost s obzirom na strukturalnu diskriminaciju kojoj su izložene osobe sa invaliditetom.⁸⁸

2. Obezbeđivanje finansijske podrške: sa ciljem ublažavanja rizika od dodatnog siromaštva s obzirom da mnoge osobe sa invaliditetom nisu u mogućnosti da naprave zalihe hrane ili lekova ili da priušte troškove kućne isporuke, ako je uopšte na raspolaganju.⁸⁹
3. Komunikacija i informisanje: obaveštavanje javnosti mora da budu dostupno i na znakovnom jeziku, kao i u pristupačnim oblicima i formatima, koji obuhvataju digitalnu tehnologiju, titlovanje i slično, stavljanje teksta na sliku, relejne usluge za gluve, SMS poruke, korišćenje jednostavnog, lako čitljivog jezika.⁹⁰

Tokom juna 2020. godine, organizacije osoba sa invaliditetom i organizacije civilnog društva koje se bave promovisanjem i zaštitom prava osoba sa invaliditetom u Srbiji, učestvovala su u istraživanju o socio-ekonomskom uticaju epidemije COVID-19 u Srbiji na prava osoba sa invaliditetom.⁹¹

81 571.780 osoba sa invaliditetom prema Popisu iz 2011.

82 Milan M. Marković, *Osobe sa invaliditetom u Srbiji, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014.

83 Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, „Službeni glasnik RS“, br. 44 od 27. marta 2020. godine.

84 20,6% osoba sa invaliditetom je završilo osnovnu školu, 27,2% srednju školu, a 3,4% fakultet. Milan M. Marković, op.cit.

85 *Izveštaj o radu Nacionalne službe za zapošljavanje za 2019. godinu*, Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd, 2020, str. 8

86 Privatne smeštaje koristi 8.617 osoba (ukupno 57 ustanova za odrasle, uključujući i domove za smeštaj osoba sa invaliditetom, 17 domova za decu i mlade, 229 privatnih pružalaca usluga). *Saopštenje za javnost, Ustanove socijalne zaštite za smeštaj korisnika i organizacije socijalne zaštite za smeštaj korisnika*, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 11.04.2020. <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/ustanove-socijalne-zastite-za-smestaj-korisnika-i-organizacije-socijalne-zastite-za-smestaj-korisnika>

87 Na primer, mere koji bi zaposlenim osobama sa invaliditetom obezbedile rad od kuće, obezbeđivanje plaćenog odsustva kako bi se garantovao prihod, obezbeđivanje razumnog prilagođavanja za porodicu i negovatelje.

88 Catalina Devandes, Specijalna izvestiteljka UN za prava osoba sa invaliditetom, *COVID-19: Who is protecting the people with disabilities?* 17. mart 2020. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25725>

89 Ibid.

90 Ibid.

91 Ukupno je učestvovalo 24 organizacije, ali su prikazani rezultati upitnika za 18 organizacija civilnog društva, imajući u vidu da su ostale organizacije predale prazne upitnike. Istraživanje je obuhvatalo upitnike o uticaju COVID-19 krize i usvojenih mera na grupe koje se nalaze u povećanom riziku od diskriminacije i zanemarivanja, a koje su popunjavale organizacije civilnog društva koje su pratile pristup pravima u toku vanrednog stanja i/ili pružale direktnu podršku.

OSOBE SA INVALIDITETOM

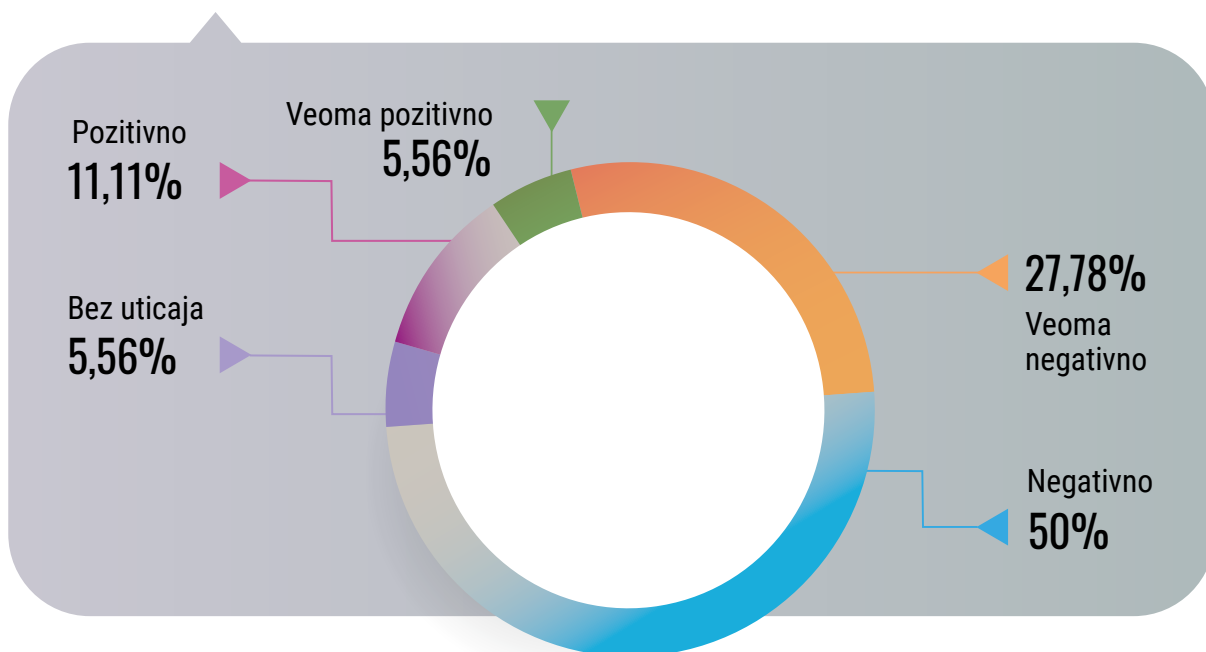
Kao osnovne rizike sa kojima su se suočavale osobe sa invaliditetom u svakodnevnom životu pre izbijanja epidemije izazvane koronavirusom 83,33% anketiranih organizacija civilnog društva navodi rizike po pristup radu i izvorima zarade, kao i one u oblasti pristupa informacijama i komunikacija, dok 77,78% organizacija ukazuje na postojanje rizika u pristupu zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, a u istom procentu prepoznaju rizik od diskriminacije. 72,22% organizacija smatra da su osobe sa invaliditetom izložene riziku u oblasti inkluzivnog obrazovanja, 66,67% navodi rizik od siromaštva, dok 61,11% smatra da su osobe sa invaliditetom izložene rizicima u pristupu pravdi i pravičnom suđenju.

Epidemija izazvana koronavirusom dodatno je negativno uticala na neke od rizika kojima su izložene osobe sa invaliditetom. Tako, na primer, 83,33% organizacija smatra da se tokom COVID-19 epidemije pojačao rizik po pristup zdravstvenoj zaštiti, 72,22% organizacija navodi da se pojačao rizik u oblasti pristupa informacijama i komunikacija, 66,67% identifikuje pojačan rizik od siromaštva, rizike po pristupu radu, izvorima zarade i rizike u oblasti inkluzivnog obrazovanja. 61,11% organizacija prepoznaje pojačane rizike u oblasti socijalne zaštite, 55,56% pojačan rizik od diskriminacije, dok 50% organizacija ističe da se pojačao rizik u pristupu pravdi i pravičnom suđenju.

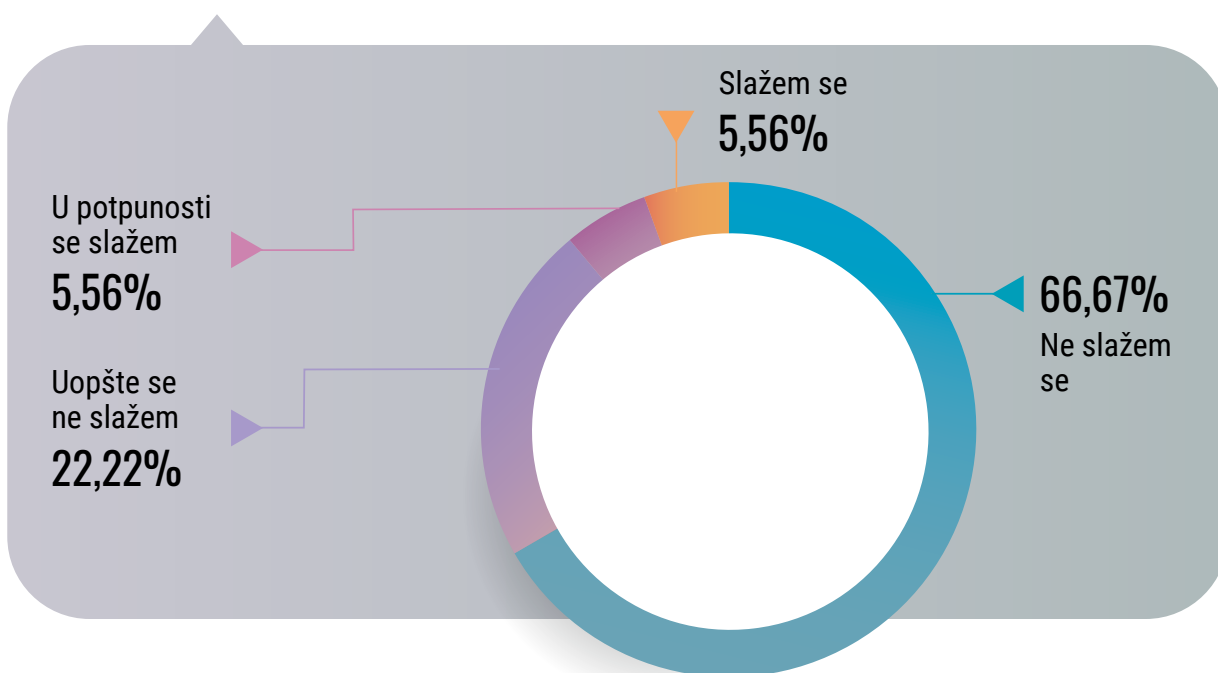
Tabela: Oblasti u kojima je, prema mišljenju organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u istraživanju, došlo do povećanja rizika tokom trajanja COVID-19 epidemije:

OBLAST	PROCENT ORGANIZACIJA KOJI SMATRA DA SE RIZIK POJAČAO TOKOM TRAJANJA COVID-19 EPIDEMIJE
Pristup zdravstvenoj zaštiti	83,33%
Nepristupačnost informacija i komunikacija	72,22%
Pristup radu/izvorima zarade	66,67%
Inkluzivno obrazovanje	66,67%
Rizik od siromaštva	66,67%
Socijalna zaštita	61,11%
Diskriminacija	55,56%
Pristup pravdi/pravična suđenja/pravna zaštita	50%

Većina organizacija (77,78%) smatra da je negativan uticaj mera Vlade Republike Srbije u toku vanrednog stanja i epidemije COVID-19 na prava i život osoba sa invaliditetom **(50% ocenjuje kao negativno, a 27,78% kao veoma negativno).**



Većina organizacija se ne slaže (66,67%, a 22,22% se uopšte ne slaže) sa konstatacijom da su osobe sa invaliditetom bile u dovoljnoj meri prepoznate kao grupa u velikom riziku prilikom donošenja i sprovođenja mera Vlade tokom vanrednog stanja. Samo jedna organizacija se potpuno slaže sa ovom izjavom.



Najveći broj organizacija (88,89%) slaže se da su pojedine osobe sa invaliditetom bili u dodatnom riziku od veće ranjivosti zbog uvedenih mera tokom vanrednog stanja. Kao posebno pogođene grupe navode:

- osobe sa invaliditetom koje žive u ustanovama socijalne zaštite;
- decu zbog otežanog ili onemogućenog školovanja;
- starije osobe sa invaliditetom zbog zabrane kretanja;
- žene sa invaliditetom zbog povećanog rizika od nasilja, zloupotrebe i zanemarivanja;
- osobe sa invaliditetom koje žive u manjim mestima ili selima zbog neadekvatne infrastrukture;⁹²
- mlade sa invaliditetom koji nisu samostalni i žive sa roditeljima koji imaju preko 65 godina.

Osobe sa invaliditetom su u velikom riziku od isključivanja, siromaštva i diskriminacije u gotovo svim oblastima života a takva situacija ih stavlja u nepovoljniji položaj i pojačava deprivaciju tokom visoko rizičnih situacija.

Mnoge mere uvedene tokom epidemije COVID-19 u Srbiji nisu bile proporcionalne, neophodne i nediskriminatorne, kao što su, na primer, zabrana kretanja za starije od 65, odnosno, 70 godina, potpuno zatvaranje ustanova socijalne zaštite, zabrana poseta i izlaska korisnika/ca iz kruga ustanove. Sistem je pokazao karakteristike orijentisanosti na ustanove/institucije sistema, a ne na građane/korisnike usluga, odnosno, zaštita ljudskih prava i pristup uslugama nisu stavljene kao prioritet u planiranju, a izostale su i konsultacije sa javnošću o potrebama i prioritetima tokom procesa odlučivanja

Osnovni uzroci takvog stanja su nedostatak međusektorske saradnje, neadekvatna pristupačnost i dostupnost usluga osobama sa invaliditetom i nespremnost sistema da odgovori na potrebe najugroženijih osoba u društvu.⁹³

Osobe sa invaliditetom najpre su izostavljene iz mera podrške, a nakon što su organizacije civilnog društva ukazale na njihov loš položaj,⁹⁴ Vlada Srbije je sa zakašnjenjem preduzimala mere, kao što su na primer, dozvole izlaska za decu i odrasle sa invaliditetom u trajanju od sat vremena tokom zabrane kretanja/policijskog časa, obezbeđivanje dozvola za kretanje personalnim asistentima ili osobama koje pružaju neformalnu podršku. Međutim, nedostatak kapaciteta, kašnjenje i birokratizacija postupka (koraka), kao neposredni uzroci, doveli su do dodatne isključenosti osoba sa invaliditetom.

92 Slabija pristupačnost apotekama, prodavnicama, nemogućnost nabavke zaštitnih maski i rukavica, nabavka namirnica.

93 Zaključak je izveden na osnovu podataka organizacija civilnog društva koje su učestvovala u anketiranju i drugih raspoloživih podataka.

94 Na primer, inicijativa da se osobe sa mentalnim smetnjama i njihove porodice izuzmu od naredbe o vremenskom ograničenju kretanja (Inicijativa za prava osoba sa invaliditetom MDRI-S) ili da se deci sa autizmom obezbedi posebno vreme za izlazak tokom zabrane kretanja (inicijativa Poverenika za zaštitu ravnopravnosti).

Polovina organizacija smatra da su mere uvedene tokom vanrednog stanja drugačije uticale na žene sa invaliditetom u poređenju sa muškarcima sa invaliditetom, a ovo se posebno manifestuje u povećanom riziku od porodičnog i partnerskog nasilja i u nedostatku podrške u situaciji nasilja i povećanog rizika od nasilja u ustanovama socijalne zaštite a bez mogućnosti kontrole. Takođe, navedeno je da u situaciji epidemije, kada se čitav sistem preusmerio na borbu protiv COVID-19, izostale su usluge iz oblasti zaštite seksualnih i reproduktivnih prava žena sa invaliditetom.

Mlade osobe sa invaliditetom prepoznate su kao grupa koja je bila izložena posebnim rizicima tokom trajanja vanrednog stanja (83,33% organizacija), a ističu se oblast obrazovanja, otežana mogućnost zapošljavanja usled pada privrednih i društvenih aktivnosti i povećanja broja nezaposlenih, ali i teškoće u oblasti mentalnog zdravlja usled usamljenosti, izolacije, pojačanog straha zbog nerazumevanja poruka o koronavirusu, anksioznosti, depresije i doživljaja neizvesnosti.

Pristup zdravstvenoj zaštiti naveden je kao ključna oblast u kojoj su se pojačali rizici po osobe sa invaliditetom tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju. Osnovne manifestacije ovih rizika su ukidanje ili odlaganje većine potrebnih terapija, zato što je zdravstveni sistem u potpunosti

bio orijentisan na borbu sa COVID-19 epidemijom ili je bio ograničen samo na hitne intervencije. Nedostatak terapija i kućna izolacija tokom vanrednog stanja dovele su do pogoršanja zdravstvenog stanja mnogih osoba sa invaliditetom.⁹⁵ Kako navode organizacije koje su učestvovala u istraživanju, neke osobe su morale da traže terapije i medicinske usluge preko privatnih medicinskih službi bez mogućnosti refundacije troškova. Pristupačnost COVID bolnica, ambulant i prostora određenih za karantin (Sajam, studentski i učenički domovi) predstavljali su poseban problem, a nedostajao je i jasan protokol u slučaju zaražavanja deteta sa smetnjama u razvoju ili roditelja/staratelja, njihovog smeštaja i bolničkog lečenja.⁹⁶

Kao **osnovni problemi u oblasti informisanja i komunikacije** navode se nedostatak formata lakih za razumevanje za osobe sa intelektualnim teškoćama o COVID-19 epidemiji i uvedenim merama, nedostatak informacija u pristupačnom formatu o merama i uslugama (na primer, dozvole za kretanje, korišćenje usluga, itd), ograničenost pristupa informacijama samo na određene TV kanale, informacije sa Interneta ili preko privatnih kontakata. Tokom najvažnijih vesti i prenosa dnevnih konferencija za štampu kriznog štaba bio je obezbeđen prevod na znakovni jezik. Vlada Republike Srbije je 25. marta uspostavila jedinstveni kontakt centar „COVID-19“ na besplatnom broju 19819 koji je bio dostupan korisnicima svih mreža (fik-

95 Vanredno stanje i osobe sa invaliditetom – rešenja moguća samo kada država „sluša“, Milijana Rogač, Istinomer, 31.05.2020. dostupno na <https://www.istinomer.rs/analize/vanredno-stanje-i-osobe-sa-invaliditetom-resenja-moguca-samo-kada-drzava-slusa/>

96 Pogledati: Korona virus, roditelji i Srbija: Gde ćemo sa detetom, ako se mi razbolimo, Nataša Anđelković, BBC news na srpskom, 27.03.2020, dostupno na <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-52052953> ili *Deca će biti smeštena na pedijatrijskom delu KBC „D. Mišović“*, 26.03.2020. COVID-19 veb-sajt

snih i mobilnih operatera).⁹⁷ Pored zvaničnog veb sajta www.covid19.rs, na Viber platformi je pokrenut automatski informativni servis COVID-19. Međutim, Vlada Srbije nije odgovorila na sve potrebe obezbeđivanja pristupačnih informacija.⁹⁸

Uvođenjem vanrednog stanja došlo je i do obustave izvođenja nastave u visokoškolskim ustanovama, srednjim i osnovnim školama i redovnog rada ustanova predškolskog vaspitanja i obrazovanja. **Obrazovno-vaspitni rad** realizovan je na daljinu putem televizijskog kanala RTS 3, platforme RTS Planeta i internet platformi za učenje.⁹⁹ Nadležno ministarstvo je u uputstvu navelo da „*za učenike kojima je potreban strukturiran individualizovan pristup u radu, odnosno, prilagođavanje u okviru individualnog obrazovnog plana (IOP), IOP-1, IOP-2 i IOP-3, potrebno je da nastavnici pripreme posebne materijale za učenje i da ih učine dostupnim učenicima na način koji dogovore sa njihovim roditeljima.*”¹⁰⁰ Većina organizacija (66,67%) smatra da su se rizici po osobe sa invaliditetom u

oblasti inkluzivnog obrazovanja pojačali tokom trajanja restriktivnih mera, a to se manifestovalo kroz nepostojanje sistemskog pristupa u odgovoru na inkluzivno obrazovanje, nepostojanje prilagođenog online sadržaja za decu sa teškoćama u razvoju, kao i da deca nisu dobijala adekvatne i prilagođene materijale i zadatke. Takođe, navodi se i nedostatak tehničkih uslova da deca prate online nastavu.¹⁰¹

Uvođenjem vanrednog stanja i pratećih mera došlo je do mnogih problema u pristupu uslugama iz oblasti **socijalne zaštite**, kao što su personalna asistencija, lični pratioci, pomoć u kući i drugih usluga od kojih mnoge osobe sa invaliditetom zavise u svakodnevnom funkcionisanju. Dozvole za kretanje tokom trajanja zabrane kretanja prvenstveno su se odnosile samo na zvanične pružaoce usluga, a nakon dosta insistiranja da se odredi procedura za dozvolu kretanja osobama koje neformalno pružaju podršku osobama sa invaliditetom (posebno u situaciji kada je zabrana kretanja trajala i do 80 sati), nadležno ministarstvo je propisalo

97 Na kojem su građani mogli dobiti savete i preporuke stručnjaka u borbi protiv koronavirusa, kao i kontaktirati nadležne stručne službe u celoj zemlji. Uspostavljen je i jedinstveni kontakt centar za pomoć starim licima na broju 19920 putem kojeg su se stariji građani i građanke mogli obratiti za pomoć po pitanju namirnica, lekova i drugih potrebe u gradskim i opštinskim centrima u kojima se angažuju volonteri i volonterke.

98 Gradska organizacija gluvih Beograd je u saradnji sa Savezom gluvih i nagluvih Srbije omogućila svim gluvim i nagluvim osobama širom Srbije dostupnost [Video releja COVID-19 \(VRC COVID-19\)](#) koji je bio na raspolaganju 24 sata, a relej je obezbedio besplatne usluge prevođenja putem video linka kako bi se obezbedio pristup svim informacijama i merama podrške i pomoći tokom vanrednog stanja.

99 Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokoškolskim ustanovama, srednjim i osnovnim školama i redovnog rada ustanova predškolskog vaspitanja i obrazovanja, „Službeni glasnik RS”, br. 30 od 15. marta 2020.

100 Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, dopis broj 601-00-9/2020-01 od 16.03.2020. dostupno na <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/03/Nastava-na-daljinu-u-vanrednom-stanju.pdf>

101 Pogledati i *Pojedina deca sa poteškoćama u učenju ostala bez nastave tokom korone*, Teodora Ćurčić, Dina Đorđević, Centar za istraživačko novinarstvo Srbije, 14.05.2020, dostupno na <https://www.cins.rs/pojedina-deca-sa-poteskocama-u-ucenju-ostala-bez-nastave-tokom-korone/>

komplikovanu i birokratizovanu proceduru.¹⁰² Umesto da što veći broj korisnika/ca bude izmešten u porodično okruženje (porodice/hranitelji) i male domske zajednice, nadležno ministarstvo u potpunosti je zatvorilo ustanove socijalne zaštite bez mogućnosti izlaska za korisnike/ce u trajanju od preko tri meseca. U ustanovama socijalne zaštite veliki je rizik od zaraze, a postoji i nedostatak spoljnog nadzora, što je dodatno pogoršano merama i ovlašćenjima koje proističu iz vanrednog stanja.¹⁰³ U situacijama rigoroznog karantina, rizik od nasilja u ustanovama socijalne zaštite je izvesniji,¹⁰⁴ a prijavljivanje i zaštita od nasilja koji su u Srbiji i inače neadekvatni i/ili nefunkcionalni, postaju nemogući. U oblasti socijalne zaštite, 61,11% organizacija navodi da su se rizici po osobe sa invaliditetom pojačali tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju COVID-19.

Restriktivne mere uvedene tokom epidemije COVID-19 pojačale su **rizik od siromaštva osoba sa invaliditetom**. Iako je nastavljena isplata različitih socijalnih davanja, nesklad između rokova isplate i mera fizičkog distanciranja ili zabrane kretanja doveo je do neorganizovanosti i kašnjenja u isplatama, što osobe u teškoj finansijskoj situaciji dovodi u još veći rizik. Organizacije navode da su troškovi života uvećani usled nepristupačnih usluga, restriktivnih mera kretanja, nepostojanja pristupačnog prevoza, otežanog pristupa lekovima i terapijama, a da za ublažavanje posledica ovih teškoća nije postojala ni jedna posebno targetirana mera zato što Vlada nije prepoznala osobe sa invaliditetom kao posebno ugroženu grupu stanovništva u dovoljnoj meri.

¹⁰² Procedura je podrazumevala da osoba sa invaliditetom dostavi dokumentaciju jedinici lokalne samouprave, koja onda dokumentaciju dostavlja ministarstvu nadležnom za socijalnu zaštitu, koje zatim dostavlja rešenje ministarstvu unutrašnjih poslova koje izdaje dozvolu. Ova procedura je bila prilično nejasna mnogim osobama, a često nije bilo dovoljno vremena da se reaguje, te su osobe sa invaliditetom ostajale bez podrške. Pogledati, na primer, Osobe sa invaliditetom i zabrana kretanja, FemPlatz magazin, vanredno izdanje, april 2020, str. 22-23, http://femplatz.org/library/newsletters/FemPlatz_Magazin_3.pdf

¹⁰³ Apel Kataline Devandas ekspertkinje Ujedinjenih nacija, vidi: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25725&LangID=E>

¹⁰⁴ Apel UN specijalne izvestiteljke za nasilje prema ženama Dubravke Šimonović, dostupno putem: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25749&LangID=E>

NEGATIVNI ISHODI KOVID-19 NA OSOBE SA INVALIDITETOM I SLED UZROKA

OBRAZOVANJE

Nepostojanje jasnih procedura, procene potreba i dodatne podrške za realizaciju inkluzivnog obrazovanja tokom COVID-19 epidemije

Nepostojanje prilagođenog online sadržaja i nepostojanje prilagođenih materijala i zadataka za decu sa teškoćama u razvoju

Nedostatak tehničkih uslova da pojedina deca sa invaliditetom prate online nastavu

INFORMISANJE I KOMUNIKACIJE

Nedostatak formata lakih za razumevanje za osobe sa intelektualnim teškoćama o epidemiji COVID-19

Nedostatak informacija u pristupačnom formatu o uvedenim merama u vezi sa COVID-19 i postojećim uslugama (npr. dozvole za kretanje, korišćenje usluga)

Ograničenost pristupa informacijama u prilagođenim formatima samo na određene TV kanale i informacije sa interneta

PRISTUP ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI

Ukidanje i odlaganje redovnih terapija

Nepristupačnost COVID ambulanti i bolnica

Nedostatak protokola za decu/roditelje sa invaliditetom koji treba da se smeste u bolnice

RIZIK OD SIROMAŠTVA

Kašnjenje sa isplatom socijalnih davanja

Povećani troškovi (nepristupačne usluge, zabrana kretanja, nepristupačan prevoz, otežan pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama)

Nepostojanje posebno targetiranih mera za osobe sa invaliditetom

SOCIJALNA ZAŠTITA

Otežan pristup uslugama socijalne zaštite (npr. personalni asistenti/kinje, pomoć u kući, službe podrške ženama u situaciji nasilja...)

Pribavljanje dozvola za kretanje tokom trajanja zabrane kretanja

Zatvaranje ustanova socijalne zaštite

PRISTUP ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI OSOBE SA INVALIDITETOM

Negativni ishodi

UKIDANJE I ODLAGANJE REDOVNIH TERAPIJA



NEPRISTUPAČNOST COVID AMBULANTI I BOLNICA I DRUGIH OBJEKATA U JAVNOJ UPOTREBI



NEDOSTATAK PROTOKOLA ZA DECU/RODITELJE SA INVALIDITETOM KOJI TREBA DA SE SMESTE U BOLNICE



Neposredni uzroci

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama
Orijentisanost na odgovor na epidemiju COVID-19

Neinkluzivnost odgovora na COVID-19 (zanemarivanje specifičnosti sa kojima su se suočile osobe sa invaliditetom) i kašnjenje u odgovoru na epidemiju

Birokratizacija postupka (koraka)

Izostanak participacije osoba sa invaliditetom

Nedovoljne kompetencije zaposlenih u zdravstvenoj zaštiti za planiranje i pružanje podrške osobama sa invaliditetom

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Neinkluzivnost i kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti sa kojima su se suočile osobe sa invaliditetom

Izostanak participacije osoba sa invaliditetom

Nedovoljne kompetencije zaposlenih u zdravstvenoj zaštiti za planiranje i pružanje podrške osobama sa invaliditetom

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Izostanak odgovora na specifičnu situaciju sa kojima su se suočile neke osobe/deca sa invaliditetom

Izostanak participacije osoba sa invaliditetom

Nedovoljne kompetencije zaposlenih u zdravstvenoj zaštiti za planiranje i pružanje podrške osobama sa invaliditetom

Osnovni uzroci

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima

Neadekvatna pristupačnost (arhitektonska, fizička, informacijska, finansijska) i dostupnost usluga osobama sa invaliditetom

Nespripremljenost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom

Orijentisanost sistema na institucije i procedure, a ne na korisnike/ce

Neadekvatan kvalitet postojećih usluga i nedovoljno razvijena mreža zdravstvenih usluga

Siromaštvo osoba sa invaliditetom

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima

Široko rasprostranjena diskriminacija osoba sa invaliditetom, u kontekstu nepristupačnih objekata u javnoj upotrebi

Neadekvatna pristupačnost i dostupnost usluga osobama sa invaliditetom

Nespripremljenost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom

Orijentisanost sistema na institucije, a ne na korisnike/ce

Neadekvatan kvalitet postojećih usluga

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima

Nespripremljenost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom

Orijentisanost sistema na institucije, a ne na korisnike/ce

Nepostojanje perspektive invaliditeta u javnim politikama i kreiranju mera

Strukturalni uzroci

Negativni stavovi i predrasude prema osobama sa invaliditetom

Višedecenijska strukturalna diskriminacija i segregacija osoba sa invaliditetom

Humanitarni i medicinski model u odnosu prema osobama sa invaliditetom, nasuprot socijalnom modelu i pristupu zasnovanom na ljudskim pravima

Nedovoljna budžetska izdavanja za zdravstveni sistem

Negativni ishodi

NEPOSTOJANJE JASNIH PROCEDURA, PROCENE POTREBA I DODATNE PODRSKE ZA REALIZACIJU INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA TOKOM COVID-19 EPIDEMIJE



NEPOSTOJANJE PRILAGOĐENOG ONLINE SADRŽAJA I NEPOSTOJANJE PRILAGOĐENIH MATERIJALA I ZADATAKA ZA DECU SA TEŠKOĆAMA U RAZVOJU



NEDOSTATAK TEHNIČKIH USLOVA DA POJEDINA DECA SA INVALIDITETOM PRATE ONLINE NASTAVU



Neposredni uzroci

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju

Izostanak participacije dece sa invaliditetom i njihovih porodica

Nepostojanje perspektive invaliditeta u javnim politikama i kreiranju mera

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Izostanak adekvatnog odgovora na epidemiju u kontekstu specifičnosti obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju

Izostanak participacije dece sa invaliditetom i njihovih porodica

Nedovoljne kompetencije zaposlenih u obrazovnom sistemu za planiranje i pružanje podrške deci sa invaliditetom

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Izostanak adekvatnog odgovora na epidemiju u kontekstu specifičnosti obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju

Izostanak participacije dece sa invaliditetom i njihovih porodica

Nedovoljne kompetencije zaposlenih u obrazovnom sistemu za planiranje i pružanje podrške deci sa invaliditetom

Siromaštvo osoba sa invaliditetom

Osnovni uzroci

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima

Nespripremljenost sistema da odgovori na potrebe dece sa invaliditetom

Socijalna isključenost dece sa invaliditetom i njihovih porodica

Široko rasprostranjena diskriminacija dece sa invaliditetom u pogledu pristupa obrazovanju

Strukturalni uzroci

Negativni stavovi i predrasude prema osobama sa invaliditetom

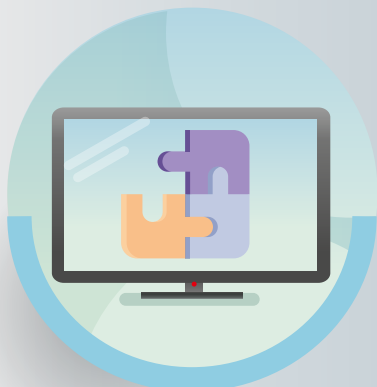
Višedecenijska strukturalna diskriminacija i segregacija osoba sa invaliditetom

Humanitarni i medicinski model u odnosu prema osobama sa invaliditetom, nasuprot socijalnom modelu i pristupu zasnovanom na ljudskim pravima

Nedovoljna budžetska izdvajanja za obrazovni sistem, posebno za podršku inkluzivnom obrazovanju

Negativni ishodi

NEDOSTATAK FORMATA LAKIH ZA RAZUMEVANJE ZA OSOBE SA INTELEKTUALNIM TEŠKOCAMA O EPIDEMIJI COVID-19



NEDOSTATAK INFORMACIJA U PRISTUPAČNOM FORMATU O UVEDENIM MERAMA U VEZI SA COVID-19 I POSTOJEĆIM USLUGAMA (npr. dozvole za kretanje, korišćenje usluga)



OGRANIČENOST PRISTUPA INFORMACIJAMA U PRILAGOĐENIM FORMATIMA SAMO NA ODREĐENE TV KANALE I INFORMACIJE SA INTERNETA



Neposredni uzroci

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Nesagledavanje specifičnosti sa kojima su se suočile pojedine grupa osoba sa invaliditetom u vezi sa informisanjem i komunikacijom

Izostanak participacije osoba sa invaliditetom

Nedovoljne kompetencije zaposlenih u medijskim kućama

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Nesagledavanje specifičnosti sa kojima su se suočile pojedine grupa osoba sa invaliditetom u vezi sa informisanjem i komunikacijom

Izostanak participacije osoba sa invaliditetom

Nedovoljne kompetencije zaposlenih u medijskim kućama

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Izostanak participacije osoba sa invaliditetom

Nedovoljne kompetencije zaposlenih u medijskim kućama

Osnovni uzroci

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima

Nespremnost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom i potpuna nevidljivost pojedinih grupa osoba sa invaliditetom

Neadekvatna pristupačnost i dostupnost informacijskih i komunikacijskih usluga

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima

Nespremnost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom i potpuna nevidljivost pojedinih grupa osoba sa invaliditetom

Neadekvatna pristupačnost i dostupnost informacijskih i komunikacijskih usluga

Nepostojanje perspektive invaliditeta u javnim politikama i kreiranju mera

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima

Nespremnost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom

Neadekvatna pristupačnost i dostupnost informacijskih i komunikacijskih usluga

Nepostojanje perspektive invaliditeta u javnim politikama i kreiranju mera

Strukturalni uzroci

Negativni stavovi i predrasude prema osobama sa invaliditetom
Višedecenijska strukturalna diskriminacija i segregacija osoba sa invaliditetom

Humanitarni i medicinski model u odnosu prema osobama sa invaliditetom, nasuprot socijalnom modelu i pristupu zasnovanom na ljudskim pravima
Nedovoljna budžetska izdvajanja za informisanje i komunikaciju u prilagođenim formatima

Negativni ishodi

KAŠNjenje SA ISPLATAMA SOCIJALNIH DAVANJA



POVEĆANI TROŠKOVI (nepristupačne usluge, zabrana kretanja, nepristupačan prevoz, otežan pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama)



NEPOSTOJANJE POSEBNO TARGETIRANIH MERA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM



Neposredni uzroci

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti sa kojima su se suočile osobe sa invaliditetom

Izostanak participacije osoba sa invaliditetom

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Izostanak odgovora na epidemiju u kontekstu specifičnosti sa kojima su se suočile osobe sa invaliditetom

Izostanak participacije osoba sa invaliditetom

Siromaštvo osoba sa invaliditetom

Socijalna isključenost osoba sa invaliditetom

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama

Izostanak odgovora na epidemiju u kontekstu specifičnosti sa kojima su se suočile osobe sa invaliditetom

Izostanak participacije osoba sa invaliditetom

Osnovni uzroci

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima

Nespremnost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom

Neefikasna reforma sistema socijalne zaštite

Nepostojanje perspektive invaliditeta u javnim politikama i kreiranju mera

Strukturalni uzroci

Negativni stavovi i predrasude prema osobama sa invaliditetom

Višedecenijska strukturalna diskriminacija i segregacija osoba sa invaliditetom

Humanitarni i medicinski model u odnosu prema osobama sa invaliditetom, nasuprot socijalnom modelu i pristupu zasnovanom na ljudskim pravima

Nedovoljna budžetska izdvajanja za smanjenje siromaštva osoba sa invaliditetom

Negativni ishodi

OTEŽAN PRISTUP USLUGAMA SOCIJALNE ZAŠTITE (npr. personalni asistenti/kinje, pomoć u kući, službe podrške ženama u situaciji nasilja...)



PRIBAVLJANJE DOZVOLA ZA KRETANJE TOKOM TRAJANJA ZABRANE KRETANJA



ZATVARANJE USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE



Neposredni uzroci

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti sa kojima su se suočile osobe sa invaliditetom
Birokratizacija postupka (koraka)
Izostanak participacije korisnika/ca
Nedovoljne kompetencije zaposlenih u socijalnoj zaštiti za planiranje i pružanje podrške osobama sa invaliditetom

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama
Kašnjenje u odgovoru na epidemiju i specifičnosti sa kojima su se suočile osobe sa invaliditetom
Birokratizacija postupka (koraka)
Izostanak participacije korisnika/ca

Nedostatak kapaciteta celog državnog sistema i nepripremljenost za reagovanje u kriznim situacijama
Izostanak odgovora na epidemiju u kontekstu specifičnosti sa kojima su se suočile osobe sa invaliditetom
Izostanak participacije korisnika/ca
Nedovoljne kompetencije zaposlenih u socijalnoj zaštiti za planiranje i pružanje podrške osobama sa invaliditetom

Osnovni uzroci

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima
Nespремnost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom i potpuna nevidljivost pojedinih grupa osoba sa invaliditetom
Orijentisanost sistema na institucije, a ne na korisnike/ce
Nepostojanje perspektive invaliditeta u javnim politikama i kreiranju mera
Nedovoljno razvijeni mehanizmi za pristup pravima na lokalnom nivou (nepotpuna decentralizacija i podeležene nadležnosti)
Neadekvatan kvalitet postojećih usluga
Neadekvatna pristupačnost i dostupnost usluga socijalne zaštite
Siromaštvo osoba sa invaliditetom

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima
Nespремnost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom i potpuna nevidljivost pojedinih grupa osoba sa invaliditetom
Neadekvatna pristupačnost i dostupnost usluga socijalne zaštite

Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima
Nespремnost sistema da odgovori na potrebe osoba sa invaliditetom i potpuna nevidljivost pojedinih grupa osoba sa invaliditetom
Orijentisanost sistema na institucije, a ne na korisnike/ce
Neadekvatna pristupačnost i dostupnost usluga socijalne zaštite
Socijalna isključenost osoba sa invaliditetom
Praksa institucionalizacije osoba sa invaliditetom

Strukturalni uzroci

Negativni stavovi i predrasude prema osobama sa invaliditetom
Višedecenijska strukturalna diskriminacija i segregacija osoba sa invaliditetom

Humanitarni i medicinski model u odnosu prema osobama sa invaliditetom, nasuprot socijalnom modelu i pristupu zasnovanom na ljudskim pravima
Nedovoljna budžetska izdvajanja za usluge socijalne zaštite

6 UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA LICA LIŠENA SLOBODE



Veliki broj izveštaja, kao i preporuka, UN mehanizama za ljudska prava,¹⁰⁵ izveštaja regionalnih organizacija,¹⁰⁶ nezavisnih institucija¹⁰⁷ i civilnog sektora,¹⁰⁸ prepoznaje naročito težak položaj lica lišenih slobode u Republici Srbiji. Ranjivost lica lišenih slobode u Republici Srbiji najviše se manifestuje u pogledu uslova u kojima borave, mogućnosti ostvarivanja i zaštite prava ovih osoba.

Veliki broj međunarodnih¹⁰⁹ i regionalnih¹¹⁰ izveštaja prepoznaje prenaseljenost ustanova u kojima se nalaze lica lišena slobode, a prema informacijama iz poslednjeg izveštaja Saveta Evrope za 2018. godinu, Srbija ima 105,5 lica lišenih slobode na 100 slobodnih mesta, dok je stopa preopterećenosti godinu dana ranije bila veća i iznosila je 109.¹¹¹ U Srbiji je 01. 01. 2019. godine bilo 10.852 zatvorenika, dok je kapacitet ustanova iznosio 10.307 smeštajnih jedinica. U periodu 2009-2019 u Srbiji broj zatvorenika je porastao za 11,9 procenata, navodi se u izveštaju. U 2018. godini u zatvorima u Srbiji je bilo 56 smrtnih slučajeva, što Srbiju svrstava među evropske zemlje sa najvišim procentom smrtnih slučajeva na 10.000 zatvorenika.¹¹²

Pored prenaseljenosti, izveštaji navode da lica lišena slobode nemaju pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti.¹¹³ Navedeno se odnosi na nedovoljan broj zdravstvenih radnika shodno broju lica lišenih slobode kojima je potrebna medicinska pomoć, nepostojanje posebnih programa za one koji žive sa trajnim oboljenjima, kao što su osobe koje žive sa HIVom, ali i na nedostatak kapaciteta zdravstvenih radnika da prepoznaju i reaguju u slučajevima potencijalnog slučaja torture.¹¹⁴

Lica lišena slobode predstavljaju grupu u posebnom riziku zbog prirode ograničenja koja su im već izrečena, kao i zbog svojih ograničenih mogućnosti da preduzimaju mere predostrožnosti. Kao posledica dodatnih mera u oblasti javnog zdravlja, u ustanovama u kojima se nalaze lica lišena slobode može se povećati potencijalna izloženost riziku od zlostavljanja.¹¹⁵

Nelson Mendela Pravila jasno utvrđuju da zatvorenici treba da uživaju iste standarde zdravstvene zaštite koji su dostupni i opštoj populaciji, i treba da su im na raspolaganju neophodne usluge zdravstvene zaštite besplatno, bez diskriminacije po osnovu njihovog pravnog statusa.¹¹⁶

105 Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (CCPR/C/SRB/CO/3); Treći ciklus [Univerzalnog Periodičnog Pregleda Srbije](#), A/HRC/38/17; Specijalni izvestilac za torturu i drugo okrutno, nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, [Izveštaj o poseti Srbiji i Kosovu](#), 2019

106 Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#); Freedom House – [Freedom in the World 2020 Report](#)

107 Zaštitnik građana, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#); Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#); Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, [Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja „Odnos građana i građanki prema diskriminaciji u Srbiji“, 2019](#)

108 Centar za istraživanje i razvoj društva IDEAS i Regionalni info centar, [LGBTI+ godišnje istraživanje, 2020](#); Geten, Istraživački izveštaj – [Istraživanje o potrebama transrodnih i nebinarnih osoba u Republici Srbiji, 2020](#); Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

109 Specijalni izvestilac za torturu i drugo okrutno, nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, [Izveštaj o poseti Srbiji i Kosovu](#), 2019

110 Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#)

111 Ministarstvo pravde, Saopštenje: [U srpskim kazneno-popravnim ustanovama smanjena preopterećenost](#), 19.06.2020

112 Savet Evrope, Godišnji izveštaj o kaznenoj statistici, [SPACE 1](#), 2020

113 Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (CCPR/C/SRB/CO/3);

114 Specijalni izvestilac za torturu i drugo okrutno, nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, [Izveštaj o poseti Srbiji i Kosovu](#), 2019

115 Savet Potkomiteta za prevenciju torture državama članicama i nacionalnim mehanizmima za prevenciju torture u vezi sa pandemijom koronavirusa, 25.03.2020

116 Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija o postupanju sa zatvorenicima (Nelson Mendela Pravila), UN Doc A/RES/70/175

LICA LIŠENA SLOBODE

Na globalnom nivou¹¹⁷ se apeluje da se u odgovoru na COVID-19 moraju poštovati principi koji proizlaze iz međunarodnih standarda ljudskih prava, a koji navode da:

- Država je dužna da obezbedi pružanje adekvatne zdravstvene zaštite licima lišenim slobode i to shodno istim standardima zdravstvene zaštite koji su dostupni opštoj populaciji, kao i da omogući licima lišenim slobode pristup informacijama;
- Potrebno je razmotriti mogućnosti korišćenja alternativnih sankcija kako za buduće osuđenike, tako i za zatvorenike sa profilima niskog rizika, kao i da omogući odvojen smeštaj za zatvorenike u najvećem riziku.

Osnovna upozorenja i preporuke u vezi sa licima lišenim slobode, a koje su upućene od strane međunarodnih tela i mehanizama za ljudska prava u situaciji COVID-19 pandemije i hitnog reagovanja obuhvataju:¹¹⁸

1. Hitnu identifikaciju lica u najvećem riziku, smanjenje brojnosti lica u ustanovama primenom programa prevremenog ili privremenog otpusa ili puštanja na slobodu do početka suđenja, posvećivanje posebne pažnje onim ustanovama u kojima broj smeštenih lica premašuje zvanični kapacitet, odnosno onim ustanovama u kojima broj kvadratnih metara po osobi ne omogućava socijalno distanciranje u skladu sa zdravstvenim smernicama;
2. Preistipivanje svih slučajeva određivanja mere pritvora do početka suđenja, kao i korišćenje imigracionog pritvora ili izbegličkih kampova zatvorenog tipa s ciljem da se broj korisnika svede na najmanju moguću meru;
3. Obezbeđivanje da sve restrikcije postojećih režima budu svedene na najmanju meru, kao i obezbeđivanje

efikasnih i delotvornih mehanizama za podnošenje pritužbi;

4. Omogućavanje održavanja lične higijene, svakodnevne fizičke aktivnosti, boravka na otvorenom, kontakta sa spoljnim svetom (pogotovo u onim ustanovama u kojima su režimi poseta ograničeni);
5. Sprečavanje korišćenja medicinske izolacije kao disciplinske mere upućivanja u samicu, omogućavanje da objekti za karantin budu dovoljne veličine da omoguće slobodu kretanja u njihovoj unutrašnjosti i dovoljno fizičko odstojanje u skladu sa zdravstvenim preporukama.

Prema informacijama koje je objavilo Ministarstvo pravde, u periodu od 15. marta do 15. aprila 2020. godine, tokom trajanja pandemije virusa korona, primenom instituta uslovnog otpusta, prevremenog otpusta, ukidanjem mere pritvora, kao i restriktivnim upućivanjem novih lica na izdržavanje kazne zatvora, broj lica lišenih slobode u zatvorima je smanjen za 626. Prema navodima Nataše Tanjević, zamenice Zaštitnika građana, tokom epidemije COVID-19 lica lišena slobode bila su prepoznata kao grupa u posebnom riziku i nadležni organi su preduzeli aktivnosti u cilju zaštite ovih lica, a nivo ostvarivanja i zaštite njihovih prava je smanjen samo u neophodnom obimu u cilju sprečavanja moguće epidemije virusa u ustanovama u kojima se nalaze. S obzirom na **prenaseljenost u ustanovama u kojima se nalaze lica lišena slobode**, važno je ispitati mogućnost održavanja fizičke distance među zatvorenicima/pritvorenicima, a kako je to navedeno u međunarodnim smernicama za postupanje u toku COVID-19 epidemije.

U periodu od proglašenja epidemije COVID-19 na teritoriji Republike Srbije, Nacionalni preventivni mehanizam (NPM) je posetio OZ Beograd, KPZ Beograd, KPZ Padinska Skela, KPZ Sremska Mitrovica i Prihvatilište za strance u Padinskoj Skeli. Prema informacijama iz

117 Svetska zdravstvena organizacija, Privremene smernice: Pripravnost, prevencija i kontrola COVID-19 u zatvorima i drugim ustanovama u kojima se nalaze lica lišena slobode, 2020

118 Savet Potkomiteta za prevenciju torture državama članicama i nacionalnim mehanizmima za prevenciju torture u vezi sa pandemijom koronavirusa, 25.03.2020

izveštaja Zaštitnika građana/NPMA,¹¹⁹ svim ovim ustanovama su dostavljene smernice Svetske zdravstvene organizacije u vezi sa postupanjem tokom epidemije COVID-19, i sve ustanove su prilagodile svoje delovanje u skladu sa istim. Napominje se da nije u svim ustanovama bilo moguće obezbediti povećanu upotrebu telefona za kontakt sa spoljnim svetom, te je NPM uputio preporuku u pogledu navedenog. Tokom trajanja epidemije, u KPZ Požarevac (Zabela), koji nije posećen od strane NPMA, potvrđeno je 84 pozitivna lica među zatvorenici, dok u drugim ustanovama, uključujući i centre za azil i prihvatne centre nije registrovano prisustvo virusa.¹²⁰

Psiho-socijalni rizik po lica lišena slobode se uvećao tokom epidemije COVID-19, iz razloga znatno suženog prava na kontakt sa spoljnim svetom. Navedeno se manifestovalo zabranama odnosno ograničenjima poseta u ustanovama u kojima borave lica lišena slobode, kao i neobezbeđivanju adekvatne zamene za ostvarivanje ovih prava. Međutim, prema navodima Nataše Tanjević,

osuđenim i pritvorenim licima omogućeno je maksimalno korišćenje prava na telefonske razgovore, kao i duži period u kome mogu da provode vreme na otvorenom unutar ustanova u kojima su zadržana.

S obzirom da je tokom epidemije i trajanja vanrednog stanja bilo onemogućeno kretanje izbeglicama i migrantima van državnih centara sve do 14.maja, na ova lica je u tom periodu takođe bilo neophodno primeniti standarde koji važe sa lica lišena slobode. S tim u vezi, navodi se da je izbeglicama i migrantima kontakt sa spoljnim svetom bio omogućen putem telefona i interneta koji je u centrima bio dostupan 24 časa.

Rizik po pristup pravdi i adekvatnoj pravnoj zaštiti se ogleda u riziku od zlostavljanja i drugih kršenja ljudskih prava lica lišena slobode, i takođe je prepoznat kao pojačan, iz razloga što organizacijama civilnog društva koje se bave monitoringom ovih ustanova (braniteljima/kama ljudskih prava) nije omogućeno sprovođenje ovih aktivnosti u periodu epidemije COVID-19.

Lica lišena slobode su bila prepoznata kao lica u posebnom riziku, i preduzete su određene mere u cilju zaštite ovih lica. Međutim, nepostojanjem efikasnog sistema za monitoring uslova u ovim ustanovama, nije moguće sa sigurnošću tvrditi da su sva prava lica lišena slobode u periodu epidemije COVID-19 bila poštovana, odnosno adekvatno zaštićena.

Usled prenaseljenosti ustanova u kojima se nalaze lica lišena slobode izražena je zabrinutost u kontekstu mogućnosti održavanja preporučene fizičke distance među zatvorenici/pritvorenici tokom trajanja epidemije. Tražioci azila i migranti su u određenom periodu bili neproporcionalno lišeni slobode kretanja.

Osnovni uzroci ovakvog stanja su prenaseljenost ustanova u kojima se nalaze lica lišena slobode, nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju, kao i nedovoljno prepoznavanje potreba lica lišenih slobode, dok su neposredni uzroci nemogućnost održavanja fizičke distance u ustanovama, zabrane poseta i neomogućavanje nezavisnog monitoringa uslova u ustanovama od strane organizacija civilnog društva (branitelja/ki ljudskih prava) koje se bave praćenjem ostvarivanja prava lica lišena slobode.¹²¹

119 Zaštitnik građana, Nacionalni mehanizam za prevenciju torture: Monitoring ustanova u kojima se nalaze lica lišena slobode, [Tematski izveštaj: Primena principa CPT o postupanju prema licima lišenim slobode za vreme pandemije korona virusa](#), maj 2020

120 <http://rs.n1info.com/Vesti/a596021/Korona-u-Zabeli.html>

121 Zaključak je izveden na osnovu podataka organizacija civilnog društva koje su učestvovala u anketiranju i drugih raspoloživih podataka.

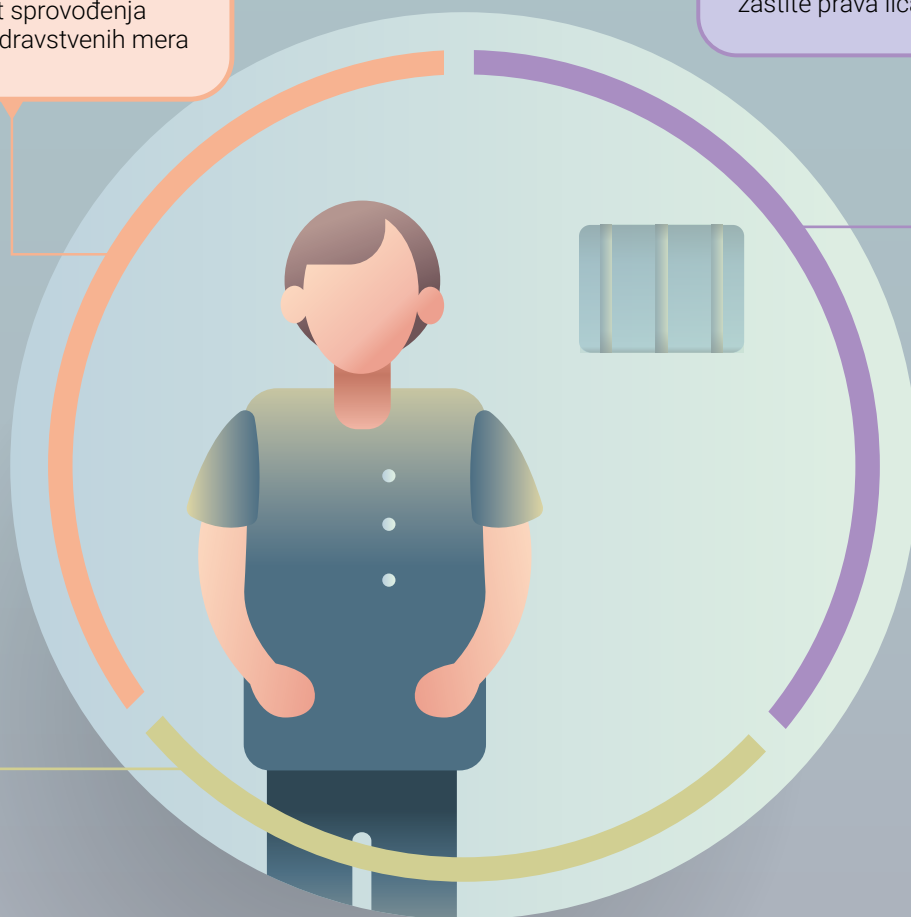
NEGATIVNI ISHODI KOVID-19 NA LICA LIŠENA SLOBODE I SLED UZROKA

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Nemogućnost sprovođenja
preventivnih zdravstvenih mera

PRISTUP PRAVDI/PRAVNOJ ZAŠTITI

Nemogućnost adekvatne
zaštite prava lica lišena slobode



PSIHOSOCIJALNA ZAŠTITA

Nemogućnost ostvarivanja
adekvatnog kontakta sa
spoljnim svetom

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

LICA LIŠENA SLOBODE

NEMOGUĆNOST SPROVOĐENJA PREVENTIVNIH ZDRAVSTVENIH MERA

Negativni ishodi



Neposredni uzroci

Nemogućnost održavanja fizičke distance
Nemogućnost korišćenja maski
Otežano održavanje lične higijene

Osnovni uzroci

Prenaseljenost ustanova u kojima se nalaze lica lišena slobode
Nedovoljni kapaciteti i nespremnost nadležnih ustanova da odgovore na epidemiju
Nedovoljna koordinisanost rada pravosudnih i upravnih organa (Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, KIRS, itd.)
Nedovoljno prepoznavanje potreba lica lišenih slobode

Strukturalni uzroci

Nedostatak političke volje za unapređenje poštovanja prava i položaja lica lišenih slobode
Nepostojanje sistemske primene alternativnih sankcija
Nepotpuna usklađenost sa međunarodnim standardima

PSIHOSOCIJALNA ZAŠTITA

LICA LIŠENA SLOBODE

NEMOGUĆNOST OSTVARIVANJA ADEKVATNOG KONTAKTA SA SPOLJNIM SVETOM



Zabranjene/ograničene posete
Nemogućnost korišćenja slobodnih dana
Nedovoljno povećane mogućnosti telefonske ili druge komunikacije sa porodicom i spoljnim svetom

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Nedovoljno prepoznavanje potreba lica lišenih slobode

Nedostatak političke volje za unapređenje poštovanja prava i položaja lica lišenih slobode
Nepostojanje sistemskih preduslova za omogućavanje alternativne komunikacije sa porodicom i spoljnim svetom
Nepotpuna usklađenost sa međunarodnim standardima

PRISTUP PRAVDI

LICA LIŠENA SLOBODE

NEMOGUĆNOST ADEKVATNE ZAŠTITE PRAVA LICA LIŠENA SLOBODE

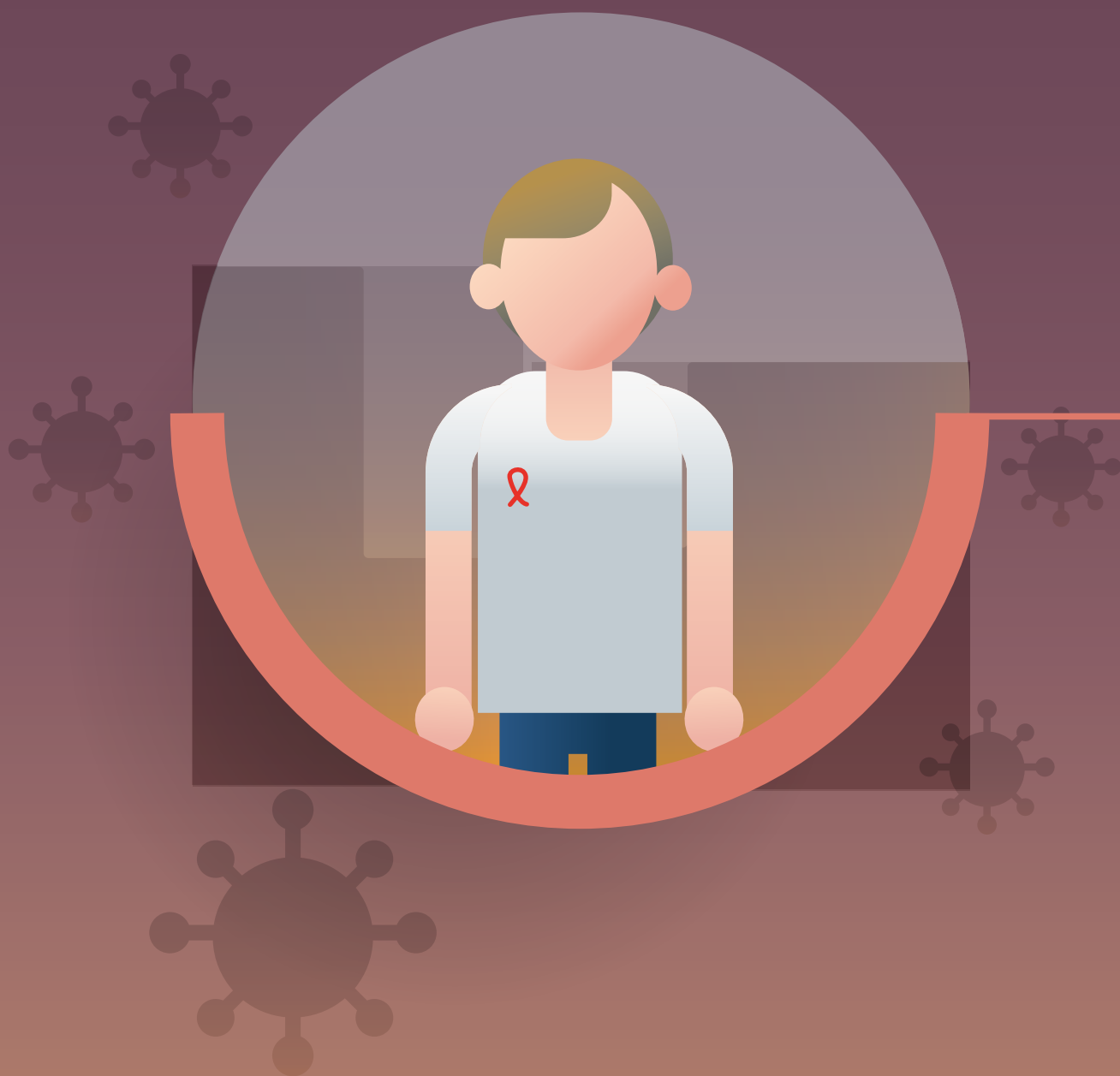


Zabranjene/ograničene posete
Zabrana monitoringa ustanova u kojima se nalaze lica lišena slobode od strane organizacija civilnog društva

Nedovoljne mogućnosti telefonske ili druge komunikacije sa porodicom i spoljnim svetom
Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
Nedovoljno prepoznavanje potreba lica lišenih slobode

Nedostatak političke volje za unapređenje poštovanja prava i položaja lica lišenih slobode
Nepostojanje sistemskih preduslova za omogućavanje alternativne komunikacije sa porodicom i spoljnim svetom
Nepotpuna usklađenost sa međunarodnim standardima

7 UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA OSOBE KOJE ŽIVE SA HIV



Vlada Republike Srbije je 2018. godine usvojila Strategiju o prevenciji i kontroli HIV infekcije i AIDS za period 2018-2025. godinu, kao i prateći Akcioni plan za period 2018-2021. godinu.¹²² Ovim dokumentom su kao ključne grupe prepoznati muškarci koji imaju seks sa muškarcima, osobe koje injektiraju drogu, seks radnici/ce i transrodne osobe. Pored toga, kao populacije pod povećanim rizikom se prepoznaju i osobe na izdržavanju krivičnih sankcija, mladi i trudnice.¹²³ Najveći broj savetovanih i testiranih osoba u 2018. godini, u odnosu na transmisivnu kategoriju, predstavljaju osobe sa prijavljenim rizičnim heteroseksualnim odnosima, potom muškarci koji imaju seksualne odnose sa muškarcima, dok je najmanje savetovanih i testiranih u kategoriji osoba koje se bave seks radom. Najveći broj preliminarno reaktivnih rezultata je kod muškaraca koji imaju seksualne odnose sa muškarcima, a potom kod osoba sa heteroseksualnim odnosima.¹²⁴

Na nepovoljan položaj osoba koje žive sa HIV u Republici Srbiji ukazuju izveštaji UN mehanizama za ljudska prava,¹²⁵ regionalnih organizacija,¹²⁶ nezavisnih institucija¹²⁷ i organizacija civilnog društva.¹²⁸ Ističe se da su osobe koje žive sa HIV visoko stigmatizovane, kao i da su u kontekstu zdravstvene zaštite često diskriminisane i podložne kršenju prava na privatnost. Ranjivost osoba koje žive sa HIV u Republici Srbiji najviše se manifestuje kroz diskriminaciju i stigmatizaciju na radu i u vezi sa radom, kao i prilikom pristupa zdravstvenim ustanovama.¹²⁹

Na globalnom nivou, upozorenja i preporuke u vezi sa položajem i pravima osoba koje žive sa HIV, a koje su upućene od strane međunarodnih tela i mehanizama za ljudska prava u situaciji COVID-19 pandemije i hitnog reagovanja, pre svega se odnose na omogućavanje kontinuiranog pristupa lekarima, testovima i tretmanu za HIV.¹³⁰

U Republici Srbiji, kao i na globalnom nivou, primećeno je da je osobama koje žive sa HIV bio onemogućen ili smanjen pristup zdravstvenoj zaštiti, između ostalog zbog umanjene mogućnosti za testiranje, kao i zbog korišćenja terapije koju koriste osobe koje žive sa HIV i u terapiju COVID-19 pacijenata.¹³¹

Prema informacijama kojima raspolažu organizacije civilnog društva koje se bave praćenjem i zaštitom prava osoba koje žive sa HIV, tokom epidemije COVID-19 u Republici Srbiji **rizik po pristup zdravstvenoj zaštiti** se dodatno pojačao za osobe koje žive sa HIV. Mobilni timovi su nastavili sa radom, ali nije bio omogućen redovan pristup lekarima i testiranju, kao ni kontrolnom testiranju koje je potom potrebno kako bi imali uvid u efikasnost terapije. Dodatno, primetan je i nedostatak terapije, pre svega Aluvije za decu koja žive sa HIV, iz razloga što se ta terapija koristi u odgovoru na COVID-19, dok je u pojedinim krivično-popravnim zavodima takođe bila nedovoljna količina terapije za osobe koje žive sa HIV.

Osobama koje žive sa HIV nije omogućen kontinuiran pristup lekarima, testovima i tretmanu za HIV tokom trajanja epidemije COVID-19, s obzirom na kašnjenje u odgovoru na epidemiju, kao i orijentisanost celokupnog zdravstvenog sistema na odgovor na epidemiju COVID-19.¹³²

122 Strategija o prevenciji i kontroli HIV infekcije i AIDSa za period 2018-2025. godinu, Sl. glasnik RS, 61/18; U pitanju je treća strategija koju je Vlada Republike Srbije donela

123 Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, [Izveštaj o realizovanim aktivnostima u okviru odgovora na HIV epidemiju u Republici Srbiji tokom 2018. godine sa uporednom analizom za period 2014-2018. godine](#), 2019

124 Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, [Izveštaj o realizovanim aktivnostima u okviru odgovora na HIV epidemiju u Republici Srbiji tokom 2018. godine sa uporednom analizom za period 2014-2018. godine](#), 2019

125 Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (CCPR/C/SRB/CO/3); Zaključna zapažanja Komiteta za prava deteta u vezi sa Drugim i Trećim periodičnim izveštajem (CRC/C/SRB/CO/2-3); Zaključna zapažanja Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava u vezi sa Drugim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (E/C.12/SRB/CO/2); Specijalni izvestilac za torturu i drugo okrutno, nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, [Izveštaj o poseti Srbiji i Kosovu](#), 2019; Treći ciklus [Univerzalnog Periodičnog Pregleda Srbije](#), A/HRC/38/17

126 Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#)

127 Zaštitnik građana, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#); Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#)

128 Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

129 Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#); Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

130 OHCHR: [COVID-19 Guidance](#); Specijalni izvestilac o pravu svakoga na uživanje najvišeg mogućeg standarda fizičkog i mentalnog zdravlja, Saopštenje: [Mere koje se donose u odgovoru na COVID-19 moraju da budu utemeljene u pravu na zdravlje](#); UNODC, WHO, UNAIDS i OHCHR, [Zajedničko saopštenje u vezi COVID-19 u zatvorima i drugim zatvorenim ustanovama](#)

131 Svetska zdravstvena organizacija, Saopštenje: [Pristup tretmanima za HIV ozbiljno ugrožen usled odgovora na COVID-19](#)

132 Zaključak je izveden na osnovu podataka organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u anketiranju i drugih raspoloživih podataka.

NEGATIVNI ISHODI KOVID-19 NA OSOBE KOJE ŽIVE SA HIV I SLED UZROKA

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Nepostojanje kontinuiranog
pristupa lekarima, testovima i
tretmanu za HIV



NEPOSTOJANJE KONTINUIRANOG PRISTUPA LEKARIMA, TESTOVIMA I TRETMANU ZA HIV



- Zabrana/ograničenje kretanja
- Ukidanje/ograničenje javnog prevoza
- Nedostatak terapije i nemogućnost testiranja u redovnim zdravstvenim ustanovama
- Nespripremanost zdravstvenog sistema za reagovanje u kriznim situacijama
- Orijentisanost celokupnog zdravstvenog sistema na odgovor na epidemiju COVID-19
- Kašnjenje u odgovoru na epidemiju u kontekstu specifičnosti sa kojima su se suočile osobe koje žive sa HIV
- Birokratizacija postupaka (koraka)

- Nedovoljni kapaciteti i nespripremanost države na svim nivoima da odgovori na epidemiju
- Nedovoljno prepoznavanje osoba koje žive sa HIV kao grupa u povećanom riziku
- Orijentisanost zdravstvenog sistema na institucije, a ne na korisnike/ce
- Neadekvatan kvalitet postojećih usluga i nedovoljno razvijena mreža zdravstvenih usluga
- Nedostatak međusektorske i međuresorne saradnje na svim nivoima
- Izostanak participacije osoba koje žive sa HIV
- Nedostatak aktivnog učešća i uključivanja osoba koje žive sa HIV u kreiranje politika i donošenje odluka na svim nivoima
- Nedostatak podrške organizacijama civilnog društva koje pružaju pomoć i podršku osobama koje žive sa HIV
- Diskriminacija osoba koje žive sa HIV

- Višedecenijska strukturalna diskriminacija i stiglatizacija osoba koje žive sa HIV
- Nedostatak političke volje na svim nivoima za unapređenje kvaliteta zdravstvenih usluga za osobe koje žive sa HIV
- Nedovoljna budžetska izdvajanja za unapređenje kvaliteta zdravstvenih usluga za osobe koje žive sa HIV

8 UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA BRANITELJE I BRANITELJKE LJUDSKIH PRAVA



Branitelji i braniteljke ljudskih prava su prepoznati u velikom broju izveštaja UN mehanizama za ljudska prava,¹³³ regionalnih organizacija¹³⁴ i civilnog sektora¹³⁵ kao posebno ranjiva kategorija. Naročito je istaknuta zabrinutost u pogledu učestalih pritisaka, uvredljivog i ponižavajućeg odnosa, kao i direktnih pretnji i fizičkih napada na njih.¹³⁶ Pored toga, učestali su sudski postupci ili pretnje sudskim postupcima protiv branitelja/ki ljudskih prava, predugo trajanje sudskih postupaka za zaštitu branitelja i/ili braniteljki ljudskih prava, kao i česta nekažnjivost¹³⁷ za ova dela.¹³⁸

Prema poslednjim izveštajima, delovanje branitelja/ki ljudskih prava, kao i organizacija civilnog društva uopšte, je značajno ugroženo u Republici Srbiji. U prilog tome govori i činjenica da je Srbija krajem 2019. godine označena kao država sa opstruisanim poljem građanskog delovanja, dok je prethodno bila označena kao država sa suženim poljem građanskog delovanja.¹³⁹

Osetan je pad poverenja u organizacije civilnog društva, a pre svega one koje se bave promocijom i zaštitom ljudskih prava. Kao osnovni uzroci navodi se dugogodišnje negativno izveštavanje o radu organizacija

civilnog društva u kojima se često iznose laži o radu civilnog sektora, opisuju nevladine organizacije kao organizacije koje rade protiv države i interesa Srbije i njenih građana i optužuju ih da su plaćenici stranih interesnih grupa koje rade protiv države.¹⁴⁰

Primetan je i trend osnivanja i finansiranja novih organizacija civilnog društva sa zadatkom da pružaju podršku vlastima,¹⁴¹ a takođe je pojačano delovanje i osnivanje desničarskih organizacija i provladinih nevladinih organizacija i česti napadi na branitelje/ke ljudskih prava i druge pojedince koji javno iznose stavove koji imaju kritički stav.¹⁴²

Na globalnom nivou se apeluje da su branitelji/ke ljudskih prava od velikog značaja za podizanje i održavanje poverenja u zdravstveni sistem, za identifikovanje adekvatnih rešenja za osobe u najvećem riziku, kao i za prikupljanje podataka koji mogu u velikoj meri da doprinesu boljem odgovoru na epidemiju izazvanu COVID-19.¹⁴³ Osnovna upozorenja i preporuke u vezi sa braniteljima/kama ljudskih prava, a koje su upućene od strane međunarodnih tela i mehanizama za ljudska

133 Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (CCPR/C/SRB/CO/3); Treći ciklus [Univerzalnog Periodičnog Pregleda Srbije](#), A/HRC/38/17

134 Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#); CIVICUS, [Global Report 2019](#); Human Rights Watch – [World Report 2019](#); Freedom House – [Nations in Transit Report 2020](#); Freedom House – [Freedom in the World 2020 Report](#); Amnesty International, [Serbia \(including Kosovo\) 2019](#)

135 Građanske inicijative – [Tri slobode pod lupom](#); Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM, [LJUDSKA PRAVA I COVID-19 – Sloboda mišljenja i izražavanja, sloboda medija, pravo na obaveštenost](#); Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

136 Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#); CIVICUS, [Global Report 2019](#); Human Rights Watch – [World Report 2019](#); Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

137 CIVICUS, Press statement: *Serbia's Civic Space Downgraded*

138 CIVICUS, [Global Report 2019](#); Human Rights Watch – [World Report 2019](#)

139 CIVICUS, [Global Report 2019](#)

140 Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

141 GONGO – Government-organized non-governmental organization

142 Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

143 OHCHR, Human Rights at the Heart of Response, Civic Space and COVID-19: Guidance, 4. maj 2020.

prava u situaciji COVID-19 pandemije i hitnog reagovanja obuhvataju:

1. Prepoznavanje i uključivanje branitelja/ki ljudskih prava i civilnog sektora u odgovor na COVID-19 pandemiju, između ostalog kroz nastavak finansiranja organizacija;¹⁴⁴
2. Ograničenja slobode kretanja i okupljanja ne smeju biti diskriminatorna niti da nepotrebno ograničavaju prava branitelja/ki ljudskih prava.¹⁴⁵ Važno je omogućiti civilnom sektoru pristup osobama u najvećem riziku.¹⁴⁶

Tokom juna 2020. godine, branitelji/ke ljudskih prava su preko organizacija civilnog društva koje se bave promocijom i zaštitom ljudskih prava, učestvovali/e

u istraživanju o uticaju epidemije COVID-19 u Srbiji na delovanje branitelja/ki ljudskih prava.

Kao osnovne rizike sa kojima su se suočavali branitelji i braniteljke ljudskih prava u svom delovanju pre izbijanja epidemije izazvane koronavirusom, sve anketirane organizacije civilnog društva (100%) navode rizike u oblastima pristupa informacijama i obaveštavanja, 85.71% organizacija ukazuje i na rizike po obavljanje delatnosti, u vidu pretnji, napada, zastrašivanja, kao i nemogućnosti sprovođenja aktivnosti, a u istom procentu prepoznaju i finansijski rizik usled gubitka prihoda i nepristupačnosti održivih izvora prihoda. 71,43% organizacija prepoznaje da se branitelji i braniteljke ljudskih prava nalaze u riziku pri ostvarivanju prava na pristup pravdi.

Tabela: Oblasti u kojima je, prema mišljenju organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u istraživanju, došlo do povećanja rizika tokom trajanja COVID-19 epidemije:

OBLAST	PROCENAT ORGANIZACIJA KOJI SMATRA DA SE RIZIK POJAČAO TOKOM TRAJANJA COVID-19 EPIDEMIJE
Nepristupačnost informacija od javnog značaja i obaveštavanja/cenzura informacija	85,71%
Rizik po obavljanje delatnosti/pretnje/napadi/zastrašivanje/nemogućnost sprovođenja aktivnosti/drugo	85,71%
Izvori prihoda/Pristup održivim izvorima prihoda/Finansijski rizik	71,43%
Pristup pravdi/Pravično suđenje/Pravna zaštita	57,14%

Nepristupačnost informacija od javnog značaja, kao i netransparentnost državnih institucija,¹⁴⁷ prepoznato

je kao rizik po branitelje/ke ljudskih prava koji se najviše pojačao tokom trajanja COVID-19 epidemije, a

144 OHCHR, Human Rights at the Heart of Response, Civic Space and COVID-19: Guidance, 4. maj 2020.

145 Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, [A/HRC/44/50](#)

146 OHCHR, Human Rights at the Heart of Response, Civic Space and COVID-19: Guidance, 4. maj 2020.

147 Građanske inicijative – [Tri slobode pod lupom](#)

ogleda se u još manjoj otvorenosti državnih organa da dostave ili na drugi način učine pristupačnim informacije od javnog značaja. Kako navode organizacije civilnog društva u velikom broju slučajeva su državni organi tražili produženi rok za dostavljanje informacija, iako su u pitanju bili veoma senzitivni podaci koji zahtevaju hitan pristup.

Takođe, primetna je i cenzura informacija, odnosno mogućnost branitelja/ki ljudskih prava da pristupe samo pojedinim informacijama, a koje ne daju uvid u celokupne podatke koji su od značaja za javnost.¹⁴⁸

Tokom trajanja vanrednog stanja i restriktivnih mera Vlade povećali su se i **rizici po obavljanje delatnosti** branitelja/ki ljudskih prava. Prilikom kreiranja i oblikovanja odgovora Republike Srbije na epidemiju COVID-19 i posledice iste, primetno je neuključivanje organizacija civilnog društva, a posebno onih koje se bave promocijom i zaštitom ljudskih prava, usled čega je propušteno da se uključi njihova ekspertiza u procenu grupa u najvećem riziku, ali su i onemogućeni u obavljanju njihovih redovnih aktivnosti. Na globalnom nivou se apeluje da branitelji/ke ljudskih prava poseduju znanje i imaju dugogodišnja iskustva u direktnom radu sa najugroženijima, te bi njihovo uključivanje bilo od velikog značaja upravo za one građane/ke koji su najviše pogođeni posledicama epidemije.¹⁴⁹

Dodatne manifestacije rizika po obavljanje delatnosti ogledaju se u pretnjama, napadima, zastrašivanjima i drugim načinima kojima se uticalo na sprovođenje njihovih aktivnosti. Između ostalog, u Boru je doneta Naredba Gradskog štaba za vanredne situacije kojom se ustanovljava obaveza organizacijama civilnog društva da stave na raspolaganje svoje resurse za odgovor na nastalu krizu.¹⁵⁰ Navedena Naredba je ubrzo po donošenju, a nakon reagovanja velikog broja organizacija civilnog društva, promenjena u preporuku. Pored toga,

kako navode branitelji/ke ljudskih prava su se i tokom ovog perioda suočavale sa brojnim pretnjama i zastrašivanjima, kao i sa nepozivanjem na odgovornost izvršilaca ovih napada, a što je dodatno otežavalo njihovo delovanje tokom odgovora na COVID-19 epidemiju.

Prema navodima organizacija, tokom trajanja vanrednog stanja i važenja mera zabrane kretanja, kriterijumi za izdavanje dozvola za kretanje nisu bili jasno propisani, te su pojedine organizacije bile uskraćene za mogućnost obavljanja svojih aktivnosti, uključujući i aktivnosti usmerene na dostavljanje pomoći najugroženijim kategorijama stanovništva, dok su pojedine organizacije ovu mogućnost mogle da ostvare.

Takođe, tokom trajanja vanrednog stanja suđenja su se održavala uz pomoć Skype internet aplikacije, te iako je propisana javnost suđenja, nije svim braniteljima/kama ljudskih prava koji **prate ostvarivanje prava na pravično** suđenje, omogućeno pod jednakim uslovima praćenje suđenja. Kako organizacije navode, pojedini sudovi su omogućavali pristup suđenjima putem Skype linka, neki sudovi su omogućavali isključivo putem fizičkog prisustva, dok u nekim slučajevima nisu omogućavali prisustvo suđenjima usled nedovoljno prostora u sudnicama.

Branitelji/ke ljudskih prava koji se finansiraju iz projekata, tokom trajanja epidemije, su u značajnoj meri bili pogođeni pojačanim **rizikom od gubitka finansiranja odnosno rizika pristupa održivim izvorima prihoda**. Veliki broj projekata je preusmeravan sa redovnih tema i aktivnosti na novonastalu potrebu u kontekstu odgovora na COVID-19, a takođe i određeni projektni procesi su odlagani, usled zabrane kretanja, te se ni aktivnosti nisu sprovodile, a što je sve dovelo do finansijske nesigurnosti branitelja/ki ljudskih prava koji se projektno finansiraju.¹⁵¹

148 Građanske inicijative – [Tri slobode pod lupom](#)

149 OHCHR, Human Rights at the Heart of Response, Civic Space and COVID-19: Guidance, 4. maj 2020.

150 Građanske inicijative – [Tri slobode pod lupom](#)

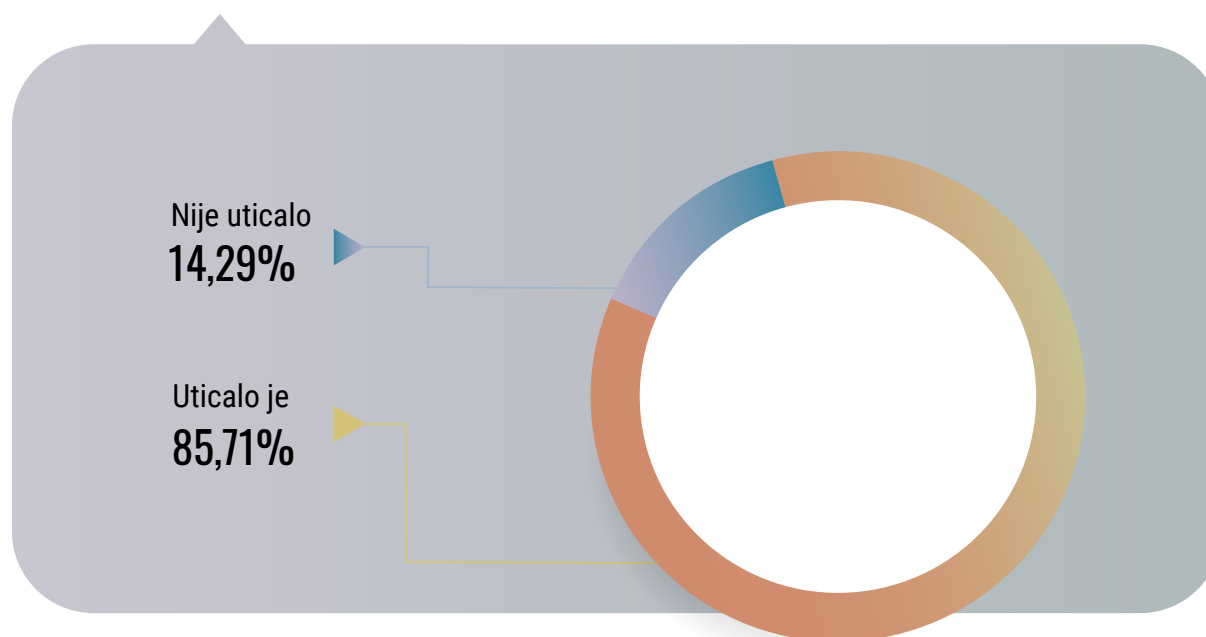
151 Građanske inicijative – [Tri slobode pod lupom](#)

BRANITELJI I BRANITELJKE LJUDSKIH PRAVA

Uticaj mera Vlade u toku vanrednog stanja i epidemije COVID-19 na prava i položaj branitelja/ki ljudskih prava organizacije civilnog društva procenjuju kao **negativan u 85,71%** (negativan 57,14% i veoma negativan 28,7%), dok 14,29% procenjuje uticaj mera kao veoma pozitivan.



Čak 85,71% organizacija civilnog društva smatra da je zabrana kretanja tokom vanrednog stanja uticala na oblast delovanja branitelja/ki ljudskih prava, kao i da nije svim braniteljima/kama bilo jednako omogućeno dobijanje dozvola za kretanje tokom vanrednog stanja, dok 14,29% smatra da ova zabrana nije uticala na njihovo delovanje.



U vezi sa jednakim uslovima i mogućnostima za pristup informacijama od javnog značaja tokom epidemije COVID-19, 28,57% organizacija civilnog društva smatra da je svim braniteljima/kama bilo pod jednakim uslovima omogućen pristup, dok 71,43% smatra da nisu svi imali pristup pod jednakim uslovima.



Branitelji i braniteljke ljudskih prava suočili/e su se sa značajno pojačanim rizikom po obavljanje delatnosti. Prema brojnim istraživanjima i navodima organizacija civilnog društva, uzroci navedenog su česta izloženost napadima, pretnjama, zastrašivanjima i drugim načinima onemogućavanja delovanja, kao i nepristupačnost informacija od javnog značaja usled netransparentnog rada državnih institucija i odbijanja omogućavanja uvida u tražene podatke za koje javnost ima interes.

Prema mišljenju branitelja i braniteljki ljudskih prava, mere uvedene tokom epidemije COVID-19 u Srbiji nisu bile proporcionalne, niti su jednako pogađale sve građane i građanke Srbije. Uvedena zabrana kretanja tokom trajanja vanrednog stanja dovela je do nejednakih mogućnosti za sprovođenje aktivnosti branitelja/ki ljudskih prava, a što je između ostalog imalo uticaj na njihovu finansijsku održivost.

Osnovni uzrok ovakvog stanja ogleda se u nespremnosti sistema da odgovori na epidemiju COVID-19, dok su neposredni uzroci nepostojanje sistema za aktivnu participaciju branitelja/ki ljudskih prava, onemogućavanje pristupa informacijama od javnog značaja i priroda njihovog delovanja, odnosno reagovanje na kršenja ljudskih prava.¹⁵²

¹⁵² Zaključak je izveden na osnovu podataka organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u anketiranju i drugih raspoloživih podataka.

NEGATIVNI ISHODI KOVID-19 NA BRANITELJI I BRANITELJKE LJUDSKIH PRAVA I SLED UZROKA

RIZIK PO OBAVLJANJE DELATNOSTI

Nemogućnost obavljanja
delatnosti i prihodovanja

Pretnje, napadi, zastrašivanja



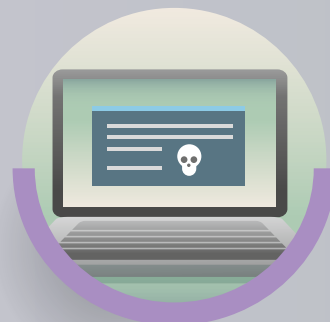
RIZIK PO OBAVLJANJE DELATNOSTI BRANITELJI I BRANITELJKE LJUDSKIH PRAVA

Negativni ishodi

**NEMOGUĆNOST
OBAVLJANJA
DELATNOSTI I
PRIHODOVANJA**



**PRETNJE, NAPADI,
ZASTRAŠIVANJA**



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Nepostojanje jasnih kriterijuma za izdavanje
dozvola za kretanje
Zabrana/ograničenje okupljanja
Obustava/ograničenje javnog prevoza
Neomogućavanje pristupa informacijama
od javnog značaja
Netransparentnost rada nadležnih institucija
Izostanak participacije u kreiranju mera i
donošenju odluka
Prekidanje/odlaganje projektnih aktivnosti
Preusmeravanje projektnog finansiranja na
COVID-19 odgovor

Zabrana/ograničenje kretanja
Nedostupnost informacija
Kontradiktornost dostupnih informacija
Praćenje poštovanja ljudskih prava
Reagovanje na kršenja ljudskih prava

Osnovni uzroci

Nepostojanje sistema za aktivnu participaciju
branitelja/ki ljudskih prava u kreiranju i
donošenju mera
Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na
svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neadekvatna međuresorna i međusektorska
saradnja
Izostanak adekvatne zaštite prava na
slobodan pristup informacijama od javnog
značaja

Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na svim
nivoima da odgovori na epidemiju
Nekažnjivost za pretnje, napade i zastrašivanja
branitelja/ki ljudskih prava

Strukturalni uzroci

Neprepoznavanje uloge i značaja branitelja/ki ljudskih prava za unapređenje poštovanja ljudskih prava i direktnu
pomoć grupama u najvećem riziku
Nedostatak političke volje za unapređenje položaja branitelja/ki ljudskih prava
Odsustvo društvenog dijaloga i smislene participacije na mnogim nivoima

9 UTICAJ KOVID-19 EPIDEMIJE I USVOJENIH MERA NA NOVINARE, NOVINARKE I MEDIJE



Veliki broj izveštaja i preporuka UN mehanizama za ljudska prava,¹⁵³ izveštaja regionalnih organizacija,¹⁵⁴ nezavisnih institucija¹⁵⁵ i civilnog sektora¹⁵⁶ u kontekstu opšteg stanja ljudskih prava, prepoznaje novinare/ke i medije kao posebno važnu i naročito ugroženu profesiju u Republici Srbiji.

Njihova ugroženost najviše se ogleda u različitim oblicima nasilja i pritisaka,¹⁵⁷ kao i nemogućnosti pristupa informacijama značajnim za objektivno i pravovremeno izveštavanje javnosti, a usled čega su izloženi i određenim ekonomskim rizicima.¹⁵⁸

Nasilje prema novinarima se manifestuje pritiscima, uvredljivim i nipodaštavajućim odnosom prema medijskim radnicima, direktnim pretnjama i fizičkim napadima na novinare.¹⁵⁹ Pored toga, česti su sudski postupci ili pretnje sudskim postupcima prema novi-

narima ili novinskim kućama, a koji takođe predstavljaju vid pritisaka i vode samo-cenzuri.¹⁶⁰ Ističe se da je neophodno omogućiti uživanje slobode izražavanja u najširem smislu, koje obuhvata i slobodu prenošenja informacija, između ostalog tako što bi se otklonile prepreke u vidu napada i pritisaka na novinare, odnosno tako što bi se osudili svi takvi postupci.¹⁶¹ Osim političkih, primetni su i ekonomski uticaji na slobodu izražavanja i medijske slobode, a koji se ogledaju u netransparentnosti vlasništva nad medijima i finansiranju medija pre svega na lokalnom nivou.¹⁶² Platforma Saveta Evrope za promociju zaštite novinarstva i bezbednosti novinara beleži porast broja napada i pretnji smrću, kao i da najčešće ovi napadi dolaze od javnih službenika.¹⁶³ Reporter bez granica beleže značajan pad u slobodi medija, te pozicioniraju Srbiju na 93. mestu u odnosu na prethodno 90. mesto na globalnoj skali država sa slobodom medija.¹⁶⁴

153 Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (CCPR/C/SRB/CO/3); Treći ciklus [Univerzalnog Periodičnog Pregleda Srbije](#), A/HRC/38/17

154 Komesarka za ljudska prava Saveta Evrope, Dunja Mijatovic, [Godišnji izveštaj o radu 2019](#); Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#); [Freedom House – Nations in Transit Report 2020](#); Freedom House – [Freedom in the World 2020 Report](#)

155 Zaštitnik građana, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#); Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#)

156 Građanske inicijative – [Tri slobode pod lupom](#); Komitet pravika za ljudska prava - YUCOM, [LJUDSKA PRAVA I COVID-19 – Sloboda mišljenja i izražavanja, sloboda medija, pravo na obaveštenost](#); Beogradski centar za ljudska prava, [Ljudska prava u Srbiji 2019](#)

157 Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (CCPR/C/SRB/CO/3); Treći ciklus [Univerzalnog Periodičnog Pregleda Srbije](#), A/HRC/38/17

158 Zaštitnik građana, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#); Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#); [Freedom House – Nations in Transit Report 2020](#); Freedom House – [Freedom in the World 2020 Report](#)

159 Zaštitnik građana, [Redovan godišnji izveštaj, 2019](#)

160 Freedom House – [Freedom in the World 2020 Report](#)

161 Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#)

162 Izveštaj o progresu u pristupnim pregovorima Republike Srbije sa Evropskom Unijom, Evropska Komisija, [Izveštaj za Srbiju 2019](#)

163 Platforma za promociju zaštite novinarstva i bezbednosti novinara, Savet Evrope, [Godišnji izveštaj 2020](#)

164 Reporter bez granica, [Svetski indeks slobode medija 2020](#)

Na globalnom nivou se apeluje da je slobodan protok informacija od vitalnog značaja u borbi protiv COVID-19,¹⁶⁵ te da novinarima/kama i medijima treba obezbediti nesmetan rad u cilju pravovremenog i profesionalnog obaveštavanja javnosti o svim važnim činjenicama vezanim za COVID-19 i odgovoru države na zdravstvenu situaciju, ali i da je važno preventivno i reaktivno delovati u slučajevima širenja neproverenih i lažnih vesti.¹⁶⁶

Osnovna upozorenja i preporuke u vezi sa slobodom izražavanja, kao i pravima i položajem novinara/ki i medija, a koje su upućene od strane međunarodnih tela i mehanizama za ljudska prava u situaciji COVID-19 pandemije i hitnog reagovanja.¹⁶⁷

1. Slobodan protok informacija od javnog značaja – omogućiti pravovremen pristup informacijama od javnog značaja, učiniti dostupnim najširoj populaciji informacije u vezi sa preventivnim merama zaštite.

2. Neometan rad novinara/ki i medija – sprečiti napade i pretnje novinarima i medijskim radnicima i podržavati njihov rad u cilju omogućavanja slobodnog protoka informacija od javnog značaja.

Tokom juna 2020. godine, organizacije civilnog društva koje se bave promovisanjem slobode izražavanja, zaštitom prava novinara/ki i medijskih sloboda, učestvovala su u istraživanju o uticaju epidemije COVID-19 u Srbiji na rad novinara/ki i medija.

Kao osnovne rizike sa kojima su se suočavali novinari, novinarke i mediji u svom radu pre izbijanja epidemije izazvane koronavirusom, 85,71% organizacija civilnog društva navodi rizike u oblastima pristupa informacijama i obaveštavanja, a u istom procentu prepoznaju i rizike po obavljanje delatnosti, u vidu pretnji, napada i zastrašivanja, kao i finansijski odnosno egzistencijalni rizik. 71,43% organizacija prepoznaje da se novinari, novinarke i mediji nalaze u riziku pri ostvarivanju prava na pristup pravdi.

165 Visoka komesarka Ujedinjenih nacija za ljudska prava Michelle Bachelet, *Statement Bachelet alarmed by media clampdowns, says public has right to know about COVID-19*, 24. april 2020.

166 OHCHR: [COVID-19 Guidance](#)

167 David Kaye, Specijalni izvestilac za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja, *COVID-19 pandemic exposes repression of free expression and right to information worldwide*; i izveštaj *Disease pandemics and the freedom of opinion and expression*, A/HRC/44/49, 23. april 2020.

Tabela: Oblasti u kojima je, prema mišljenju organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u istraživanju, došlo do povećanja rizika tokom trajanja COVID-19 epidemije:

OBLAST	PROCENAT ORGANIZACIJA KOJI SMATRA DA SE RIZIK POJAČAO TOKOM TRAJANJA COVID-19 EPIDEMIJE
Rizik po obavljanje delatnosti/Pretnje/Napadi/ Zastrasivanje/Nemogućnost obavljanja novinarskog posla	85,71%
Nepristupačnost informacija od javnog značaja i obaveštavanja/Cenzura informacija	71,43%
Finansijski/Egzistencijalni rizik	57,14%
Pristup pravdi/Pravično suđenje/Pravna zaštita	57,14%

NOVINARI, NOVINARKE I MEDIJI

Većina organizacija civilnog društva (ukupno 85,72%) smatra da je uticaj mera Vlade u toku vanrednog stanja i epidemije COVID-19 na prava i položaj novinara/ki i medija negativan (**veoma negativan 42,86% i negativan 42,86%**), dok 14,29% procenjuje uticaj mera kao veoma pozitivan.



Od ukupnog broja organizacija, 71,43% smatra da nije svim novinarima/kama i medijima je pod jednakim uslovima bilo omogućeno da neometano obavljaju svoj posao tokom vanrednog stanja.



U vezi sa jednakim uslovima i mogućnostima za pristup informacijama od javnog značaja tokom epidemije COVID-19, 71,43% organizacija civilnog društva smatra da nije svim novinarima/kama i medijima bio pod jednakim uslovima omogućen pristup informacijama od javnog značaja.



Mediji i novinari/ke u Republici Srbiji su u negativnom riziku po obavljanje delatnosti, iz razloga česte izloženosti napadima, pretnjama, zastrašivanjima, ali i nepristupačnosti informacija od značaja za obavljanje novinarskog posla.

Prema navodima organizacija civilnog društva, mnoge mere uvedene tokom epidemije COVID-19 u Srbiji nisu bile proporcionalne, niti usmerene na slobodan protok informacija, a što je izuzetno značajno u situacijama ugroženosti javnog zdravlja.

Osnovni uzrok ovakvog stanja ogleda se u nespremnosti sistema da odgovori na epidemiju COVID-19, dok su neposredni uzroci neomogućavanje pristupa informacijama, odnosno netransparentnost rada nadležnih institucija i kontradiktornost dostupnih informacija.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Zaključak je izveden na osnovu podataka organizacija civilnog društva koje su učestvovalе u anketiranju i drugih raspoloživih podataka.

Organizacije civilnog društva u 85,71% slučajeva smatraju da je zabrana kretanja tokom vanrednog stanja uticala na rad novinara/ki, dok 57,14% smatra da nije svim novinarima/kama bilo jednako omogućeno dobijanje dozvola za kretanje tokom vanrednog stanja.

Rizik po obavljanje delatnosti, a koji uključuje pretnje, napade, zastrašivanja i druge načine kojima se onemogućava obavljanje novinarske profesije, kao i **nepristupačnost informacija od javnog značaja**, navedeni su kao ključni rizici koji su se pojačali tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju izazvanu COVID-19. Prema informacijama od organizacija civilnog društva, novinarima je u većoj meri nego inače uskraćen pristup informacijama od javnog značaja za izveštavanje u doba epidemije. Pojedini novinari su privedeni, nekima je prećeno hapšenjem, dok su neki targetirani kao neprijatelji lekara u Srbiji.¹⁶⁹ Organizacije civilnog društva beleže značajan porast u broju slučajeva kršenja slobode izražavanja u Srbiji tokom vanrednog stanja, pre svega u kontekstu nemogućnosti pristupa novinara/ki informacijama od javnog značaja kroz ograničenje pristupa konferencijama, odnosno održavanjem konferencija bez prisustva medija, ali i porast napada na novinare/ke i

medije.¹⁷⁰ Takođe, organizacije navode da su bili učestali i napadi na društvenim mrežama.

Tokom trajanja vanrednog stanja, Vlada Republike Srbije je donela Zaključak o informisanju stanovništva o stanju i posledicama zarazne bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2,¹⁷¹ a kojim je utvrđena isključiva nadležnost Kriznog štaba za suzbijanje zarazne bolesti za obaveštavanje javnosti o stanju i posledicama zaraze. Navedeni zaključak je uveo zabranu pružanja informacija u vezi sa javnozdravstvenim kretanjima od strane bilo kog drugog organa ili ustanove. Navedeni Zaključak Vlade Republike Srbije je ubrzo po donošenju povučen,¹⁷² pod pritiskom reakcija novinarskih udruženja, brojnih organizacija civilnog društva, ali i međunarodnih organizacija,¹⁷³ koji su isticali da ovaj akt može imati značajan uticaj na sužavanje slobodnog protoka informacija koje je izuzetno važno u situacijama ugroženosti javnog zdravlja.¹⁷⁴

169 Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), Saopštenje: *Ozbiljno ugrožena sloboda izražavanja, bezbednost novinara i protok informacija*, 3. april 2020; Novinarska platforma Saveta Evrope beleži 8 napada na novinare u 2020. godini, između ostalog hapšenja, zastrašivanja, ali i pretnje smrću, [Platforma za promociju zaštite novinarstva i bezbednosti novinara](#), Savet Evrope

170 Građanske inicijative, Platforma *Tri slobode pod lupom*

171 Zaključak o informisanju stanovništva o stanju i posledicama zarazne bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2, 48/2020-8

172 Zaključak Vlade o prestanku važenja Zaključka o informisanju stanovništva o stanju i posledicama zarazne bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2, 50/2020-10

173 Predstavnik za slobodu medija i šef Misije Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u Srbiji, [Saopštenje](#)

174 Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, *Ljudska prava i COVID-19: Analiza izmene pravnog okvira tokom vanrednog stanja i uticaj na uživanje ljudskih prava*

Finansijski rizik po novinare/ke i medije je takođe prepoznat kao pojačan u periodu preduzimanja mera u cilju borbe sa epidemijom COVID-19. Veliki broj oglašivača je povukao svoja sredstva, što je u značajnoj meri oslabilo ekonomsku održivost medijskih kuća. Novinari/ke i mediji koji žive od projektnog finansiranja su takođe trpeli posledice smanjenja finansijskih sredstava, s obzirom da se značajan deo finansiranja preusmeravao na direktne podrške zdravstvenom sistemu u Republici Srbiji. Takođe, ističe se posebno težak položaj novinara/ki i medija u manjim sredinama, koji se inače bore sa finansijskom održivošću, a na koje je COVID-19 imao veoma negativne finansijske posledice.

Rizici po **pristup pravdi, pravično suđenje i pravnu zaštitu** novinara se takođe ističu kao pojačani u periodu vanrednog stanja i COVID-19 epidemije u Republici Srbiji. Beleži se primer krivične prijave protiv novinarke za izvršenje krivičnog dela izazivanja panike i nereda zbog objavljenog teksta o nedostajućoj zaštiti za zaposlene u Kliničkom centru Vojvodine. Krivična prijava protiv novinarke je naknadno odbačena.¹⁷⁵ Takođe, uhapšeni su kameraman i novinar zrenjaninske televizije KTV, pod sumnjom da su izvršili krivično delo nepostupanje po zdravstvenim propisima u vreme epidemije, a kojima je određen pritvor i oduzeta oprema. Iako se ne radi o sredstvu za izvršenje krivičnog dela, već o opremi za rad, kamera i telefon nisu vraćeni televizijskoj ekipi nakon puštanja iz pritvora.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, *Ljudska prava i COVID-19: Analiza izmene pravnog okvira tokom vanrednog stanja i uticaj na uživanje ljudskih prava*

¹⁷⁶ Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, *Ljudska prava i COVID-19: Analiza izmene pravnog okvira tokom vanrednog stanja i uticaj na uživanje ljudskih prava*

NEGATIVNI ISHODI KOVID-19 NA NOVINARE/KE I MEDIJE I SLED UZROKA

RIZIK PO OBAVLJANJE DELATNOSTI

Nemogućnost profesionalnog
izveštavanja

Nemogućnost prihodovanja



Negativni ishodi

NEMOGUĆNOST PROFESIONALNOG IZVEŠTAVANJA



NEMOGUĆNOST PRIHODOVANJA



Neposredni uzroci

Zabrana/ograničenje kretanja
Zabrana/ograničenje okupljanja
Obustava/ograničenje javnog prevoza
Nepristupačnost informacija od javnog značaja
Netransparentnost rada nadležnih institucija
Kontradiktornost dostupnih informacija
Učestale pretnje, napadi i zastrašivanja
medijskih radnika

Zabrana/ograničenje kretanja
Zabrana/ograničenje okupljanja
Obustava/ograničenje javnog prevoza
Nepristupačnost informacija od javnog značaja
Povlačenje oglašivača
Preusmeravanje projektnog finansiranja

Osnovni uzroci

Nekažnjivost za napade, pretnje i zastrašivanje
medijskih radnika
Izostanak zaštite prava na slobodan pristup
informacijama
Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na
svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neadekvatna međuresorna i međusektorska
saradnja

Izostanak zaštite prava na slobodan pristup
informacijama od javnog značaja
Nedovoljni kapaciteti i nespremnost države na
svim nivoima da odgovori na epidemiju
Neadekvatna međuresorna i međusektorska
saradnja

Strukturalni uzroci

Nedostatak političke volje za unapređenje poštovanja prava na pristup informacijama i medijskih sloboda
Netransparentnost vlasništva nad medijima i finansiranja medijskih kuća
Nepotpuna usklađenost sa međunarodnim standardima

10

SIROMAŠTVO U REPUBLICI SRBIJI

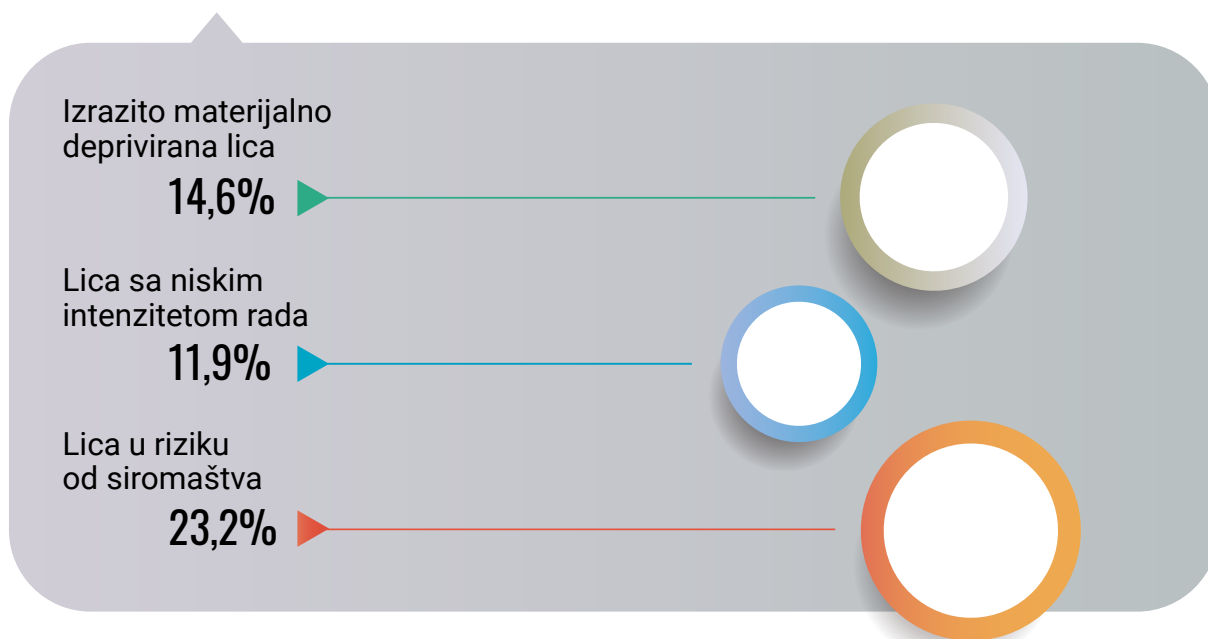


Globalna kriza izazvana pandemijom COVID-19 donela je brojne zdravstvene i socio-ekonomske izazove na koje je potrebno naći adekvatne odgovore kako bi se umanjio uticaj pandemije na siromaštvo u kriznom i postkriznom periodu. Koliko će snažno pandemija uticati na rast siromaštva u određenoj zemlji zavisi pre svega od uticaja pandemije na ekonomsku aktivnost, broja ljudi koji žive blizu linije siromaštva kao i od raspodele prihoda unutar zemlje.¹⁷⁷

Siromaštvo u Republici Srbiji

U zavisnosti od pokazatelja i primenjene metodologije varira i broj siromašnih u Republici Srbiji. Prema podacima dobijenim u okviru Ankete o prihodima i uslovima života (The Survey on Income and Living Conditions)¹⁷⁸, **31,7% stanovništva Republike Srbije (2,18 miliona) izloženo je riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti** što je znatno iznad vrednosti proseka 28 zemalja EU (21,7%). Posmatrano prema faktorima rizika, ukupno 23,2% (1,59 miliona) stanovništva Republike Srbije je **u riziku od siromaštva**¹⁷⁹, 14,6% (1 milion) je izrazito materijalno deprivirano i 11,9%

Formiranje stope rizika siromaštva ili socijalne isključenosti u Republici Srbiji, 2019, %



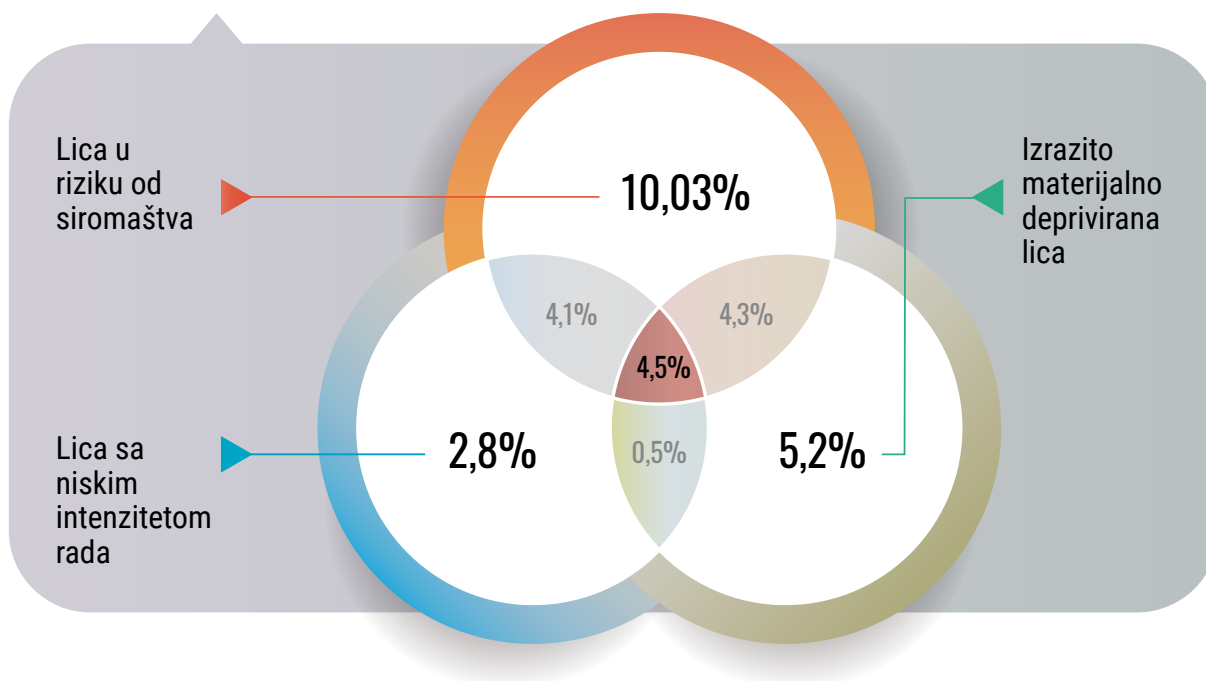
¹⁷⁷ Dostupno na:

<https://blogs.worldbank.org/opendata/impact-covid-19-coronavirus-global-poverty-why-sub-saharan-africa-might-be-region-hardest>

¹⁷⁸ SILC Republički zavod za statistiku, 2019

¹⁷⁹ Lica čiji je dohodak po potrošačkoj jedinici manji od 60% medijane ekvivalentnog dohotka u ukupnoj populaciji.

Formiranje stope rizika siromaštva ili socijalne isključenosti u Republici Srbiji, 2019, %



živi u domaćinstvima sa niskim intenzitetom rada (0,81 milion). Prema pokazateljima **subjektivnog siromaštva** 46,7% građana/ki izjavljuje da teško ili veoma teško „sastavlja kraj sa krajem”, što je duplo više od broja onih koji su u riziku od siromaštva (23,2%).

Ispod linije apsolutnog siromaštva živi oko 486.166 stanovnika Republike Srbije. Ovi podaci dobijeni su na osnovu Ankete o potrošnji domaćinstva koju kvartalno sprovodi Republički zavod za statistiku, a koji pokazuju da 7% od ukupnog broja stanovnika Republike Srbije ne može da zadovolji osnovne potrebe.¹⁸⁰

U Republici Srbiji postoji značajna koncentracija stanovništva blizu linije siromaštva. Tako bi povećanje linije siromaštva (koja je u 2018. godini po potrošačkoj jedinici na mesečnom nivou iznosila 12.286 din) za samo 5% dovelo novih 70.000 građana/ki u stanje apsolutnog siromaštva, a povećanje linije siromaštva za 10% dovelo bi do čak 147.000 „novo siromašnih”.¹⁸¹

¹⁸⁰ Dostupno na: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/statistika-siromastva/apsolutno-siromastvo/>

¹⁸¹ Procena na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku iz decilne raspodele potrošnje i prihoda u Republici Srbiji za 2018. godinu.

Na osnovu analize profila apsolutnog i relativnog siromaštva, u Republici Srbiji izrazito ugroženi su nezaposleni, lica bez obrazovanja, višečlana domaćinstva i oni koji žive van gradskih naselja. U okviru anketnog istraživanja, Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, subjektivna procena pripadnika/ca ranjivih grupa (starija lica, samohrani roditelji, Romi i Romkinje, nezaposleni mladi, osobe u situaciji beskućništva, osobe sa invaliditetom, žene koje su pretrpele partnersko nasilje, LGBTI osobe, izbegla i interno-raseljena lica i migranti) je da se njihov životni standard tokom epidemije nije promenio ili da je blago pogoršan. Najveći broj pripadnika/ca ranjivih grupa učesnika/ca u ovoj anketi istaklo je da tokom epidemije kupuje jeftinije proizvode, kao i da je udeo potrošnje na hranu i piće između 60% i 80% ukupne potrošnje.¹⁸² Prema rezultatima istraživanja COVID-19 i rad u neformalnoj ekonomiji sprovedenog od strane agencije Ipsos Strategic Marketing¹⁸³ 80% anketiranih sakupljača sekundarnih sirovina nije obavljalo svoj posao ili ga je obavljalo povremeno u toku vanrednog stanja, što se odrazilo na zarade. U teškoj finansijskoj situaciji u odnosu na period pre koronavirusa našlo se čak 86% lica koja se bave sakupljanjem sekundarnih sirovina.

Srbija je zemlja rastućih razlika između najsiromašnijih i najbogatijih. Raspodela prihoda i raspodela potrošnje među 10% najbogatijih i 10% najsiromašnijih u Srbiji 2018.¹⁸⁴ godine pokazuje da je **prosečna potrošnja** desetog decila (10% stanovništva s najvećim prihodima) šest i po puta veća od potrošnje prvog decila (10% najsiromašnijih). Ne samo da raste diskrepanca već se beleži i nominalni pad prosečne potrošnje prvih pet decila (50% najsiromašnijih u

Srbiji). I **raspodela prihoda** beleži negativan trend; 10% najsiromašnijeg stanovništva dodatno je smanjilo svoj udeo u ukupnim ostvarenim prihodima: 2,6% u 2018. godini naspram 3,1% u 2017. S druge strane, 10% najbogatijeg stanovništva uvećalo je svoj udeo u ukupno ostvarenim prihodima u Republici Srbiji od 20,0% u 2017. na 23,8% u 2018. I u pogledu **strukture izvora prihoda** unutar najsiromašnijeg decila situacija se dodatno pogoršala - u 2017. godini prihod od

182 Anketnim istraživanjem obuhvaćeno je 2000 pripadnika/ca ranjivih grupa u 7 jedinica lokalnih samouprava (JLS) u Srbiji.

Raspodela ispitanika/ca u odnosu na JLS i ranjive grupe bila je: u Beogradu, Novom Sadu i Nišu obuhvaćeno je 1000 pripadnika/ca ranjivih grupa (200 starijih lica, 150 osoba sa invaliditetom, 100 LGBTI osoba, 150 samohranih roditelja, 200 osoba u situaciji beskućništva, 100 žena koje su pretrpele partnersko nasilje, 100 migranata, 100 interno-raseljenih lica); u Kruševcu i Trsteniku obuhvaćeno je 200 mladih predstavnika ranjivih grupa i u Vranju i Bujanovcu obuhvaćeno je 200 Roma i Romkinja. Anketno istraživanje je realizovano u julu mesecu 2020 godine i odnosi se na period od marta do jula 2020. godine.

183 Istraživanje je sprovedeno na zahtev Tima Ujedinjenih nacija za ljudska prava i uz podršku Kancelarije Visoke komesarke UN za ljudska prava. Istraživanjem su obuhvaćeni radnici/ce u neformalnoj ekonomiji uz poseban osvrt na sakupljače sekundarnih sirovina, OHCHR& Ipsos Public Affairs, jun/jul 2020.

184 Decilna analiza je postupak kojim se ekvivalentna potrošnja/prihod svih domaćinstava ili pojedinaca rangira od najniže ka najvišoj. Tako rangirana domaćinstva/pojedinci dele se u deset jednakih grupa. U prvom decilu nalaze se domaćinstva/pojedinci čija je ekvivalentna potrošnja/prihod najniža (najsirašnja domaćinstva), a u desetom decilu su domaćinstva/pojedinci čija je ekvivalentna potrošnja/prihod najviši (najbogatija domaćinstva).

zarade je bio glavni izvor prihoda za skoro trećinu građana (32,4%) da bi se za samo godinu dana ovaj udeo

drastično smanjio na samo jednu četvrtinu (25,1%) građana.

Tokom COVID-19 epidemije posebno su u riziku od siromaštva domaćinstva čiji članovi ostvaruju prihode u okviru neformalne ekonomije. Među ovim licima najveći broj čine osobe starosti od 30 do 44 godine, najčešće imaju srednju stručnu spremu, dominantno žive u urbanim sredinama i domaćinstvima sa najčešće 4 članova ukupno i 2 izdržavana člana od prihoda ostvarenih u okviru neformalne ekonomije radeći za poslodavca.¹⁸⁵ Lica koja se bave sakupljanjem sekundarnih sirovina najčešće imaju između 30 i 44 godine i među njima je najviše osoba sa osnovnim obrazovanjem, dominantno žive u urbanim sredinama i domaćinstvima sa 7 i više članova i istim brojem izdržavanih članova od prihoda ostvarenog kroz neformalni rad „za sebe” tj bez poslodavca.¹⁸⁶

Osnovnim programom zaštite siromašnih u Republici Srbiji novčanom socijalnom pomoći (NSP) je obuhvaćeno nešto manje od 100.000 porodica ili blizu 250.000 lica¹⁸⁷ što je daleko manji broj od broja siromašnih po bilo kom kriterijumu siromaštva. Uzi-
majući u obzir da se značajan deo populacije nalazi neposredno iznad apsolutne linije siromaštva, da su u konstatnom riziku od gubitka ili smanjenja prihoda, dodatnom zdravstvenom riziku i riziku od ispadanja iz obrazovnog sistema u vreme krize nalik ovoj uslovljenoj pandemijom COVID-19, potreba za targetiranim merama Vlade je od suštinske i urgentne važnosti.

Mere Vlade tokom vanrednog stanja

Srbija tokom krize nije povećala adekvatnost ili obuhvat programa koji su usmereni na najsiriomašnije i

najranjivije delove stanovništva. Mere koje je vlada Republike Srbije preduzela zarad umenjenja negativnih efekata krize izazvane pandemijom COVID-19 nisu uzele u obzir (dodatnu) ranjivost ionako osetljivih grupa¹⁸⁸. Srbija je jedna od 5 zemalja koja se opredelila za univerzalnu jednokratnu pomoć svojim punoletnim građanima¹⁸⁹ u iznosu od 100EUR¹⁹⁰ sa čijom je isplatom otpočeto skoro 3 meseca nakon proglašenja epidemije¹⁹¹. Ovakav vid jednokratne finansijske pomoći punoletnim građanima rezultirale su time da su porodice sa decom dobile manje iznose pomoći po članu domaćinstva u odnosu na porodice bez dece. Pored toga, jednokratna pomoć u iznosu od 4.000 dinara bila je dodeljena „korisnicima penzija, korisnicima privremene naknade i deci sa invaliditetom koji primaju naknadu preko Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje (PIO)”¹⁹² **Vlada i resorna ministarstva su**

185 Uticaj epidemije COVID-19 na položaj i prava radnika i radnica u Srbiji uz poseban osvrt na radnike i radnice na prvoj liniji i u neformalnoj ekonomiji i višestruko pogođene kategorije; Sarita Bradaš, Mario Reljanović, Ivan Sekulović, OHCHR&FCD, 2020

186 Ibid

187 Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2018. godinu, Republički zavod za socijalnu zaštitu

188 Podaci pokazuju da u najugroženije stanovništvo spadaju: deca do 14 godina starosti, mladi (15-24 godine), višečlana domaćinstva, stanovnici vengradskih sredina, lica koja žive u domaćinstvima u kojima nosioci domaćinstva imaju nizak nivo obrazovanja, lica koja žive u domaćinstvima u kojima su nosioci nezaposleni ili van tržišta rada. Izvor:

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/statistika-siromastva/ko-su-siromasni-u-srbiji/>

189 http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Mreze_socijalne_sigurnosti_u_vreme_Covid-19_krize.pdf

190 <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/60/1/reg>

191 <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2020/23/1/reg>

192 <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/korisnicima-rf-pio-jednokratna-pomoc-4000-dinara>

doneli set mera kojima je olakšano ostvarivanje prava iz domena socijalne zaštite. Tako je na predlog Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (MZRBSP) Vlada donela Zaključak¹⁹³ da se korisnicima prava na socijalna davanja to pravo automatski produžava dok traje vanredno stanje. Doneti Zaključak odnosio se na novčanu socijalnu pomoć,

dodatak za pomoć i negu drugog lica, uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica, dečiji dodatak, naknadu zarade za vreme odsustva sa rada radi posebne nege deteta i na ostale naknade po osnovu posebne nege deteta, po propisima u oblasti socijalne zaštite i finansijske podrške porodici sa decom¹⁹⁴.

U okviru anketnog istraživanja, Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, pripadnici/e ranjivih grupa (starija lica, samohrani roditelji, Romi i Romkinje, nezaposleni mladi, osobe u situaciji beskućništva, osobe sa invaliditetom, žene koje su pretrpele partnersko nasilje, LGBTI osobe, izbegla i interno-raseljena lica i migranti) istakli su da im je tokom epidemije najznačajnija podrška kontinuirano ostvarivanje prava na socijalne transfere. Najveći broj pripadnika/ca ranjivih grupa učesnika/ca u ovoj anketi navelo je da se tokom epidemije za podršku najviše oslanjalo na porodicu, prijatelje i bližu okolinu.¹⁹⁵

Pretpostavlja se da su socijalna distanca i ograničeno kretanje tokom vanrednog stanja imale negativan efekat na dostupnost i rasprostranjenost usluga socijalne zaštite. Dok se obuhvat smanjivao, tražnja za rezidencijalnim i uslugama u zajednici je porasla pogotovo u uslovima zabrane kretanja. U pojedinim sredinama paralelno sa privremenim zatvaranjem usluga, porastao je broj volontera. Paradoksalno je da su dnevni boravci ili pomoć u kući prestali sa radom, te da su umesto akreditovanih neposrednih pružalaca usluga, angažovani volonteri, često i bez dodatne podrške i osiguranja kvaliteta rada.¹⁹⁶

Država je donela set ekonomskih mera za podršku likvidnosti učesnika na tržištu koja je bila dostupna svim preduzećima bez obzira na njihovu delatnost i veličinu¹⁹⁷. Deo mera se odnosio na subvencije za plate

zaposlenih i odlaganje plaćanja poreza i/ili doprinosa za socijalno osiguranje zaposlenih radi izbegavanja otpuštanja tokom epidemije, što je svakako doprinelo prevenciji širenja i produbljivanja siromaštva. Međutim, za ostala radno angažovana lica po svim drugim osnovama osim ugovora o radu, preduzeća nisu bila u mogućnosti da dobiju subvenciju. Pored nesporne podrške u očuvanju radnih mesta, pretpostavka je da su ove mere dovele do toga da manje kvalifikovani, radno angažovani na privremenim i povremenim poslovima kao i u neformalnoj ekonomiji, i naročito žene budu u većoj meri pogođeni novonastalom situacijom. Ako se uporedi broj nazaposlenih na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) u martu 2020. i u junu 2020.¹⁹⁸ očigledan je porast broja evidentiranih za 12.929 od čega 9.250 ili 71,5% čine žene.

¹⁹³ <https://www.srbija.gov.rs/prikaz/454260>

¹⁹⁴ <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/produzava-se-isplata-prava-na-socijalna-davanja-na-osnovu-ranije-donetih-resenja>

¹⁹⁵ Anketnim istraživanjem obuhvaćeno je 2000 pripadnika/ca ranjivih grupa u 7 jedinica lokalnih samouprava u Srbiji.

¹⁹⁶ http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Mreze_socijalne_sigurnosti_u_vreme_Covid-19_krize.pdf

¹⁹⁷ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/54/4/reg>

¹⁹⁸ Statistički bilteni NSZ, 2020. godina http://www.nsz.gov.rs/live/dokumenti/statisti_ki_bilteni_nsz_-_2020_.godina.cid63336

PREDLOG MERA ZA PREVENCIJU I ODGOVOR NA DODATNE RANJIVOSTI IZAZVANE KOVID-19 EPIDEMIJOM



ROMI I ROMKINJE

HITNE (NEPOSREDNE) PREPORUKE

Obezbediti Romima i Romkinjama iz podstandardnih naselja redovno snabdevanje čistom vodom za piće i održavanje higijene, uključujući higijenske pakete za žene.

Obezbediti romskoj deci da nesmetano prate online nastavu, što uključuje obezbeđenje svih tehničkih preduslova i opreme za praćenje nastave onoj deci kojoj je potrebno.

Osigurati da informisanje Roma i Romkinja iz podstandardnih naselja u vezi sa epidemijom COVID-19 i uvedenim merama, kao i sve druge informacije u vezi sa javnim zdravljem budu emitovane kroz što širi krug medija i dostupne u različitim formatima i jezicima, uključujući i kroz rad mobilnih timova za inkluziju Roma i Romkinja na lokalnom nivou, zdravstvenih medijatorki i organizacija civilnog društva.

U planiranje svih mera u vezi sa situacijom povodom epidemije COVID-19 uključiti Rome i Romkinje, organizacije civilnog društva koje se bave romskim pitanjima, ženske romske organizacije i roditelje romske dece.

Obezbediti Romima i Romkinjama nesmetano ostvarivanje prava na novčanu socijalnu pomoć i jednokratnu pomoć.

Osigurati finansijsku i drugu pomoć i podršku Romima i Romkinjama koji usled epidemije i mera zaštite javnog zdravlja ne ostvaruju prihode u neformalnoj ekonomiji i ne mogu da zadovolje osnovne životne potrebe.

Obezbediti Romima i Romkinjama nesmetan i ravnopravan pristup zdravstvenoj zaštiti, uključujući usluge zaštite reproduktivnog zdravlja i osigurati kontinuiran rad zdravstvenih medijatorki.

Obezbediti redovno snabdevanje zaštitnom opremom najugroženijih Roma i Romkinja, posebno stanovnika/ca podstandardnih naselja koji se bave sakupljanjem sekundarnih sirovina.

SREDNJOROČNE (SYSTEMSKE) PREPORUKE

Planirati kontinuirano unapređenje pristupa osnovnoj infrastrukturi i uslugama Romima i Romkinjama iz podstandardnih naselja, uz njihovu aktivnu participaciju.

Obezbeđenje odgovarajućih budžetskih sredstava na nacionalnom i lokalnom nivou za rešavanje systemske nezaposlenosti i poboljšanje položaja Roma i Romkinja.

Adresirati systemske deficite u sprovođenju politika koje doprinose unapređenju položaja Roma i Romkinja kroz doslednu implementaciju ciljeva iz usvojene Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji i usvajanje novog Akcionog plana.



MLADI

HITNE (NEPOSREDNE) PREPORUKE

Osigurati finansijsku i drugu pomoć i podršku mladim ženama i muškarcima koji usled epidemije i mera zaštite javnog zdravlja ne ostvaruju prihode u neformalnoj ekonomiji i ne mogu da zadovolje osnovne životne potrebe.

Obezbediti mladim ženama i muškarcima da nesmetano prate online nastavu, što uključuje obezbeđenje svih tehničkih preduslova i opreme za praćenje nastave svima kojima je potrebno.

Obezbediti mladim ženama i muškarcima pristup redovnim zdravstvenim terapijama, uključujući i usluge zaštite reproduktivnog zdravlja, pregledima i psihološkoj podršci tokom COVID-19 epidemije, posebno mladima sa invaliditetom, mladima koji žive sa HIV, transrodnim mladim osobama, hroničnim bolesnicima.

Osigurati da informisanje mladih žena i muškaraca u vezi sa epidemijom COVID-19 i uvedenim merama, kao i sve druge informacije u vezi sa javnim zdravljem budu emitovane kroz što širi krug medija i društvenih mreža i dostupne u različitim formatima i sprečiti stigmatizaciju mladih u sredstvima javnog informisanja kao glavnim prenosiocima zaraze.

SREDNJOROČNE (SYSTEMSKE) PREPORUKE

Obezbeđenje odgovarajućih budžetskih sredstava za povećanje zaposlenosti mladih žena i muškaraca u formalnoj ekonomiji i unapređenje njihovog položaja.

Obezbediti aktivno uključivanje i učešće mladih žena i muškaraca i organizacija civilnog društva koje se bave mladima u kreiranje svih politika koje se tiču mladih i donošenje odluka na svim nivoima.

Adresirati systemske deficite u sprovođenju politika koje doprinose unapređenju položaja mladih žena i muškaraca kroz doslednu implementaciju ciljeva iz usvojene Strategije za mlade i usvajanje novog akcionog plana.



BESKUĆNICI I BESKUĆNICE

HITNE (NEPOSREDNE) PREPORUKE

Obezbediti redovno snabdevanje beskućnika i beskućnica čistom vodom za piće i održavanje lične higijene, uključujući obezbeđivanje higijenskih paketa za žene.

Obezbediti redovno snabdevanje beskućnika i beskućnica zaštitnom opremom i dezinfekcionim sredstvima.

Obezbediti dodatne kapacitete prihvatilišta za smeštaj beskućnika i beskućnica i unaprediti njihov pristup osnovnim uslugama.

Objediniti baze podataka centara za socijalni rad i organizacija civilnog društva o beskućnicima i beskućnicama i osigurati im nesmetan pristup narodnim kuhinjama.

Osigurati da informisanje beskućnika i beskućnica u vezi sa epidemijom COVID-19 i uvedenim merama, kao i sve druge informacije u vezi sa javnim zdravljem budu dostupne u različitim formatima, uključujući i kroz rad organizacija civilnog društva na terenu.

U planiranje svih mera u vezi sa situacijom povodom epidemije COVID-19 uključiti i organizacije civilnog društva koje se bave položajem i pravima beskućnika i beskućnica.

Osigurati finansijsku i drugu pomoć i podršku beskućnicima i beskućnicama koji usled epidemije i mera zaštite javnog zdravlja ne ostvaruju prihode u neformalnoj ekonomiji i ne mogu da zadovolje osnovne životne potrebe.

SREDNJOROČNE (SYSTEMSKE) PREPORUKE

Obezbeđenje odgovarajućih budžetskih sredstava za povećanje smeštajnih kapaciteta prihvatilišta za beskućnike i beskućnice.

Planirati kontinuirano unapređenje položaja i pristupa osnovnim uslugama beskućnika i beskućnica.



LGBTI OSOBE

HITNE (NEPOSREDNE) PREPORUKE

Osigurati adekvatnu i pravovremenu reakciju nadležnih institucija u slučajevima prijava nasilja prema LGBTI osobama i obezbediti kontinuiranu psiho-socijalnu podršku LGBTI osobama na lokalnom nivou (SOS telefoni, prihvatni centri).

Osigurati finansijsku i drugu pomoć i podršku LGBTI osobama koji usled epidemije i mera zaštite javnog zdravlja ne ostvaruju prihode u neformalnoj ekonomiji i ne mogu da zadovolje osnovne životne potrebe.

Decentralizovati sistem zaštite i podrške za transrodne osobe i obezbediti transrodnim osobama pristup redovnim zdravstvenim terapijama, pregledima i psiho-loškoj podršci tokom COVID-19 epidemije.

Obezbediti transrodnim osobama pribavljanje i izmenu ličnih i drugih dokumenata.

SREDNJOROČNE (SYSTEMSKE) PREPORUKE

Uskladiti nacionalni pravni okvir sa standardima ljudskih prava LGBTI osoba u cilju sprečavanja diskriminacije LGBTI osoba na radu i u vezi sa radom, u zdravstvu, prosveti, pred upravnim organima, te dovesti do šire destigmatizacije LGBTI osoba u Republici Srbiji.

Prepoznati LGBTI osobe u lokalnim akcionim planovima, sa ciljem destigmatizacije i sprečavanja diskriminacije LGBTI osoba na nivou jedinica lokalnih samouprava.



Obezbediti aktivno uključivanje i učešće LGBTI osoba u kreiranju svih politika koje se njih tiču i u donošenju odluka kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou.

OSOBE SA INVALIDITETOM

HITNE (NEPOSREDNE) PREPORUKE

Obezbediti ženama i muškarcima sa invaliditetom pristup redovnim zdravstvenim terapijama tokom COVID-19 epidemije, uključujući usluge zaštite reproduktivnog zdravlja, pristupačne zdravstvene usluge i objekte u vezi sa lečenjem od COVID-19 za osobe sa invaliditetom i jasne i efikasne procedure smeštaja dece sa invaliditetom i njihovih roditelja, kao i odraslih sa invaliditetom u bolnice tokom lečenja.

U planiranje svih mera u vezi sa situacijom povodom epidemije COVID-19 uključiti žene i muškarce sa invaliditetom, organizacije civilnog društva, organizacije osoba sa invaliditetom, organizacije žena sa invaliditetom i roditelje dece sa invaliditetom.

Obezbediti ženama i muškarcima sa invaliditetom nesmetano korišćenje usluga socijalne zaštite tokom trajanja epidemije COVID-19, uključujući personalnu asistenciju, pomoć i negu u kući, pristup uslugama zaštite od nasilja i dr.

Osigurati da informisanje u vezi sa epidemijom COVID-19, uvedene mere i sve druge informacije u vezi sa javnim zdravljem budu dostupne u različitim prilagođenim formatima, uključujući i pojednostavljene formate lake za razumevanje, kao i da ove informacije budu emitovane kroz što širi krug medija.

Obezbediti uslove deci sa invaliditetom da prate online nastavu, što uključuje obezbeđivanje svih potrebnih prilagođavanja i obezbeđivanje opreme za praćenje nastave onoj deci kojoj je potrebno.

SREDNJOROČNE (SYSTEMSKE) PREPORUKE

Uključiti perspektivu invaliditeta u sve javne politike, kao i u planiranje i kreiranje mera, pri čemu je neophodno voditi računa o perspektivi žena sa invaliditetom i specifičnostima položaja osoba sa invaliditetom različitih starosnih doba.

Planirati kontinuirano povećanje i poboljšanje pristupačnosti (arhitektonske, fizičke, informacijske i finansijske) i dostupnosti socijalnih, zdravstvenih i drugih usluga osobama sa invaliditetom, uz participaciju osoba sa invaliditetom i organizacija civilnog društva, sa ciljem unapređivanja otpornosti osoba sa invaliditetom u vanrednim situacijama.

Hitno usvojiti akcioni plan za primenu Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period 2020-2025 i obezbediti dovoljna finansijska sredstva u budžetu Republike Srbije i budžetima jedinica lokalne samouprave posebno namenjena poboljšanju položaja žena i muškaraca sa invaliditetom, odnosno, sprovođenju mera i aktivnosti planiranih strategijom, sa ciljem otklanjanja sistemskih nedostataka u sprovođenju javnih politika koje doprinose poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom.



LICA LIŠENA SLOBODE

HITNE (NEPOSREDNE) PREPORUKE

Osigurati mogućnost sprovođenja svih preventivnih mera, uključujući održavanje preporučene fizičke distance među muškarcima i ženama lišenim slobode, korišćenje maski, redovno provetravanje i dezinfekciju prostorija, a posebno zajedničkih prostorija.

Omogućiti alternativne vidove komunikacije sa porodicom i spoljnim svetom u situacijama zabrane poseta, odnosno, drugih vidova umanjenja postojećeg prava na kontakt sa spoljnim svetom.

Omogućiti nesmetan nadzor nad radom i poštovanjem prava muškaraca i žena lišenih slobode od strane organizacija civilnog društva koje se bave zaštitom ljudskih prava.

SREDNJOROČNE (SISTEMSKE) PREPORUKE

Obezbediti sistemsku primenu alternativnih sankcija u cilju smanjenja prenaseljenosti u ustanovama za lišenje slobode.

Usaglasiti nacionalni pravni okvir sa međunarodnim standardima u oblastima zaštite lica lišenih slobode, torture i zlostavljanja i omogućiti muškarcima i

ženama lišenim slobode ostvarivanje svih prava koja su im garantovana ratifikovanim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima.

Obezbediti nezavisnost u radu i dovoljno finansijskih sredstava za nesmetan rad Nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM), a koji će u svoj rad redovno i adekvatno uključivati relevantne organizacije civilnog društva.



OSOBE KOJE ŽIVE SA HIV

HITNE (NEPOSREDNE) PREPORUKE

Obezbediti muškarcima i ženama koji žive sa HIV neometan pristup redovnim zdravstvenim pregledima, tretmanima i testovima na HIV tokom COVID-19 epidemije, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou.

SREDNJOROČNE (SYSTEMSKE PREPORUKE)

Obezbeđenje odgovarajućih budžetskih sredstava za unapređenje kvaliteteta zdravstvenih usluga za muškarce i žene koji žive sa HIV.

Adresirati systemske deficite u sprovođenju politika koje doprinose unapređenju položaja muškaraca i žena koji žive sa HIV kroz doslednu implementaciju ciljeva Strategije za prevenciju i kontrolu HIV infekcije i AIDS-a u Republici Srbiji i akcionog plana.

Usvojiti lokalne akcione planove koji će merama obuhvatiti aktivnosti u cilju sprečavanja diskriminacije muškaraca i žena koji žive sa HIV, te dovesti do šire destigmatizacije ovih osoba.



BRANITELJI I BRANITELJKE LJUDSKIH PRAVA

HITNE (NEPOSREDNE) PREPORUKE

Uključiti branitelje i braniteljke ljudskih prava u procese donošenja mera i odluka na nacionalnom i lokalnom nivou u cilju kreiranja mera koje odgovaraju potrebama i situaciji u kojoj se nalaze grupe u posebnom riziku tokom COVID-19 epidemije.

Omogućiti braniteljima i braniteljicama kretanje u cilju pružanja direktne pomoći i podrške najugroženijim grupama tokom epidemije COVID-19.

Obezbediti neometan pristup informacijama od javnog značaja braniteljima i braniteljicama ljudskih prava tokom epidemije COVID-19.

SREDNJOROČNE (SISTEMSKE PREPORUKE)

Prepoznati značaj organizacija civilnog društva u demokratskom društvu i omogućiti aktivni društveni dijalog i njihovu participaciju u cilju unapređenja poštovanja ljudskih prava i pružanja direktne pomoći i podrške grupama u najvećem riziku.



NOVINARI, NOVINARKE I MEDIJI

HITNE (NEPOSREDNE) PREPORUKE

Omogućiti nesmetan protok informacija od javnog značaja kao i pristup informacijama, kroz transparentan rad nadležnih institucija tokom trajanja epidemije COVID-19.

Osigurati adekvatnu i pravovremenu reakciju nadležnih institucija u slučajevima pretnji, napada i/ili zastrašivanja novinara i novinarki, kao i medijskih radnika i radnica.

SREDNJOROČNE (SISTEMSKE PREPORUKE)

Usaglasiti nacionalni pravni okvir sa međunarodnim standardima u oblasti slobode medija i informisanja, slobode izražavanja i zaštite prava na privatnost, tako da se omogući puno ostvarivanje ovih prava i sloboda.

Osigurati transparentnost u vlasništvu nad medijima i finasiranju medijskih kuća kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou.

PREPORUKE ZA DELOVANJE U SLUČAJU NOVOG TALASA/POSTKRIZNOM PERIODU



SIROMAŠTVO U REPUBLICI SRBIJI

URGENTNE PREPORUKE (NEPOSREDNE)

Primeniti targetirane mere podrške u skladu sa socio-ekonomskim faktorima koji utiču na siromaštvo kao i na rizik od siromaštva usled krize izazvanje epidemijom COVID-19. Targetirane mere najdirektnije odgovaraju na potrebe najugroženijih tokom epidemiološke krize i preveniraju stvaranje još većih razlika između najsiromašnijih i najbogatijih grupa stanovništva u Republici Srbiji.

Proširiti obuhvat socijalnim davanjima uključivanjem novih korisnika i povećati iznos pomoći koje se dodeljuju postojećim korisnicima, prema kriterijumu siromaštva. Ovo se pre svega odnosi na (potvrđene i potencijalne) korisnike novčane socijalne pomoći i siromašne porodice s decom - korisnike dečijeg dodatka. Budući da su iznosi ovih novčanih davanja nedovoljni za zadovoljavanje najosnovnijih potreba a veoma su ograničene mogućnost za dodatnom zaradom, neophodno je te iznose uvećati u određenom vremenskom periodu radi preveniranja proširivanja i produbljivanja siromaštva. Takođe, iz razloga nedovoljnog obuhvata siromašnih NSP-om, zbog odbijanja zahteva za dodeljivanjem NSP iz razloga koji tokom krize nisu relevantni (zemljišni maksimum, nepokretna imovina male vrednosti u vlasništvu, pravo procene propuštene zarade za radno sposobne korisnike isl), zarad velikog broja onih koji su usled krize izgubili mogućnost sticanja prihoda kao i zbog izražene potrebe za dodatnom podrškom siromašnim porodicama sa decom trebalo bi novčana davanja učiniti dostupnim većem broju lica. I ne manje važno, pošto se radi o merama namenjenim najsiromašnijima koji nemaju ušteđevinu a često i nikoga ko bi im mogao pomoći, od velike je važnosti da novčana pomoć stigne u što kraćem roku.

Unapređenje adekvatnosti i obuhvata materijalnih davanja moguće je i kroz **podršku porodicama koje su se iznenada našle u situaciji ugroženog životnog standarda transferom sredstava sa nacionalnog na lokalni nivo.** Na ovaj način, optimalno se koriste mogućnosti koje daje Zakon o socijalnoj zaštiti (čl.110, jednokratna pomoć licima u stanju iznenadne i trenutne socijalne potrebe).

SREDNJOROČNE PREPORUKE (SYSTEMSKE)

Dopuniti Uredbu o namenskim transferima u socijalnoj zaštiti¹⁹⁹ i omogućiti da se u situacijama krize njene odredbe u određenom vremenskom periodu odnose na sve jedinice lokalne samouprave bez obzira na njihov nivo razvijenosti. Na taj način bi se korigovala odredba važeće Uredbe u budžetu Republike Srbije obezbeđujući se sredstva za namenske transfere, kojima se u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i u skladu sa propisima o finansiranju lokalne samouprave, finansiraju (između ostalog) usluge socijalne zaštite koje po Zakonu finansiraju jedinice lokalne samouprave i to u jedinicama lokalne samouprave čiji je stepen razvijenosti ispod republičkog proseka.

Razviti/ unaprediti Protokole za reagovanje u krizi na lokalnom nivou kako bi se unapredila brzina, kvaliteta i efikasnost u pružanju usluga socijalne zaštite.

U situaciji kada je ova vrsta podrške potrebija nego inače obezbediti da se nastavi sa pružanjem profesionalne podrške u maksimalno mogućem obimu. Ukoliko je neophodno angažovanje volontera za obavljanje poslova/ usluga koje inače sprovode kvalifikovani pružaoci usluga, obezbediti adekvatnu zaštitu, obuku i superviziju angažovanim volonterima.

Fokusirati mere podrške svim radnicima/ama u neformalnoj ekonomiji i socijalno ugroženim radnicima. Radnicima i radnicama koji za vreme epidemije ne ostvaruju nikakve prihode usled uvedenih mera zaštite od zaraze, ili iz drugih razloga ne mogu ostvarivati prihode od delatnosti kojom su se bavili pre epidemije, kao i radnicima i radnicama koji ne ostvaruju zarade, ostvaruju umanjene zarade, ili su izgubili zaposlenje tokom epidemije, potrebno je pružiti hitne kratkoročne mere finansijske podrške.²⁰⁰

¹⁹⁹ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2016/18/1/reg>

²⁰⁰ Uticaj epidemije COVID-19 na položaj i prava radnika i radnica u Srbiji uz poseban osvrt na radnike i radnice na prvoj liniji i u neformalnoj ekonomiji i višestruko pogođene kategorije; Sarita Bradaš, Mario Reljanović, Ivan Sekulović, OHCHR&FCD, 2020

